

Bok og Bibliotek

Nr. 5. 2009

9.11.1989

Suksess med "bok i butikk"

Webteknologi og bibliotekarutdanning

Brukere – ikke kunder

Prøv Norgeslån du også!

Ditt lokale bibliotek har vokst.

Norgeslån er en gigantisk utvidelse av ditt bibliotektilbud. I tillegg til å låne det som finnes på ditt bibliotek, kan du med Norgeslån bestille lån fra andre bibliotek over hele landet! Du velger også fritt hvilket bibliotek du ønsker å få det bestilte materialet sendt til.

Norgeslån sørger for så kortreiste lån som mulig. Dette betyr kortere ventetid for deg (og lavere

utgifter for bibliotekene).

Norgeslån krever at du har nasjonalt lånekort. Om du ikke har det allerede, så gå på biblioteket og be om å få et. Med nasjonalt lånekort i hånd, er du klar til å ta i bruk Norgeslån.

Prøv det selv fra: <http://www.samsok.no>

For mer informasjon om Norgeslån, se <http://www.bibliofil.no/norgeslan>

BIBLIOFIL® levert av

Bibliotek-Systemer AS. Postboks 2093, 3255 Larvik

Telefon: 33 11 68 00. Telefaks: 33 11 68 22. Internett: <http://bibliofil.no> E-post: firmapost@bibliofil.no

Innhold

25

Det er 20 år siden Berlinmuren falt. Europeiske medier har i høst vært fulle av artikler, reportasjer og filmer om denne store hendelsen i europeisk og global historie. Bok og Bibliotek markerer murens fall med en stor temaseksjon.

- 25 Da muren falt
- 26 Fra DDR til Norge. Intervju med forsker Antje Klitkou
- 29 Vi må nyansere bildet. Intervju med professor Cornelia Richter
- 32 Joda, jeg er øst-tysker. Intervju med universitetsbibliotekar Almuth Gastinger
- 35 Leselyst i kontrollstaten. Intervju med biblioteksjef Heidrun Hamann i Schwerin
- 38 Fagpresse under press. Intervju med redaktøren i DDR-tidsskriftet "Der Bibliothekar"
- 43 Den giftige litteraturen. Om "giftskapene" i bibliotekene
- 46 Forfattere mellom barken og veden. Med fugleperspektiv på et utvalg DDR-forfattere

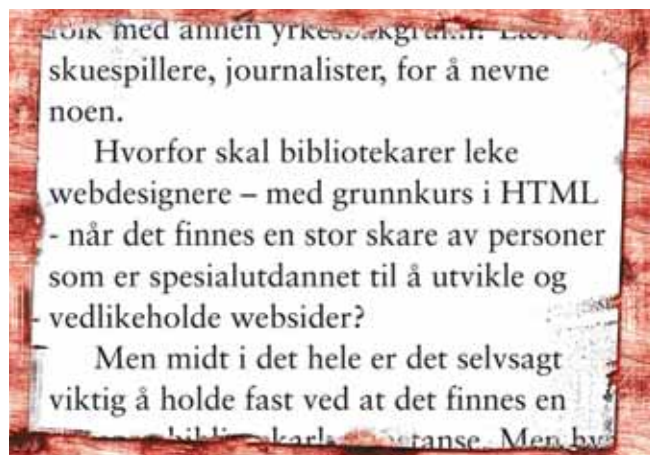
Reportasje/intervju

- 8 Suksess med "bok i butikk"
- 12 ABM-fusjon i praksis
- 18 Åndens helsestudio. Lykken er et søndagsåpent bibliotek
- 25 DDR-tema
- 54 Onkel Skrue – portrett av Arne Jakobsson
- 60 ebøker – Danmark: Sju års erfaring
- 62 ebøker – Tyskland: Blir txtr det store?
- 64 Vi elsker å skrive!
- 68 Jærbiblioteker utfordrer Datatilsynet

Debatt/kommentar

- 5 Leder
- 10 Den bibliotekariske tenkemåten

- 14 Webteknologi ved bibliotekarutdanningen
- 22 Advarsel mot uttynning av kompetansen
- 66 Fri programvare i biblioteket – og så?
- 72 Sekken Leif: Digital kompetanse endelig anerkjent!

SETT BIBLIOTEKET PÅ SPILL!
SPILLDAG 09
14 NOVEMBER

SD09

www.spilldag.no
www.speldag.no

ABMA
-utvikling

76. årgang

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykker ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

ADRESSE

Pilestredet 48
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

REDAKSJONSRÅD

Finn Sindre Eliassen, Frid Feyling,
Thomas Gramstad, Petter Næss,
Kim A. Tallerås

FRIST FOR STOFF 2009

Nr 6: 9. nov ferdigtrykt 2. des

ABONNEMENT

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 05

ANNONSER

v/Heidi Torstensen, Mediateam
tlf 47 31 80 30

Forsidefoto: Odd Letnes

Grafisk produksjon: Zmedia AS

ISSN 0006-5811

Fagpressen

Opplagskontrollert

Leder

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

20 år siden Berlinmuren falt

Det norske bibliotekvesenet bygger på et ideal hvor bibliotekarene skal tilstrebe objektivitet og formidle allsidig informasjon til brukerne. I DDR (Deutsche Demokratische Republik), som gikk over ende 9. november 1989 da grensen mellom Øst- og Vest-Berlin ble åpnet, var forholdene annerledes. I den tyske sosialistiske staten var kulturpolitikken en del av den marxistisk-leninistiske ideologien. Den hadde som mål å danne borgerne til sosialistiske personligheter, det vil si borgere som var engasjerte og trofaste i forhold til målene som var satt av Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED).

Ideologien hardnet til i takt med opptrapingen av den kalde krigen. På begynnelsen av 50-tallet ble det foretatt utrenskninger i folkebibliotekene. Litteratur som ikke støttet opp under politikken ble svartelistet og kassert eller plassert i "giftskap". Det ble utarbeidet kataloger over godkjent litteratur til referansearbeidet, og bibliotekene ble for alvor trukket inn i det sosialistiske planarbeidet.

Offisielt var selv den minste filial forpliktet til å arbeide for "mobilisering av massene". Det utdanningsmaterialet som ble utviklet ved Zentralinstitut für Bibliothekswesen, som var Kulturministeriets organ for utvikling av biblioteksektoren, bekrefter hvilken rolle politikerne tilskrev bibliotekene, har forskeren Matti Stöhr poengtert.

Gradvis ble også bibliotekenes rammer utvidet fra formidling av bøker til en rekke aktiviteter og arrangementer: Opplesning, lesesirkler, diskusjonsgrupper for sosialistiske temaer, utstillinger og utarbeidelse av boklister med oppbyggende litteratur, både for barn og voksne.

Men det fulle og hele bildet er ikke så enkelt. DDR var også et land med komfortable nisjer for et relativt upolitisk liv. Eller som professor Cornelia Richter, med mange år bak seg i det østtyske fagbiblioteksystemet, sier til Bok og Bibliotek: - Vi må nyansere bildet.

Jeg håper temaseksjonen på s. 25-51 kan gi et lite bidrag til det - og ønsker dere alle god lesning.

Datatilsynet revurderer saken

Folkebibliotekene i Klepp, Time og Sola, ønsker å samarbeide om å slå sammen kataloger og låneregistre. Men samkjøring må baseres på et frivillig, uttrykkelig og informert samtykke fra de registrerte, mente Datatilsynet da saken ble forelagt for dem i vår. Med et folketall på godt over 50 000 i de tre kommunene, ville det bety en umulig oppgave.

Etter at Bok og Bibliotek nylig konfronterte Datatilsynet med saken på nytt, har tilsynet gitt beskjed om at de skal revurdere den. Det katalogsamarbeidet det legges opp til på Jæren, er interessant for en rekke kommuner rundt i landet. Derfor bør Datatilsynet nå finne en løsning som lar seg gjennomføre i praksis og ikke bare i teorien.

Dårlig vær bra for biblioteket

» Biblioteket i Ski knuste i sommer utlånsrekorden sin. En av de viktigste årsakene til dette kan ha vært det dårlige sommerværet, mener virksomhetsleder Kirsten Annaniassen Furulund.

Årts juni måned ble den nest best gjennom tidene, og juli måned var den beste juli noen gang, med en utlånsvekst på hele 18 prosent fra juli 2008. Utlånet var tilmed bedre enn det var i påsken, som tradisjonelt bruker å være en god lesetid. Annaniassen sier at Østlandets Blad at de ansatte ved Ski bibliotek aldri har opplevd maken til sommerutlån, og at dette nok har sammenheng med været.

Lyrikk og fiskesuppe i Ålesund

» På Den Norske Matfestivalen i Ålesund sist i august måned vanket det ikke bare fiskesuppe med økologisk laks, røyket hvalkjøtt av vågehval, kryddersmør og kreklinggele, men også twist og dikt ved glade bibliotekarere fra Ålesund bibliotek.

– Hva vi gjør her på Matfestivalen? Jo, vi viser oss fram og minner publikum på at vi finnes. Samtidig forteller vi folk om hva som skjer i løpet av den innholdsrike høsten på bibliotekene her i byen, sa formidlingsansvarlig Sissel Haugen til Sunnmørsposten.

Hun omtalte siktene som «restemat» fra poesidagen i byen. Alle som fikk Twist, fikk også ta med seg et dikt.

Fornærmende

» Statsbudsjettet ble lagt fram 13. oktober, men hvor ble det av satsingen på folkebibliotekene? spør Kari Bjørklid i Fagforbundet.

– Det føles på grensen til fornærmende at man gir 1 million kroner til kompetanse og 3 millioner til modellbibliotekutprøving (prosjektutvikling) for hele folkebiblioteksektoren!

Sarpsborg: Møt advokaten

» Sarpsborg hovedbibliotek startet sist i august opp igjen advokatvakten sin, der publikum på onsdager kan få gratis råd og veiledning i inntil en halv time.

Det er ingen timebestilling, og publikum kan bare møte opp. Den siste advokatvakten i år blir onsdag 2. desember, melder biblioteket på hjemmesiden sin.

Filmreplikker på Deichmanske

» "Biblioteklønsjene" på Kafé Deichman i tredje etasje på Deichmanskes hovedbibliotek i Oslo er blitt riktig populære, og blant dem som var ventet på besøk på sensommeren var filmjournalisten Ingvald Bergsagel, som kåserte over replikker i norske spillefilmer fra de første spillefilmene kom på 1930-tallet og fram til i dag. Dermed kunne publikum, under tittelen "Jasså, dökk sit og glor" stifte nærmere bekjentskap med uttrykk som «snurpe igjen smella» eller «dra deg baklengs inn i fuglekassa», skriver biblioteket på hjemmesiden sin.

Ingvald Bergsagel har arbeidet som filmjournalist i mange år og har blant annet vært redaktør for filmtidsskriftet Film & Kino. Biblioteket lovte også gratis kaffe.

Gratulerer Kirkenes!

» Etter mange års arbeid og gode resultater på området med norsk-russisk bibliotekstjeneste i Kirkenes, ser det nå ut som om det endelig begynner å lysne. I forslaget til statsbudsjett, Prop. 1S (2009-2010), er det satt av kr. 500 000,- til utvikling av tjenesten. Dette er en del av regjeringens nordområdesatsing innen kultur.

Is og fest i Nittedal

» Nittedal bibliotek lå på slutten av sommeren, tross sommerstengt bibliotek, an til rekorddeltakelse på årets Sommerles-kampanje. Dermed lå alt an til iskremfest som planlagt i september, skriver Varingen.

Dette var det syvende året på rad at Nittedal bibliotek inviterte alle barn helt opp til syvende klasse til en sommerlig lesekampanje. I juni måned viste for øvrig utlånstallene ved biblioteket en vekst på hele 60 prosent, opplyser biblioteksjef Ann Katrin Yri til avisen.

Superhelter på biblioteket

» Deichmanskes bibliotek, avdeling Majorstua, markerte i september tegneseriehelten Batmans 75-årsdag med bokutstillinger, quiz og en hel festival med filmer om superhelter på bibliotekets digitale kino, Kinoteket.

Batman selv ble riktignok ikke framvist, på grunn av filmselskapets rettigheter. Men, som biblioteket skriver på hjemmesiden sin - det finnes jo mange andre kule menn i stram latex eller med trusa utenpå strømpebuksa, blant dem Hulken og Jernmannen. Kultfilmen "Watchmen" ble også vist, på forestillinger som var gratis og åpne for alle.

www.biblioteksentralen.no

bibsent.no

BESTILL PÅ NETT. DET ER LETT!

Bestiller du bøker og andre produkter på bibsent.no får du en enklere og mer effektiv bibliotekhverdag!

- ✓ Enkel og oversiktlig bestilling!
- ✓ Raskere levering!
- ✓ Tilgang på alle utgivelser!
- ✓ Full oversikt!

VITE MER?

Klikk deg inn på **bibsent.no** og se vår film om hvor enkelt du handler i nettbutikken vår!

BESTILL PÅ NETT. DET ER LETT!

Alt du trenger fra **A** til **A**
også på nett

Bibliotekbutikk. Stig på, her får du både brød og bøker, sier biblioteksjef Janne Wigemyr i Marnardal.

Føde for kropp og sjel

Noen er skeptiske til å blande bøker og butikk. Det skjønner de ikke i Marnardal, for der har "bok i butikk" blitt en suksess.

Se her, ja, nye plakat, sier biblioteksjef Janne Wigemyr og peker. "Velkommen til biblioteket". Vi står utenfor Joker-butikken i Bjelland, som er ei lita bygd i Marnardal (2200 innbyggere) i Vest-Agder.

Da vi for litt siden satt og pratet om "bok i butikk" i kommunens nye hovedbibliotek på ungdomsskolen i Øyslebø, tre mil sør for Bjelland, så jeg for meg en liten krok hvor et par av butikkens reoler var tømt for supper og hermetikk og fylt med bøker. Overraskelsen var derfor stor da vi passerte kassa og fulgte skiltet til biblioteket inne i butikken.

For her er det ikke snakk om et par butikkhyller med bøker. Det er snakk om et lite rom, en minifilial, med skjønnlitteratur, faglitteratur og barnebøker – og selvsagt PC. På bordet ligger en fersk "Lindesnes Avis", lokalavis for området. Den er det mange som kommer innom for å lese, forteller Wigemyr.

Så enkelt. Mens vi står og prater, kommer to lånere innom. Det er to av de store bokslukerne som låner flere romaner i uka.

- Vi har hele tiden ca 2600 bøker her, og passer på å fornye samlingen med jevne mellomrom. Hver onsdag er

også en av oss bibliotekarere her oppe og rydder og ser til at alt er i orden, slik at det blir enklest mulig for brukerne å betjene seg selv.

Helt selvbetjent er butikkbiblioteket ikke. Lånerne finner det de vil ha, men det er butikkpersonalet som foretar registreringen i bibliotekets database. Vi går ut i butikken og hilser på butikksjefen, Knut Tisland, som tar sin økt i kassa.

- Når kunden kommer med en bok, gjør vi bare sånn, sier han og viser hvordan han leser av strekkoden på en bok.

- Da blir dette registrert i kommunens bibliotekskatalog og vi vet hvilke bøker som til enhver

Jakten på det nye biblioteket

Tekst og foto: Odd Letnes, red.

Positiv. Enkelt og greit. Butikk-sjef Knut Tisland viser hvordan utstyret fungerer.

tid er utlånt, skyter Wigemyr inn.

Det er ikke til å stikke under en stol at det var en ørliten skepsis blant butikkens ansatte da de også skulle være bibliotekfolk.

- Men etter et par uker gikk det som smurt. I dag er det like greit å låne ut en bok som å selge et brød. Jeg er sikkert på at butikken har økt omsetningen på grunn av bibliotektilbudet, sier Tisland.

Norges første. Også utlånet har gått opp. Wigemyr forteller at ideen kom opp på et bygdemøte i Bjelland høsten 2004. På den tiden slet nærbutikken og var truet med nedleggelse. Møtet var arrangert for å diskutere tiltak som kunne styrke butikkens kundegrunnlag. En av ideene var å flytte deler av folkebibliotekavdelingen på skolen til ledige lokaler i butikkbygningen. Avdelingen hadde bare åpent tre timer i uka

og kunne ikke akkurat varte opp med de store utlånstallene.

- Kort tid etter bygdemøtet ble Vest-Agder fylkes bokbuss lagt ned, og dermed forsvant den også fra Bjelland, hvor den hadde stoppested både på heia og ved skolen. Så tanken om å etablere en bibliotekenheter i butikken, ble bare mer og mer interessant, sier Wigemyr.

Hun forteller at etter at Vest-Agder la ned bokbussen, satte fylket av midler til liknende tiltak. Det gjorde at Marnardal fikk støtte fra både "næring og kultur" til å opprette "bok i butikk".

Og i 2006 åpnet Norges første "bok i butikk" i Marnardal, lenge før Trond Giske pekte på "bok i butikk" som en av mulighetene framover da han lanserte

bibliotekmeldinga i vår. I første omgang skulle prosjektet gå over tre år, men er så vellykket at alle parter ønsker å fortsette.

Interessen øker. I dag har interessen for en slik tjeneste begynt å våkne og Wigemyr har allerede fått flere henvendelser fra kolleger rundt i landet som lurer på om dette kunne være noe for dem.

- Har du noen gode råd å gi?

- En viktig forutsetning er at butikken kan stille et egnet areal til disposisjon og at biblioteket kan stille med faglært personale en fast tid en gang i uka. Det er dessuten viktig at både butikken og biblioteket er tent på oppgaven. Det er først når begge parter satser, vi får den såkalte "vinn-vinn-situasjonen", sier Wigemyr.

Filial. Ikke noen liten bokkrok, dette, men en minifilial.

Dagbok V, juli

Ei venninne av meg har nett jobba med å rydde i arkivet til bestefar sin. Medan ho stod mellom gamle arkivskuffer og stivnede permar, kom ho over dette dokumentet: Ei dagbok i 6 bind, handskrive. Bestefaren var ein av dei første som kom til konsentrasjonsleirane i 1945, og eg reknar med det er her sidene stammer frå. Eg er ikkje så stødig i tysk, men vil tru oversettinga jamt over ikkje reduserer materialet. Både eg og venninna mi meinte dette dokumentet kunne vere interessant for lesarar av Bok og Bibliotek.

Skulle De vere interessert i å lese resten av dokumentet (på tysk), er det mogleg å ta kontakt med Nasjonalbiblioteket. Per dags dato er det overlevert til dei for vidare lesning og mogleg digitalisering.

Den bibliotekariske tenkemåten

Av Lars Petter Sveen, forfatter og student ved Høgskolen i Oslo, avd. JBI

Tirsdag 4. juli

Det er så varmt, pennen skli ut av fingrane mine. Eg fekk inn to bøker eg ikkje skjønnte korleis klassifisere: «Gourmetmat - for kvinner og menn med tannregulering» og «Raser uten hypofyse - en vitenskaplig avhandling». Dewey skulle sett desse sjølv. Han skulle jobba her. Varmen ville ha drive han frå vettet.

Eg ser ut vindaug: Togspora som strekk seg i ei rett linje ut porten og vidare mot skogen. Gourmetmat for menneske med tannregulering! Raser uten hypofyse! I vinter undersøkte vi fem av tilfella, og alt var på sin plass. Vi tok ut bla. hypofysen, frontlappen på ein annan, det var verkeleg interessant, jf. dagbok IV, 24. februar.

Tilfelle 6 og tilfelle 13 vart stoppa i dag. Ingen utvikling. Eg håper framleis på tilfelle 2, trur tilfelle 4 endar i morgon, ho lagde lydar som var så høge, forstyrrende for dei andre.

Fenriken hadde vore i byen i dag, han hadde funne ei eske med nye bøker til meg. Ingen av dei var nokon utfordring, men det er viktig med trening. Ein dag er dette over, ei endeleg løysing, og eg kan trekke meg

tilbake. Bokbrannane vil vere over, og det vil vere tid for å samle alt saman igjen. Eg ser for meg eit bibliotek i kvar landsby, bibliotek spreidd ut over heile landet. Eg trur Speer kan vere av eit slikt kaliber.

Onsdag 5. juli

Varmen. Har framleis ikkje klassifisert dei to bøkene. Tok eska fenriken kom med og fekk både katalogisert og klassifisert dei. Ei lita overrasking: eit kampskrift skrive av Karl Liebknecht låg i botnen av eska. Tru kva den bastarden av ein bokseljar vil gjere når han skjønner kva han har solgt. Eg lar det vere, det må vere noko av bibliotekets verdi dette: At alle skal kunne låne det dei ønskjer. Inga styring eller innblanding frå toppen når det kjem til samlinga.

Eg prioriterer bibliotekarsystemen høgare no. Eg har tatt det opp med doktor Liebermann. Han rynka på augebryna, dei sorte og bustete augebryna!, og spurte om eg hadde prioriteringane i orden. Eg har det meste i orden, sa eg. Så sa han noko forstyrrende. Han mumla, og eg sa orsak, og han vendte seg mot meg, sa høgt: Eg veit ikkje om eg

set pris på prosjektet ditt. Prosjektet mitt, spurte eg. Det der biblioteket, svarte han da med heva røyst. Det der biblioteket! Den høgt lærde og dekorerte doktoren står fram som ein barbar! Det var ei tid da legeyrket var synonymt med høge ideal og danning. Det var ei tid.

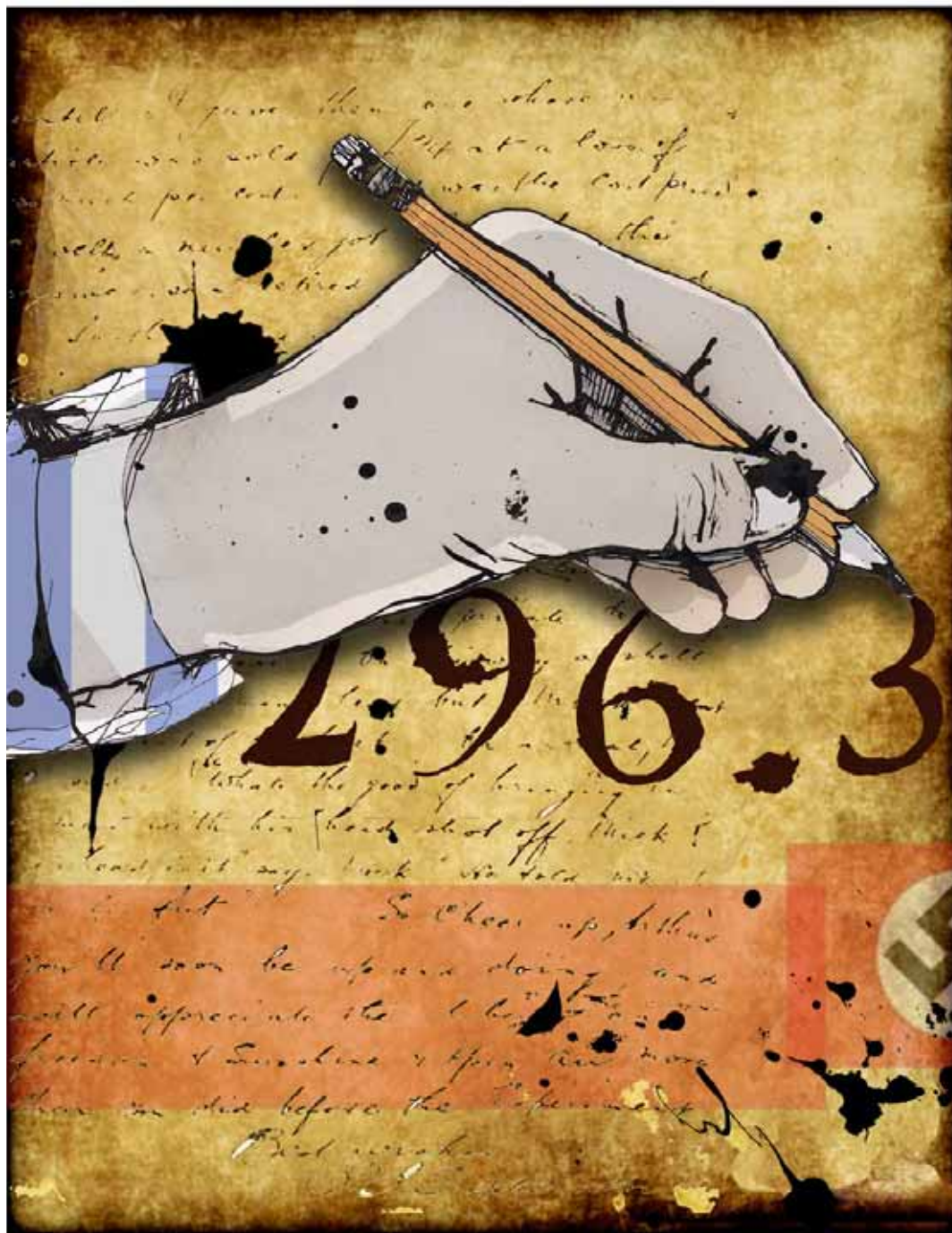
Må det komme ei ny tid.

Fredag 7. juli

Alt har gått til det verre. Doktoren har krevd å få sjå kva slags skrifter eg samlar på i biblioteket. Fenriken banka på døra i går, ba om få med seg alle bøkene til inspeksjon. Eg sa som rett var, at det måtte han gjerne gjere. Og så peikte eg på rommet og hyllene som var fylt opp, eskene på golvet. Fenriken er ein oppvakt mann. Han gjekk tilbake tomhendt.

Men! I dag kom eg tilbake frå ein tidleg inspeksjon (tilfelle 4 er stoppa, tilfelle 2 verker til å gå mot enda, ho pustar svakt). Døra til kontoret og biblioteket var broten opp og alt av bøker låg strødd omkring på golvet. Arkivskuffene med katalogkorta vart tømte.

Dei er ute etter meg no.

Det vil komme ei tid da desse verdiane vil vinne fram, hand i hand med rasehygienen.

Det er ikkje nokon stad for meg å vere. Dei jagar omkring utanfor, eg kan høyre dei. Ropa, hundane. Eg sit ved senga til tilfelle 17. Ho verker å vere den mest resistente (eventuelt er det fordi ho vart injisert sist). Eg gir dagbøkene mine til ho. Ho har fortalt meg at ein av slektnin-

gane hennar, eit søskenbarn frå Krakow, vaskar salane alle tilfellane søv på. Ho vil gi bøkene vidare til han. Så får vi sjå. Så får vi sjå.

Eg veit ikkje kva meir å skrive.

Forbannet vere heile denne ideen om å brenne bøker! Som om orda kan renskast ut! Det einaste som kan renskast ut er dei ureine, dei som skriv. Ikkje

verka deira. Forbanna vere dei alle.

Det er blitt stille utanfor. Sola er på veg ned. Nokre skyer på himmelen, kanskje det kjem regn. Tilfelle 17 søv, håret hennar raka av. Drøymer ho? Eg stoppar no og legg bøkene inn under dyna hennar. Eg trur eg ville gitt ho nummeret 296.3.

ABM-fusjon

i Rogaland

Da bibliotek-, museums- og arkivsektoren ble slått sammen til ABM-utvikling i 2003, benyttet et lite bibliotek i Rogaland anledningen til sin egen lille sammenslåing. Bibmus ble født, og med det tre tilbud på samme tid.

Bibmus, som er en samlokalisering av arkiv, bibliotek og museum i Rennesøy kommune, holder hus i 2. etasje i kulturhuset på kommunesenteret Vikevåg. Bibmus er et resultat av samarbeid mellom Rennesøy kommune, Ryfylkemuséet, Rogaland fylkeskommune og Statens senter for arkiv, bibliotek og museum.

Sprengt. – Samtidig med at ABM-utvikling ble opprettet, ble det lyst ut prosjektmidler. Da fikk den tidligere kultursjefen Tone M. Haugen idéen om å søke på midler til å opprette Bibmus, forteller Bjørg Kristin Helland Bø, biblioteksjef ved Rennesøy folkebibliotek.

Bakgrunnen var at bibliotekets kapasitet var sprengt i de eksisterende lokalene. Samtidig lå det et bygdemuseum i andre enden av kulturhuset. Det ble lite besøkt, i 2002 skal det ikke ha vært mer enn 40 stykker innom, og tanken på å integrere det inn i biblioteket ble tent.

ABM-praksis. Da de fikk tilslaget på prosjektmidler fra ABM-utvikling, ble Bibmus

opprettet i lokalene til det tidligere bygdemuséet. Der er det i dag utstilt museumsgjenstander hovedsaklig i fra 1800-tallet. Sammen med tablåer og informasjonstavler, viser de dagliglivet i Rennesøy kommune på 1800- og 1900-tallet. Utstillingen og tablåene er laget av Ryfylkemuséet.

Mellom museumsgjenstandene, er det satt opp flere bokhyller. De er sortert etter tema, og spiller gjenstandene og tablåene rundt. Bøkene i disse hyllene hører til bibliotekets samlinger, og er til hjemlån akkurat som bøkene inne i selve biblioteket.

Et eksempel på dette er muséets tema mat og måltid. Bokhyllen som hører til dette temaet, omhandler mat og hage. Alle bibliotekets bøker om disse temaene, finnes her. Også nye og aktuelle bøker, som kokebøkene til Jamie Oliver, selv om han ikke har noe med Rennesøys forhistorie å gjøre.

– Vi har vært bevisst på at populære bøker, som for eksempel bøker om hagestell, skal være på Bibmus. På den måten får vi flere besøkende inn i

museumsdelen enn vi ellers ville gjort, forklarer Helland Bø.

I tillegg til museumsgjenstander og aktuelle bøker fra biblioteket, er det satt ut datamaskiner med egne hjemmesider, der en kan lese mer om museumsdelen. Her finner en også oppgaver å løse.

Ved siden av muséet, har Bibmus en egen arkivdel. Her oppbevares blant annet de gamle bygdebøkene.

Positivt. Bibmus har gitt det lille folkebiblioteket, i en kommune med i underkant av 4000 innbyggere, flere fordeler. Ikke minst har de fått bedre plass siden mange bøker er flyttet inn i Bibmusavdelinga. Samtidig er dette blitt et av kommunens fineste møtelokaler. Det lånes ut gratis til lag og foreninger, blant annet til det lokale hagelaget. – Ved å få folk inn på denne måten, når vi flere som vil låne bøker. For eksempel kan medlemmene i hagelaget låne hagebøker etter møtene sine. Bibmus har dermed ført til at vi låner ut flere bøker, forteller hun.

Hun understreker at det er

Tekst og
foto: Kjetil S.
Grønnestad

viktig å samarbeide med andre for å kunne gi befolkningen et godt tilbud, ikke minst når en er alene, for Helland Bø er bibliotekets eneste ansatte. Og det er hun som er ansvarlig for eventuell omvisning inne i museumsdelen, uten at hun synes det har gitt henne uforholdsmessig mye ekstraarbeid.

Anbefales. – Vi er de første i verden med Bibmus. Jeg har i hvert fall ennå til gode å møte noen som sier meg i mot på det,

sier Helland Bø med et bredt smil. Hun kjenner ikke til noen tilsvarende satsinger andre steder i landet, men vet at andre bibliotek har snust på idéen.

– Det finnes nok samarbeid andre steder med ABM-utvikling, men jeg kjenner ikke til andre med samlokalisering slik som hos oss, sier hun.

Hun nøler ikke med å anbefale løsningen til andre. – Dette er en vinn-vinn situasjon. Det gir mer oppmerksomhet. Og biblioteket blir besøkt av

turister. Det ville vi ikke hatt uten museumsdelen, sier hun. Hun understreker også at Bibmus er svært nyttig i forhold til besøk fra skoleklasser.

Helland Bø forteller at hun har mye besøk på biblioteket. Det kan være travelt, men til gjengjeld får hun mye igjen. Bibmus var et stort løft for biblioteket i Rennesøy, og er i dag det lille ekstra som løfter hverdagen.

– Nå er jeg virkelig stolt av biblioteket vårt, slår hun fast.

Anbefales. Bjørg Kristin Helland Bø, biblioteksjef ved Rennesøy folkebibliotek, er stolt av Bibmus og anbefaler det til flere.

Les mer på: <http://www.ryfylkemuseet.no/bibmus>

Webteknologi ved bibliotekarutdanningen

Bok og Bibliotek nr. 4, 2009, har bibliotekarkompetanse som hovedtema. Mye kan sies om artiklene som handler om dette, men jeg vil gripe fatt i Odd Letnes' leder. Her oppsummerer han intervjuene i hovedartikkelen *Nye krav til bibliotekarene*, og stiller på dette grunnlaget noen kritiske spørsmål til generalistutformingen av den norske bibliotekarutdanningen. Han trekker spesielt fram litteraturformidling og webpublisering, men jeg vil konsentrere meg om det siste. Letnes skriver:

Hvorfor skal bibliotekarer leke webdesignere – med grunnkurs i HTML – når det finnes en stor skare av personer som er spesialutdannet til å utvikle og vedlikeholde websider?

Jeg antar at Letnes her henviser til KoG-emnet *Vevpublisering*, som bachelorstudentene i bibliotek- og informasjonsfag ved Høgskolen i Oslo blir introdusert for allerede første semester. Kurset består i dag av sju to-timers forelesninger med tilhørende øvelsestimer. Ja, det stemmer at studentene lærer koding, men det er viktig å understreke at dette er etter webstandardene XHTML og CSS. Webstandarder er åpne

tekniske spesifikasjoner publisert av World Wide Web Consortium (W3C), som sikrer at websider kan leses av alle typer nettleserutstyr. Det er også et poeng at studentene lærer XHTML og

ikke HTML, som Letnes nevner. XHTML er et XML-basert språk i motsetning til HTML, og inngår derfor i et større XML-undervisningsopplegg.

I kodeundervisningen legger vi vekt på et kjerneprinsipp i digital publisering: Skillet mellom struktur/innhold (XHTML) og presentasjon/utseende (CSS). Fire av forelesningene går med til dette. Hele emnet innledes med en forelesning om World Wide Webs historiske røtter. I tillegg inngår en forelesning om gjenfinning (sammenhengen mellom koding og søkemotorer og metadata) og en forelesning om tilgjengelige nettsider (universell utforming, som nå er lovfestet i Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). I tilknytning til forelesningen om tilgjengelighet pleier vi å arran-

gere en studietur til Deichmanske biblioteks filial på Torshov, der publikum har tilgang til nettleserutstyr for blinde og svaksynte som en del av prosjektet *Det tilgjengelige bibliotek*.

Her får studentene se sammenheng mellom koding og tilgjengelighet i praksis.

Gjør vi nå dette for at studentene skal bli webdesignere? Absolutt ikke. Likevel mener vi at dette er sentral bibliotekarkunnskap.

Noen grunner, fra det hverdagslige og praktiske til det politiske:

- Weben er kanskje det viktigste arbeidsverktøyet for bibliotekarer. Det er viktig å forstå hvordan den virker for å kunne gjøre en bedre jobb.
- For bibliotekarer som skal arbeide med teknologi i biblioteket, for eksempel sette opp nettsted og blogger eller arbeide med fri programvare, er spesielt CSS nyttig for å kunne tilpasse verktøyene til egen grafisk profil.
- Alle som kjøper tjenester fra IKT-firmaer, bør forstå webteknologi for å kunne stille krav til leverandørene og unngå å kjøpe katta i sekken. Digi.no rapporterte for eksempel nylig at NTNUs nye lønns- og rapporterings-system ikke fungerer for mange ansatte på grunn av

teknologibindinger til Microsoft Windows, Internet Explorer og Java (se <http://www.digi.no/822664/ny-ntnu-losning-krever-utgaatt-ie>).

- Webteknologi er særlig viktig for bibliotekarer som skal arbeide utenfor biblioteksektoren, for eksempel som webredaktører eller informasjonsarkitekter. XHTML og CSS er lingua franca i slike miljøer.
- Filformater og teknologivalg er politikk. Vi vil at norske bibliotek skal velge åpne standarder framfor firmaeide formater. Dette bidrar til å sikre åpen tilgang til informasjon, og er en viktig informasjonspolitisk holdning i tråd med profesjonens historiske rolle.

Vi prøver å sette teknologien inn i en historisk og politisk sammenheng. Dette bør gjøre at våre studenter blir motstandsdyktige mot et voksende teknologipress i retning merkevarer (iPhone, Second Life, Facebook, Google etc.), og i stedet ser verdien av bærekraftig og framtidsrettet infrastruktur.

Vevpublisering er ikke et isolert emne i første semester. Vi ser det i sammenheng med PHP-programmering (for å forstå hvordan moderne webtjenester er bygget opp) og XML (særlig viktig for det meste som skjer på weben i dag og for å forstå digital kunnskapsorganisasjon), som er obligatoriske emner på andre årstrinn. Denne typen kunnskap er også en forutsetning for å

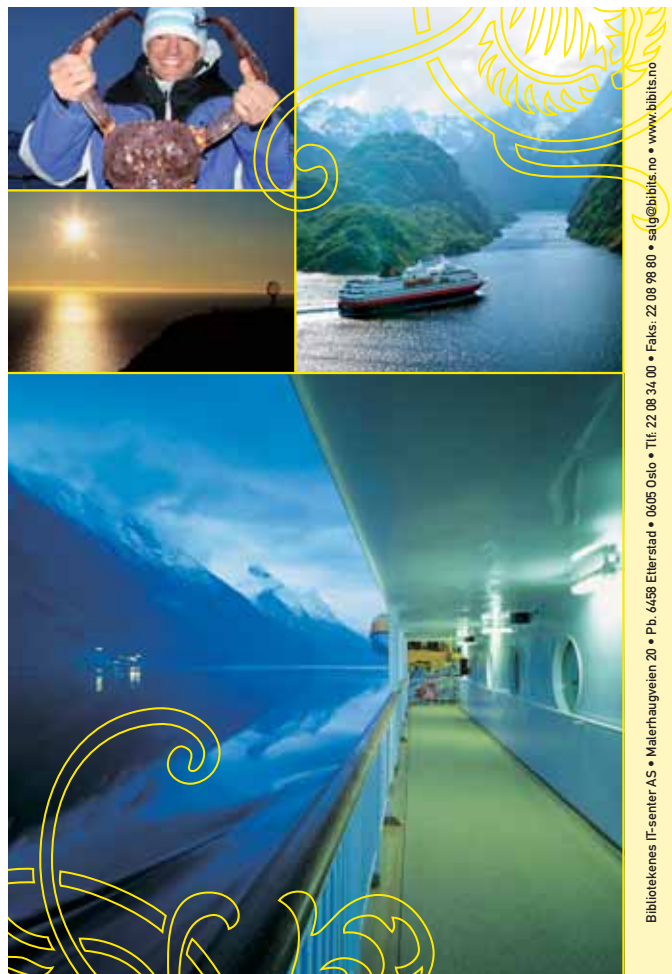
kunne ta en mastergrad med KoG-spesialisering i dag.

Dette er rasjonale for at koding er en del av den obligatoriske bibliotekarutdanningen. Man kan gjerne være uenig i denne prioriteringen, men Letnes er for lettvinnet i sin lederartikkel. Det er også interessant at Letnes sier at det finnes personer som er spesialutdannet til å utvikle og vedlikeholde websider. Det stemmer, men vi skal ikke glemme at bibliotekarene Louis Rosenfeld og Peter Morville argumenterer godt for at bibliotekarkompetanse (spesielt «kat og klass») er relevant på det samme markedet med sin innflytelsesrike bok *Information Architecture for the World Wide Web* fra 1998. De mener at denne kompetansen er viktig for weboppgavene som faller utenom programmering og grafisk formgivning. Tanken her er altså å bidra til å konstruere nettsteder og webtjenester, ikke bare være passive brukere av dem.

Utfallet av denne profesjonsstrategien er foreløpig uavklart, men vi har også dette i tankene når vi utarbeider fagplanene. I valgfaget *Utforming av nettsteder* som vi tilbyr tredje år, trekkes derfor profesjonsteori og spesielt arbeidsfordelingen blant «webprofesjonelle» inn som et tillegg til det praktiske arbeidet.

Vi kan ikke bare resignere og overlate dette arbeidsmarkedet til andre aktører.

Se også side 22-23.

Bibliotekenes IT-senter AS • Møllerhaugveien 20 • Pb. 6458 Eltersstad • 0405 Oslo • Tlf: 22 08 34 00 • Faks: 22 08 98 80 • sa@bibits.no • www.bibits.no

Velkommen til årets vakreste eventyr!

Hurtigruta tar deg fra Trondheim til Tromsø 4 – 6. november!

Vi ønsker alle folkebibliotek hjertelig velkommen om bord til det sjette Mikromarc brukermøtet, denne gang på selveste Hurtigruta! I år har vi ekstra mye spennende å by på, i tillegg til en spektakulær naturopplevelse:

Spennende og engasjerende seminarer, lærerike og morsomme kurs og uhytidelige konkurranser. Alt krydret med hyggelig sosialt samvær, nydelige måltider og fantastisk flott natur!

Denne opplevelsen må du ikke gå glipp av!

Ønsker du mer informasjon, kan du kontakte Mona Hedén på tlf.: 22 08 98 44 eller epost: mh@bibits.no.

Hele programmet med alle detaljer finner du på www.bibits.no - under Arrangementer. Her kan du også melde deg på elektronisk.

Vi gleder oss til å ønske deg velkommen om bord!

Bibliotekenes IT-senter

Innsatte låner bøker som aldri før

» Innsatte er storforbrukere av kultur. For hver soningsplass er det 20 ganger høyere utlån fra bibliotek enn i befolkningen for øvrig, skriver justisminister Knut Storberget i et innlegg i Fædrelandsvennen.

- I 2005 var det bibliotektilbud i 13 fengsler. I år vil vi ha etablert bibliotek i 30 fengsler. En innsatt har kalt biblioteket «Det normale rommet» i fengselet. Et fristed, å være i det normale livet – innenfor murene, skriver justisministeren, som samtidig slår et slag for åpne soningsplasser og flere overgangsboliger.

658 lånere utestengt i Kristiansund

» På forsommeren var 658 lånere, 58 barn og 600 voksne, utestengt fra å låne ved Kristiansund folkebibliotek. Biblioteket opplever det ifølge Tidens Krav som et økende problem at lånte bøker og filmer ikke blir levert tilbake, og samlet dreier det seg om store verdier.

Biblioteksjef Rannei Husby Furre forteller at

når en lånetaker to ganger forgjeves er purret, sperres vedkommende for nye lån inntil videre. Hver uke blir det sendt ut mellom fem og 20 erstatningskrav.

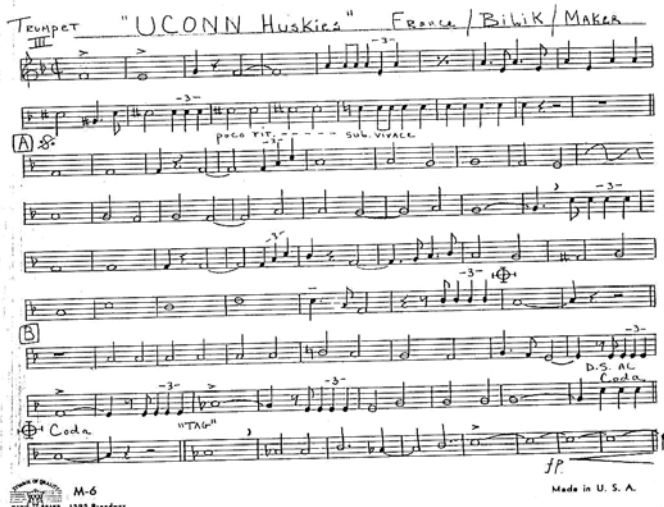
Noen har imidlertid reagert. En Jack London-bok som ble utlånt cirka 1980 kom ifølge avisen nylig tilbake i posten.

470 filmer stjålet fra bibliotek

» I Brønnøysund er nesten hele DVD-samlingen ved biblioteket, 470 filmer, stjålet. De ansatte oppdaget først at 130 filmer var borte og flyttet filmene, men i sommer forsvant også resten av samlingen. Biblioteksjef Aasa Storlien mener at tyveriet er gjort av noen som hadde nøkler til bygningen.

Filmene har en verdi på 100.000 kroner, slik at flere års innkjøp er borte. I tillegg kommer alt arbeidet som er utført for å katalogisere og klargjøre filmene for utlån. Nå er alle låsene byttet og saken anmeldt, skriver Helgeland Arbeiderblad.

Teater, jazz og bibliotek i Molde

» I begynnelsen av november vil Molde Kulturbygg AS sende ut anbudsinnbydelse for bygging av TeaterJazz-huset, som skal ligge på Gørvell-plassen i Molde.

Dermed kan alt være klart til byggestart i mai neste år og ferdigstillelse i november 2011, opplyser styreleder Per Øverbø i Molde Kulturbygg AS til Romsdals Budstikke.

Staten skal bidra med 90 millioner kroner, som betales med økt husleie for Teatret Vårt og Molde Internationale Jazz Festival. Møre og Romsdal fylke gir 30 millioner, mens Molde kommune skal bidra med 64 millioner til nytt bibliotek.

Bok og Bibliotek

Vil du prøve en stillingsannonse?

Våre priser er: 1/1 side – kr 2000,- 1/2 side – kr 1000,-

Størrelse på annonser og utgivelsesplan finner du på www.bokogbibliotek.no under punktet "For annonsører" på hovedmenyen.

Annonse som pdf og nødvendige opplysninger (fakturaadresse mv.) sendes heidi@media-team.no

På kryss og tvers

«Jeg er et
privilegert
menneske
som bor i
gangavstand
til et søndags-
åpent bibliotek»

Åndens hel – mitt sønd

Nidelva flyter vannstor og mektig under meg. Jeg går over Gangbrua, og kommer til Trondheims gater som ligger bilfri og søvnig foran meg. Få mennesker er ute og går i byen, selv om klokka har blitt halv ett. Jeg koser meg og tenker at det er en frihet å bevege seg i et byrom uten å være forstyrret av biler og åpne butikker. Her finner jeg roen mens jeg rusler forbi de staselige bygårdene på Kalvskinnet på vei mot teateret med sin flotte fasade. Teateret er ikke åpent i dag, men jeg er ikke så lei meg for det. Jeg har nemlig kurs for Folkebiblioteket.

Det er mange som har lagt søndagsturen til biblioteket denne søndagen. Barnevognene står i kø utenfor kafeen, og det er ikke mulig å finne seg et ledig bord for å ta en kopp kaffe. På vei inn i lokalene brer følelsen av at dette er et godt sted å være. På venstre side på noen montre står de nyeste skjønnlitterære bøkene som bare er til utlån ei uke. Jeg må bort å kikke, det er alltid spennende å se om det er

noe som engasjerer på disse hyllene. Jeg tar med meg den siste boka til Toril Brekke, og rusler videre i vrimlearealet. I aviskroken sitter gamle og unge fra alle verdenshjørner. Her fins 70 aviser å ta av på alle språk, kan jeg lese på bibliotekets hjemmesider. Tidsskriftshyllene fyller en annen krok i vrimlearealet. Her sitter flere i sin egen verden og leser, mens små barn springer forbi. Trondheim folkebibliotek abonnerer på 300 tidsskrifter, så her er det noe for enhver smak.

Jeg tar meg i å tenke at det er et stort privilegium å ha et bibliotek i nærmiljøet sitt, og som også er åpent på søndager. Slik har det ikke alltid vært i Trondheim, kan jeg lese i "Folk kommer og gaar." som er et streiftog i Trondheim folkebiblioteks historie fra 1902-2002¹. Søndagsåpent bibliotek ble innført i 1997. Da biblioteket åpnet 7. september samme år kom det nesten tusen besøkende. Dette ser ikke ut til å ha blitt noe

Av:
Astri Holm,
forfatterstudent

sestudio agsåpne bibliotek

mindre med årene. Når det er sagt, er det selvsagt viktig at folkebibliotekene er åpent mest mulig alle dager, og at det er lave terskler for å stikke innom. Jeg tenker ikke bare på mitt nærbibliotek som et bibliotek, men som et kulturhus. Her tilbys konserter, teater, film og utstillinger av alle slag til mennesker i alle aldre. Folkebiblioteket ble spesielt populært etter at et nytt bygg sto ferdig i tilknytning til det gamle biblioteket i 1989. Nesten en million mennesker besøkte det nye biblioteket fra 1989 til 1990. Dette var mer enn kinoene, og flere hundre tusen mer enn på Lerkendal og Olavshallen til sammen. I det samme året ble Rosenborg serie og cup-vinner. På sportssidene til Adresseavisa og Arbeider-Avisa sto det følgende annonse:

”Gratulerer Rosenborg – Norges mest populære fotball-lag”.

Sporty hilsen fra

Trondheim folkebibliotek (Norges mest populære bibliotek i år)

Kinoene i Trondheim (Norges mest populære kinoer i fjor)

Olavshallen (Norges mest populære konserthus 89/90)

På slutten av annonsen hadde de tre kulturinstitusjonene følgende utsagn: Sporten trives best i kulturbyen Trondheim! ²

Siden 1990 har åpenbart Trondheim folkebibliotek holdt stillinga som et populært sted for byens befolkning. I mars i år ble biblioteket kåra til det fjerde beste biblioteket i landet av sine brukere. Kåringa var en del av at det faglitterære tidsskriftet Prosa sitt initiativ sammen med Dagbladet for å se på hvordan det ser ut i Bibliotek-Norge. På lederplass (Prosa/1/2009) skrev Karianne Bjellås Gilje at det siden 1976 har blitt lagt ned 595 bibliotek. I Norge bruker vi i dag en tredjedel av våre danske naboer per innbygger på bibliotek. Vi ligger på en klar jumboplass i Norden både når det gjelder investeringer til folkebibliotekene og andel av befolkningen som benytter seg av dem. Mens 62% av den danske, og 60% av den finske befolkninga benytter seg av folkebiblioteket, gjør 52% av den norske befolkninga det samme. ³

Tida går altfor fort når jeg er på biblioteket. Det føles som jeg befinner meg ”flytsonen” som så mange

snakker om nå for tida. Det er akkurat det som er så befriende; å bare være til i et hav av godsaker som bys fram for deg. Det er sjelden jeg føler meg så tilfreds som når jeg har vært på biblioteket noen timer. Marvin Wiseth, tidligere ordfører i Trondheim har en gang betegnet biblioteket som ”et åndens helsestudio”.

Dagbladet har etter jul intervjuet flere forfattere om deres minner fra og forhold til biblioteket. Hanne Ørstavik svarer slik på spørsmålet om hvordan hun bruker biblioteket. – Jeg bruker det både helt målrettet i forhold til å få tak i bøker jeg trenger å lese, men like ofte bruker jeg det som et sted som jeg trenger for å overraskes, for å gå langs radene og lese titlene og se om det er noe jeg ikke visste om, noe som snakker til meg. ⁶

Forfatteren Hans Herbjørnsrud har sine kjæreste minner fra grendebiblioteket. –Best husker jeg neglesprettkalde januarkvelder. Jeg slo floke og ventet på Karen Eidsmo- velsignet være blant kvinner! – ville komme ringlende med nøkkelknippet. Kinnene mine blomstret frostrosefritt når hun låste opp døra til det knøttlille rommet hvor bokskapet sto. ⁷

Tilbake på mitt søndagsåpne

bibliotek er jeg langt inne i bøkernes verden. Omgivelsene forsvinner, men likevel føles lyset og den gode atmosfæren. Hva er det med dette bygget som virker så positivt? I tillegg til lyse luftige lokaler, er det kombinasjonen av gammelt og nytt som gjør biblioteket så spesielt. Den gamle delen var tidligere rådhuset i Trondheim, og her blir besøkende møtt av utgravinger som viser nivået på byen for ca. 1000 år siden. Bilder og informasjon på veggene viser at den første kirka i Trondheim, Mariakirka, var plassert på denne tomten. Den historiske dimensjonen ved bygget gir meg noe ekstra som jeg kjenner gjør meg godt på en langsom søndag.

I en rapport fra Statistisk Sentralbyrå i 2006 om undersøkelse av bibliotekbruk ⁹ kan vi lese at:

- En tredjedel av bibliotekbrukerne i alderen 16 – 79 år har besøkt folkebiblioteket i løpet av de tre siste månedene, nesten halvparten i løpet av siste år. Kvinner, yngre og de med høyere utdanning har i størst grad besøkt biblioteket den siste tremånedersperioden.
- En av ti bruker bibliotekets nettjenester
- De fleste har lånt romaner og fag- eller lærebøker. En tredjedel har lånt video og DVD. Litt over en tredjedel har sett på utstillinger i biblioteket.
- Bibliotekbrukerne er fornøyde med folkebiblioteket. De er aller mest fornøyd med det store og varierte utvalget av aktuelle bøker og trivelige lokaler.
- Tre av fire mener det er viktig med et godt folkebibliotek i egen kommune.

Som bruker av biblioteket i en storby, er jeg også en av dem som er svært fornøyd med mitt bibliotek i sentrum. Ikke minst fordi det er åpent lenge på hverdager, og i helgene. Bokutvalget er stort, og jeg føler at jeg er velkommen på biblioteket. Her kan jeg spørre om det meste, og jeg får alltid hjelp uten å betale ei krone. Men vil det bli slik i framtida?

Mange har sett fram til Bibliotekmeldinga ¹⁰ som ble publisert sammen med meldinga om digitalisering av kulturarven 17. april i år.

Innledningsvis legger meldinga vekt på at Regjeringa vil realisere kulturløftet gjennom ei opptrapping av kultursatsinga til en prosent av statsbudsjettet innen 2014. Regjeringa vil også synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felt i kulturlivet og medvirke til å skape bedre møtesteder. Bibliotekene er møtesteder og arenaer som kan medvirke til å nå regjeringa sine overordna mål for kultur- og kunnskapspolitikken. Meldinga lanserer et nasjonalt leseår i 2010. Da skal skolebarn, men også voksne med dårlige leseferdigheter få anledning til å oppgradere seg.

I sin presentasjon av de to stortingsmeldingene framheva Trond Giske at framtida er digital, men at bibliotekene er like viktige som før. Ministeren la også vekt på at kravet om å ha et bibliotek i hver kommune blir opprettholdt. Det vil imidlertid bli satt av penger til dem som får til et godt samarbeid. Han understreka at tida for filialnedleggelse er forbi. ¹¹

Men hva blir realitetene av den nye Bibliotekmeldinga? Allerede til sommeren (artikkelen ble skrevet våren 2009, red. anm.) stenger oslobibliotekene i

helga. Til høsten stenger de permanent på søndager. Deichmanske er dermed eneste hovedstadsbibliotek i Norden som holder stengt på søndag.

Selv Island som er økonomisk bankerott prioriterer å holde bibliotekene åpne på søndagene, sier avdelingsleder Kenneth Korstad Langås, ved Grunerløkka-biblioteket. Årsaken til innstramningen er den stadig svakere kommuneøkonomien, hvor også bibliotekene må tåle øksing.

Karianne Bjellås Gilje, redaktør i tidsskriftet Prosa, har et positivt førsteinntrykk av de to

Mangeårig sjef for Trondheim folkebibliotek, Lisbet Tange (bildet), skrev en kommentar til bibliotekmeldinga like etter at den kom ut, hvor hun påpekte at meldinga var preget av mange pene ord, men med lite fult og krutt. Selv om Giske lover penger i statsbudsjettet, er ikke dette noe løft for bibliotekene skriver hun. Hun avsluttet kommentaren sin med følgende:

– Vi hadde håpet på ei melding som satset på bibliotek til begjær. Den likner dessverre mer på bibliotek til besvær. ¹³

meldingene. Hun liker planene om leseåret 2010, og at det ikke er snakk om å legge ned bibliotekfilialer. Hun hadde imidlertid håpet at Giske turte love noe mer konkret om økonomisk satsing, Vi bruker 30 kroner per innbygger på bibliotek i dag, Danmark bruker tre ganger så mye. – Vil Giske at vi skal opp fra jumboplass i Norden eller ikke? Det har han ikke svart på konkret nok på ennå.¹²

Kafeen har noen ledige bord, og jeg kjenner at jeg har veldig lyst på kaffe og de nydelige kanelbollene som virkelig er til begjær. Lokalene her var barnebiblioteket i Trondheim i min barndom. Minnene kommer tilbake når jeg ser på veggene som er malt med motiv fra eventyr og bygginga av landet etter krigen. Jeg ser reolene for meg som vi kunne nå opp til, og jeg husker hvor andektige vi var når vi kom inn i disse lokalene. Jeg husker at jeg synes biblioteket var veldig stort, og med et

overveldende antall bøker. I dag ser jeg at kafeen jeg sitter i er ganske liten, men den er veldig hyggelig og intim. Barnefamiliene er i klart flertall, og jeg synes det er så flott at dette flotte kulturhuset har blitt et naturlig møtested for mennesker i alle aldre fra hele verden på søndag, og alle dager ellers i uka. Jeg tar opp boka til Toril Brekke fra sekken og tar et stort jafs av kanelbollen.

På vei hjem med sekken full av bøker merker jeg at sandbankene i Nidelva har kommet fram når jeg går over Gangbrua. Måkene har tatt plass på bankene, og jeg tar meg igjen i å tenke at jeg er et privilegert menneske som bor i gangavstand til et søndagsåpent bibliotek.

(Artikkelen ble skrevet våren 2009).

«– Vil kulturministeren at vi skal opp fra jumboplass i Norden eller ikke? Det har han ikke svart på konkret nok på ennå.»

Noter

1. Grut, Arnulf (2003). *Folk kommer og gaar...* Streiftog i Trondheim folkebiblioteks historie 1902 -2002. Trondheim folkebibliotek
2. Ibid. s.128
3. Aabø, Svanhild: Verdssetting av folkebibliotek s. 246 – 268, i Audunson og Windfeld (red.) 2001. *Det sivilsierte informasjons-samfunn. Folkebibliotekets rolle ved inngangen til en digital tid.* Fagbokforlaget.
4. http://www.dagbladet.no/2009/02/23/kultur/bibliotek/bibliotekk/litteratur/hanne_orstavik/4993731/
5. http://www.dagbladet.no/2009/02/17/kultur/litteratur/bibliotekk/bibliotek/hans_herbjornsrud/4893820/
6. Morgendagens bibliotek-Kultur-Dagbladet.no.. Publisert 19.02.2009.
7. Buskhoven, Nina Kristin (2006) Rapport 2006/14: *Undersøkelse om bibliotekbruk.* Statistisk sentralbyrå.
8. St.melding.nr.23 (2008-2009). Bibliotek. *Kunnskapsformidling, møtestad og kulturarena i ei digital tid.* Det kongelege kultur-og kyrkjedepartement.
9. Dagsavisen 17.04.09.
10. <http://www.dagbladet.no/tekstarkiv/artikkel.php?id=5001090050387&tag=item&cwords=bibliotek>
11. Adresseavisa 23.04.09.

Er det for mange fotballspillere på fotballandslaget?

Er det for mange med helsefaglig utdanning blant de ansatte på norske sykehus? For mange tannleger på tannklinikken? For mange musikere i symfoniorkestrene? For mange lærere i skolen? For mange dansere i Nasjonalballetten? For mange fotballspillere på fotballandslaget?

Slike spørsmål er naturligvis absurde. Ingen som har som ambisjon å bli tatt på alvor, vil finne på å stille dem. Men i bibliotekvesenet forekommer det. Det har vi sett både i Aftenposten og Bok og Bibliotek de siste månedene. Det synes også som om de stiller slike spørsmål, gjør det i fullt alvor. Derfor er det nødvendig enda en gang å skrive om verdien av profesjonsfaglig kompetanse generelt og bibliotek- og informasjonsvitenskapelig kompetanse spesielt.

For det første: De institusjonene som velferdssamfunnet er tuftet på, konstitueres av profesjoner og profesjonskunnskap. De medisinske profesjonene og den medisinske profesjonskunnskapen konstituerer helsevesenet: pedagogisk kunnskap er sentral i konstitueringen av utdanningsvesenet, jusen konstituerer rettsvesenet - og bibliotek og informasjonsfaglig profesjonskunnskap konstituerer bibliotekfeltet. Naturligvis er impulser fra andre fag viktig på alle disse profesjonsfeltene og naturligvis trenger man mennesker med annen fagkompetanse til å løse en rekke oppgaver. Det er for eksempel tryggest for oss

alle at sykehusets datautstyr utvikles og driftes av personale med datafaglig kompetanse og at regnskapets føres av økonomer – skjønt det siste kan de være grunn til å stille spørsmål ved. Den aktuelle debatten om helseforetakene, New Public Management (NPM) og regnskapsprinsipper importert fra privat sektor viser hvor galt det kan gå når mennesker uten forankring i kjernekompetansen setter seg – eller blir plassert – i førerretet.

Profesjonskunnskap og profesjonsfaglige vurderinger må være utgangspunkt for praksis i skoleverket. Ikke-medisinere må ha som utgangspunkt at deres rolle er å betjene og støtte opp under kjernekompetansen.

For det andre: I alle profesjoner må vi skille mellom allmennpraktikeren og spesialisten. Slik er det også på bibliotekfeltet. Allmennpraktikeren representerer fagfeltets førstelinje. For svært mange formål er det mer hensiktsmessig å oppsøke allmennpraktikeren enn spesialisten. Skal du ha en generell helsesjekk er det formodentlig bedre å oppsøke fastlegen enn øyelegen. Men det er avgjørende at det finnes store sykehus med spesialistkompetanse.

På samme måte er det viktig at vi også på bibliotekfeltet i tillegg til allmennpraktikeren har ressurssterke bibliotek som har kompetanse til å håndtere spesialiserte informasjonsbehov. Men akkurat som det på det medisinske feltet er viktig at allmennpraktikeren og de ulike

spesialistene har samme kjernekompetanse i bunn – det er nødvendig for at de skal kunne kommunisere med hverandre og gi et helhetlig behandlingstilbud – bør også ulike spesialister på bibliotekfeltet ha en felles grunnmur av kjernekompetanse og profesjonsetikk. Fellesskap i kjernekompetanse og profesjonelt verdigrunnlag binder sammen institusjoner. Uttynning kan føre til at institusjoner fragmenterer.

For det tredje: Å utdanne profesjonelle praktikere, betyr ikke bare å utdanne mennesker i fag som er spesifikke for den aktuelle profesjonen. Alle profesjonsfag er tverrfaglige. De enkelte disiplinene denne tverrfagligheten er satt sammen av, studeres også av andre. En som fordyper seg i en disiplin vil sannsynligvis trenge lenger inn i akkurat den disiplinen enn en som studerer det som en del av en profesjonsutdannelse. En biolog har kanskje trengt dypere ned i biologi som disiplin enn en som har studert medisin og en litteraturviter kan helt sikkert mer litteraturvitenskap enn en bibliotekar.

Men det som kjennetegner en profesjonsutøver, er integrasjonen av kunnskap fra ulike fagområder og evnen til å aktivisere denne integrerte og tverrfaglige kunnskapen i konkret problemløsning, for eksempel knyttet til litteraturformidling. Når man i profesjonsutdanningen studerer fag som også tilbys andre steder – for eksempel litterære fag i en bibliotek-

Forskning

Av professor Ragnar Audunson,
Høgskolen i Oslo, avd. JBI

og informasjonsfaglig utdanning – skjer det alltid med utgangspunkt i spørsmål som dette:

Hvordan kan dette faget hjelpe oss til å utvikle oss som profesjonsutøvere? Hvorfor er dette kunnskap som er viktig for bibliotekenes rolle i samfunnet? Profesjonell praksis og profesjonens samfunnsmessige rolle blir brennglasset som samler strålene fra ulike fag og gir fokus og retning. Det resulterer i kunnskap som er annerledes enn om man studerer de enkelte fagene hver for seg. Derfor er det ikke likegyldig om en har studert et fag som en integrert del av en profesjonsutdanning eller frikoblet fra en slik kontekst. Dannelse er igjen blitt et sentralt tema innenfor høyere utdanning. Profesjonell dannelse innebærer at unge mennesker, i tillegg til å tilegne seg et fags grunnleggende kunnskaper og ferdigheter, i tre eller fem år gis muligheten til å reflektere over profesjonens verdigrunnlag og samfunnsmessige oppgaver.

Det er viktig – jeg tror jeg vil bruke et så sterkt ord som livsviktig – at velferdsstatens institusjoner bemannes og bekvinnes av profesjonsutøvere som har tilstrekkelig ballast og profesjonell dannelse til å holde fokus på de sentrale oppgavene og verdiene og stå imot tilfeldige bølger – fra spillbølgen til NPM.

Hva så med ledelse og profesjonell fagkunnskap? Er ikke ledelse

et eget fag? Nå er effekten av ledelse ikke så enkel å observere. Det er mange variable som spiller inn og mange av dem er utenfor kontroll. Men i de tilfellene der sammenhengen mellom ledelse og resultat er tydelig, ser fagkunnskap ut til å være den mest avgjørende lederkvaliteten: Det som skjer i et klasserom, er først og fremst et resultat av lærerens kompetanse som fagperson; kvaliteten på den musikalske opplevelsen vi har i et konsertlokale er avhengig av dirigentenes musikalske kompetanse. Det norske fotballandslagets suksess på 1990-tallet ville vært utenkelig uten Drillos fotballfaglige kompetanse.

Det avgjørende poenget er imidlertid at de institusjonene som utgjør velferdssamfunnets bærebjelker som helsevesenet, utdanningsvesenet og – i all beskjedenhet – bibliotekene – ikke er verdinøytrale. De er ikke ”organisasjoner” som kan ledes med utgangspunkt i

utdanning i økonomi og ledelse men institusjoner med et samfunnsoppdrag – ikke et markedsoppdrag – og et verdigrunnlag. Den viktigste lederkompetansen i slike institusjoner er dyp forankring i samfunnsoppdraget og verdigrunnlaget. Den viktigste lederutfordringen er å utvikle og tilpasse verdigrunnlaget og samfunnsoppdraget til nye utfordringer. På bibliotek- og informasjonsstudiene ved Høgskolen i Oslo har vi et valgfag for tredjeårsstudentene i endringsledelse som vi har kalt ”Mellom forandring og forankring”. Den tittelen fanger utfordringen vi står overfor ganske presist.

Den dagen skoleledere begynner å snakke om kunder i stedet for elever, ledere i helsevesenet erstatter pasient med kunde og bibliotekledere bytter ut begrepet *bruker* med det samme *kunde*begrepet – den dagen har vi alle et alvorlig problem.

Se også side 14-15.

Får bøker på hjul

» Telemarksbiblioteket skal igjen levere bøker til skoler i fylket, etter at kommunene Drangedal, Nome, Sauherad, Seljord, Skien og Tinn har sagt ja til å fortsette det mobile bibliotekstilbudet som kom i stand etter at bokbussen måtte gi seg. Norsk bibliotektransport stiller med bil og sjåfør, og fra Telemarksbiblioteket deltar en bibliotekar.

Skolene vil i løpet av høsten få fem besøk hver. Dermed vil elevene, gjennom knallrøde bokkasser, få tilgang til bøker og andre medier som kan være med på å gi leselyst og lederglede, melder Kragerø Blad Vestmar.

Personalet anbefaler

» Er du leselysten og på utkikk etter en god bok? Da kan du besøke Asker bibliotek, der de ansatte presenterer en eller flere bøker som de selv har satt ekstra stor pris på.

- Vi anbefaler bøker som vi har lest og liker spesielt godt. Aktuelle bøker, gamle klassikere, grøssende krim, boken du aldri fikk lest, men burde få med deg, skriver biblioteket på hjemmesiden sin.

Biblioteket spanderer også te, kaffe og småkaker.

Ukjente platecovere i Bergen

» I Bergen har avisen BA, i samarbeid med Bergen Offentlige Bibliotek, startet en serie med mer eller mindre ukjente platecovere som biblioteket har i sin store samling bergensmusikk. Blant annet er det funnet en glemt Brann-sang, og flere andre glemte lokale artister er også blitt trukket fram.

Både biblioteket og BA ønsker ytterligere opplysninger om coverne, og håper at så mange lesere vil bidra.

Krig og fred i Norden

» 9. november 2009 er startdatoen for Nordisk bibliotekuke som i år får "Krig og fred i Norden" som hovedtema. Blant annet vil den finske nasjonalskalden Johan Ludvig Runebergs klassiske dikt "Fenrik Ståls" sagner" stå på programmet, i forbindelse med at det i år er 200 år siden Russland erobret Finland fra Sverige.

Uken, som i år blir arrangert for trettende gang, blir ofte holdt i regi av Foreningen Nordens lokallag. Formålet er å gi den gamle nordiske fortellertradisjonen nytt liv, og å formidle nordisk litteratur til barn, unge og voksne i hele Norden.

Da muren falt

Jeg hadde sommerjobb på Stortingsbiblioteket på midten av 80-tallet. En av oppgavene mine var å legge nye aviser ut på lesesalen. En av de avisene jeg tok hånd om, var "Neues Deutschland", med undertittel "Organ des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands" (SED). Neues Deutschland var en blant mange aviser på Stortingsbiblioteket. Nye kom, gamle ble arkivert...

For mange i min generasjon var DDR noe som bare var der. Vi var vant til at det fantes to tyske stater, den ene orientert østover, den andre vestover. Så utrolig det kan høres ut i dag, vi tenkte ikke så mye over det. Det var en del av den verdenen vi var født inn i.

Men høsten 1989 skjedde det noe. I Leipzig hadde folk begynte å samle seg utenfor Nikolaikirken til det som skulle bli Mandagsdemonstrasjoner. På Dagsrevyen kunne vi se at det strøm-

met flyktninger ut av DDR, til Østerrike og Budapest via den "grønne grensen" mellom Tsjekkoslovakia og Ungarn.

Og 9.11.1989 sprakk det hele...

Kl 19.04: Günter Schabowski i SED kunngjør på en pressekonferanse at DDR-borgere gis lov til å krysse alle grenseposter mellom DDR og Forbundsrepublikken.

Kl 21.30: Noen timer etter at meldingen om åpne grenser gikk ut, beveger stadig flere berlinere seg til grenseovergangene. Mellom 500 og 1000 menn og kvinner samler seg rundt grenseovergangen i Bornholmer Strasse.

Kl 22.42: Den vesttyske nyhetssendingen "Tagesthemen" beretter at den tysk-tyske grensen er åpen. Mange østberlinere ser vesttysk tv, og store menneskemengder strømmer nå mot muren.

Kl 23.30: Tusener av mennesker

har nå samlet seg ved overgangen i Bornholmer Strasse og de andre grenseovergangene.

Kl 24.00: Alle grenseovergangene i Berlin er åpne. Folk danser på muren til langt utpå morgenvaksten.

De neste dagene krysser titusener av østtyskere grensen for å besøke slektninger eller bare prøve ut sin nye frihet.

Bok og Bibliotek markerer 20-årsdagen for Berlinmurens fall ved å gi noen glimt fra bibliotekene og kulturlivet i DDR. Jeg vil gjerne gi en stor takk til dere som har gjort denne temaseksjonen mulig: Professor Cornelia Richter i Leipzig, biblioteksjef Heidrun Hamann i Schwerin, forsker Antje Klitkou ved NIFU/STEP, universitetsbibliotekar Almuth Gastingner ved NTNU (spesiell takk for språklig konsulentarbeid) og journalistene Reidar Jensen og Olav Anders Øvrebø.

Odd Letnes, red.

Innhold temaseksjon

26 Fra DDR til Norge. Intervju med Antje Klitkou

29 Vi må nyansere bildet. Intervju med professor Cornelia Richter

32 Joda, jeg er øst-tysker. Intervju med Almuth Gastingner

35 Leselyst i kontrollstaten. Intervju med biblioteksjef Heidrun Hamann

38 Fagpresse under press. Intervju med redaktøren i "Der Bibliothekar"

43 Den giftige litteraturen. Om de såkalte "giftskapene" i bibliotekene

46 Forfattere mellom barken og veden. Med fugleperspektiv på et utvalg DDR-forfattere

Fra DDR til Norge

Antje trodde på de sosialistiske ideene i Øst-Tyskland, og det gikk bra så lenge hun gikk i takt med staten. Men ganske brått fikk den tilsynelatende harmonien et skudd for baugen.

Forsker Antje Klitkou ved NIFU/STEP kan i jubileumsåret for murens fall se tilbake på en dramatisk historie. Som for mange andre innbyggere i Deutsche Demokratische Republik (DDR), virket de sosialistiske ideene på Antje som en solid motvekt mot de nazistiske ideene som hadde herjet Europa noen år tidligere.

Hun trodde på en annen samfunnsordning enn den totalitære nasjonalsosialismen, hun trodde på et samfunn der staten skulle gi borgerne like muligheter til å realisere seg selv, hun trodde på et samfunn med et bredt sosialt sikkerhetsnett.

- Jo, ideene var i utgangspunktet gode. I oppveksten opplevde jeg heller ikke mye av det mange forbinder med DDR, som overvåkning, meningskontroll og andre demokratiske begrensninger, sier Antje.

Hun var tidlig en flittig bibliotekbruker og har gode bibliotekminner fra den gang, og tenkte ikke over at utvalget var begrenset i forhold til hva man kunne finne i vestlige bibliotek.

Hun gjorde det bra på skolen fra første stund, hun bestemte seg tidlig for å ta en akademisk utdanning og valget sto mellom naturvitenskap og filosofi. Hun endte med filosofi, med hovedvekt på filosofihistorie, logikk og erkjennelsesteori

Nisjer. - DDR var et land med mange komfortable nisjer, forteller Antje. For eksempel opplevde hun filosofistudiene, hvor hun til slutt var i gang med doktorgrad ved Universitetet i Leipzig, som et slags frirom der hun hadde muligheten til å lese litteratur som gikk i en helt annen retning enn den som ble foreskrevet fra Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED). For eksempel kunne hun gjerne lese teorier om økonomisk liberalisme, noe som ellers var bannlyst i den unge tyske staten.

- Utdanningssystemet i DDR lå på mange måter langt framme i utvikling. Du fikk faktisk økonomisk støtte til å ta en høyere utdanning. En studenthybel kunne koste 10 DDR-mark i

måneden og lærebøkene var svært rimelige.

Ut i kulden. Antje trodde på de sosialistiske ideene, og det gikk bra så lenge hun gikk i takt med staten. Men ganske brått fikk den tilsynelatende harmonien et skudd for baugen. Hun hadde blitt samboer med en mann i Øst-Berlin. Han søkte om utreisetilatelse til Vest-Tyskland, og dette ble ikke tatt godt i mot. Det rammet også Antje. Hun fikk yrkesforbud som filosof, kunne ikke avslutte sin doktorgrad og ble til slutt kastet ut av SED.

Tekst og foto:
Odd Letnes, red.

- Jeg holdt på å ta en doktorgrad i filosofi. Jeg var, som alle andre DDR-borgere, forpliktet til å være lojal mot arbeiderklassens og partiets grunnsyn. At jeg nå bodde sammen med en mann som hadde søkt om å få reise til Vesten, ble oppfattet som truende.

Når situasjonen først var blitt så anstrengt som den var, ønsket Antje først å ta den store avgjørelsen selv. Hun sa nå at hun ønsket å gå ut av SED, partiet som hun med stor entusiasme hadde meldt seg inn i som 18-åring. Men man meldte

seg ikke ut av partiet, enten var man med eller så ble man sparket.

Det kom derfor til avstemning innenfor partiet, hvor flertallet vendte tommelen ned for Antje. Blant disse var også hennes doktorgradsveileder, som plutselig vendte henne ryggen, noe hun den dag i dag opplever som både bittert og tungt.

Ny giv. Nederlaget til tross, Antje var ikke den som trivdes på bar bakke. Hun slo seg ned i bydelen Treptow sørøst i Berlin i 1984 og bestemte seg for å

forsøke å gå opp en ny vei til yrkeslivet, denne gangen i biblioteksektoren. Hun tok ganske enkelt kontakt med det lokale biblioteket og lurte på om det fantes en jobb til henne.

- Jeg fikk et møte med biblioteksjefen og fortalte henne hele historien som den var, om den påbegynte utdanningen i filosofi og ekskluderingen fra partiet.

Etter å ha lagt alle kortene på bordet, fikk hun så en ny sjanse.

- Jeg begynte som medarbeider i magasinet, og må nok innrømme at jeg opplevde det

Mur i dag. Det finnes fortsatt mange rester av muren i Berlin – som her på Potsdamer Platz.

Kronglete.
I dag er Antje Klitkou forsker ved NIFU/STEP. Men veien hit, fra DDR, har vært lang og kronglete.

som et fall. Men jeg hadde fått en ny start, og det ga meg mot.

Veien videre. Det bibliotekvesenet hun gikk inn i den gang, var ganske annerledes enn i dag. Det var mange filialer på alle skoler og ellers omkring i bydelene. Det var mange ansatte og et nokså stivt hierarki hvor deg gjaldt å passe sin rolle.

Etter en tid praksis som bibliotekassistent fikk Antje kursing i katalogisering og bibliotekstatistikk ved en fagskole (Fachschule) som er en blanding av yrkesskole og høyskole.

Denne tilleggstudiet gikk hun på i første omgang ikke tittelen bibliotekar, men den gjorde at Antje nå fikk anledning til å jobbe sammen med bibliotekarer. Siden hun hadde en såpass solid og bred kompetanse ble hun etter et års tid forfremmet til "informasjonsbibliotekar" i hovedbiblioteket i Treptow. Her fikk hun blant annet muligheten til å anmelde bøker.

Riktige bøker. De referanse-spørsmålene hun opplevde i sin bibliotekpraksis i DDR, var gjerne av en annen type enn det vi er vant til fra Norge. De var først og fremst faktaorienterte, for eksempel av typen "hvor mange mennesker bodde det i

vår bydel i 1930?". Det var veldig sjelden brukerne stilte spørsmål som krevde politiske eller sosiale overveininger.

- Men det hendte ofte at brukerne ville ha anbefalt bøker eller at de ønsket å lese om et visst tema. Til å svare på slike spørsmål, var det utarbeidet kataloger med bøker som var riktige i forhold til den offisielle politikken, sier Antje og legger til at veldig mange av bøkene nok var gamle og lite oppdaterte.

- Det ble kastet for lite. Bokhyllene var veldig trange.

Dr.grad. Etter hvert fikk hun mulighet til å ta en postgradual utdanning som fagbibliotekar ved Humboldt-universitetet i Berlin. Denne utdanningen gjennomførte hun ved siden av jobben som fagbibliotekar ved Vitenskapsakademiet i Berlin og avsluttet den rett før murens fall i 1989.

Ved murens fall åpnet det seg nye dører.

- I 1990 fikk jeg et 3-årig stipend for å få en doktorgrad i biblioteks- og informasjonsvitenskap ved Humboldt. Instituttet ved Vitenskapakademiet, hvor jeg tidligere hadde jobbet, ble lukket og jeg måtte finne meg noe annet å gjøre etter doktorgraden. Det var stillingsstopp for bibliotekarer ved offentlige bibliotek. Det var med andre ord svært vanskelig å finne en jobb som sto i forhold til mine kvalifikasjoner, forteller Antje.

Så ville skjebnen at hun skulle reise til Norge. - Det var imidlertid ikke jobb som var hovedårsaken til reisen hit - men kjærligheten, sier hun med et smil.

Jobb i Norge. I Norge kom Antje seg raskt ut i arbeidslivet. Året før hun flyttet til Oslo

hadde hun begynt å studere norsk ved universitetet i Berlin og hun videreførte språkopplæringen i Oslo. Parallelt gikk hun på AMO-kurs for arkivlære.

- Her kom den tidligere bibliotekarutdanningen og arkivarbeidet for min doktorgrad godt med. Til sammen gjorde dette at jeg fikk jobb som hovedbibliotekar ved et forskningsinstitutt. Det var en svært lærerik tid. I dag er jeg forsker ved NIFU STEP.

Når Antje Klitkou har vært på besøk i Berlin de siste 20 årene, har hun opplevd det som om livet der har stått stille og at folk fortsatt har vært innelåst i konflikter og væremåter som det er vanskelig å komme ut av.

- Selv om østtyskerne nå står fritt til å reise hvor de vil og å lese og si hva de vil, er den sosiale usikkerheten og de manglende perspektivene for ungdomsgenerasjonen en stor utfordring. Mange får ikke brukt sin utdanning og det skaper frustrasjon og sinne i store deler av samfunnet, sier hun og legger til: - Jeg er svært glad for de mulighetene jeg fikk da jeg flyttet til Norge. Jeg tror ikke at jeg kunne ha oppnådd det samme i Tyskland.

Berlinmuren

Påbegynt 13. aug. 1961, omkranset hele Vest-Berlin, totalt 155 km lang. Sperreanlegget ble stadig modernisert og gjort mer effektivt. Et bredt belte, dødssonen, inn mot Øst-Tyskland var ubebodd og skarpt bevoktet. Anlegget besto blant annet av 112 km betongmur (3,6 meter høy), 320 vaktårn, 20 utsiktsbunkere (bilde s. 33), 259 anlegg for vakthunder, 600 hunder, pansergraver, elektriske signalgjerdet og 14 000 grensesoldater. I overkant av 5000 personer klarte å krysse muren, 190 flykninger ble drept.

– Vi må nyansere bildet

Bildet av den kuede DDR-borgeren er altfor unyansert. Det samme er oppfatningen av bibliotekene som rene propagandaavdelinger, mener Cornelia Richter. Hun har mange år bak seg i fagbiblioteksystemet, og er i dag professor ved Fakultet for Medier ved HTWK Leipzig (Høgskole for Teknikk, Økonomi og Kultur)

Nyhetstidsskriftet Time hadde det forente Tyskland som tema i en utgave i høst. Et hovedpoeng var at avstanden mellom de to tidligere tyske statene ikke bare fortsatt finnes, men den øker.

Den tyske psykoterapeuten og bestselgerforfatteren Hans-Joachim Maaz kommenterte nylig gjenforeningen på Spiegel Online ved å kaste et blikk bakover. I 1990 startet en

tilpasningsprosess for DDR-borgerne, mener han, hvor østtyskerne måtte tenke gjennom hvordan de skulle omstille seg til nye samfunnsforhold ved å spørre seg selv: På hvilken måte ble jeg kuet i DDR? Hva har det blitt av meg som menneske?

Cornelia Richter mener det er god grunn til å være kritisk til det bildet Maaz formidler.

– Uttalelsen fra Maaz om forholdene i DDR og den

psykiske sinnstilstanden til de tidligere DDR-borgerne, er veldig omstridt. Hans spørsmål ”hvordan ble jeg kuet?” er altfor ensidig. Det ville nemlig forutsette at alle DDR-borger ble kuet. Jeg tror snarere at de fleste DDR-borgerne virkelig har diskutert og tenkt over sin fortid, og gjør det egentlig fremdeles.

Richter mener at det er viktig å være klar over at de vestlige

Dødssonen.

Utsikt over dødssonen, med muren, sett fra Vest-Berlin. Denne sonen gikk med variende bredde som et belte rundt hele Vest-Berlin.

Tekst: Odd Letnes og Almuth Gastinger
Foto: Odd Letnes

Fredskunst. I dag er deler av muren blitt friluftsgalleri, East Side Gallery.

mediene, og det hun kaller ”den borgerlige bevegelsen”, ofte og direkte nedvurderte personer og deres faglige livsløp – det gjelder for eksempel innenfor det østtyske utdanningssystemet, barnehagene og skolene som i begynnelsen nesten utelukkende ble negativt fremstilt.

- Her ble det altfor lite differensiert, og delvis ble det tegnet et bilde som hadde lite med virkeligheten å gjøre. Dette førte til – særlig på 90-tallet – en anti-holdning overfor den gjentatte oppfordringen til å rope ”mea culpa” (”jeg har

skylden”). Innenfor bibliotekvesenet fantes disse problemene ikke i et slikt omfang, etter min mening. Dette området var vel ikke viktig nok for mediene og politikken, noe som gjorde at fagfolk kunne bli kjent med hverandre og siden har jobbet ganske bra sammen.

I DDR manglet man demokratiske friheter som for eksempel møtefrihet, meningsfrihet, reisefrihet og så videre. På hvilken måte kunne det påvirke utviklingen av bibliotekvesenet?

- Bibliotekarenes arbeid ble verken mer eller mindre påvirket enn jobben og livet til andre yrkesgrupper, mener Richter.

- Selvfølgelig var bibliotekvesenet forpliktet til å tjene det sosialistiske samfunn og hadde som oppgave å utdanne og oppdra i henhold til den rådende ideologien. Men bortsett fra noen ”pliktoppdrag” var det å fremme leseferdighet og litteraturfremføring de viktigste oppgavene i vårt arbeid. Den manglende reisefriheten førte selvfølgelig til at tjenestereiser til det vestlige utlandet, særlig i

Var bibliotekene fullstendig kontrollert av staten, eller fantes det frirom?

- Etter mitt synspunkt fantes det ingen fullstendig kontroll over bibliotekene. Tvert imot var biblioteker også nisjer for et relativt upolitisk liv. For eksempel var det flere barn av prester og flere kristne personer blant bibliotekarstudentene enn blant studenter innenfor andre studieretninger. Men både under utdanningen og i bibliotekene måtte man overholde spesielle "spilleregler", for eksempel medlemskap i organisasjoner som Freie Deutsche Jugend (men alle var likevel ikke medlem), Freier Deutscher Gewerkschaftsbund (fagforbundet i DDR), Gesellschaft für Deutsch-Sowjetische Freundschaft (Selskapet for tysk-sovjetisk vennskap).

Hva var hovedmålet for bibliotekene – fri opplysning eller å formidle den riktige politikken til SED (Sozialistischer Einheitspartei Deutschlands)?

Målene til bibliotekarbeidet kunne man lese i de offisielle dokumentene, for eksempel fra bibliotekforeningen i DDR. Men de tjenestene som faktisk ble utført, var sikkert ikke veldig forskjellig fra praksisen i BRD. Samtidig må man være oppmerksom på at boktilbudet i DDR ikke var så stor som i BRD, verken innholdsmessig eller kvantitativt siden opplagene ofte var små. Men bestselgere i DDR som man ikke kunne kjøpe på grunn av det lille opplaget, kunne man finne på biblioteket. Det gjaldt kriminalromaner og annen underholdningslitteratur og verker av for eksempel Heinrich Böll, Herman Hesse, Christa Wolf eller Christoph Hein, forteller Richter.

Har du som bibliotekar egne erfaringer med Stasi, eller kjenner du noen andre som har hatt det?

- Nei, gudskjelov. Jeg kjenner heller ingen andre som har hatt det.

Bøkene om Pippi Langstrømpe var lenge forbudt i DDR, siden hun sto for noe annet enn det regimet gjorde. Hva tenker du om sensur i DDR?

- Prinsipielt foregikk det sensur med publiseringen. Det vil si at det ble publisert bøker som var i samsvar med ideologien og hva som ble ansett som egnet til å utvikle samfunnet. Selvfølgelig ble ikke dette offisielt sett på som sensur, men som en legitim rett hos den herskende klassen/regjeringen, der refrenget lød: "Proletariatets diktatur, alt skjer til folkets vel".

- Men i de 40 år DDR eksisterte var det også forskjellige faser: Fram til 80-tallet ble for eksempel Karl May ikke publisert, hans bøker ble ansett som "skrap og skitt". Så utkom plutselig en utgave med 10 bind av hans hovedverker. På midten av 1970-tallet og i 1988 ble det også publisert noen utgaver av Pippi Langstrømpe.

Til slutt: Hva ser du på som den største utfordringen for dagens tyske bibliotekvesen?

- Det tyske bibliotekvesenet burde ha en høyere verdi i samfunnet, i befolkningens bevissthet. Bibliotekarene burde gjøre alt for å oppnå dette. De Skandinaviske landene, Storbritannia og USA har fortsatt et kjempestort forsprang når det gjelder dette, sier Cornelia Richter.

folkebibliotekene, var det absolutte unntaket og begrenset seg til noen få personer ("reisekader") fra få bibliotek.

Går det an, i fugleperspektiv, å peke på de største endringene for de østtyske bibliotekene i overgangen fra DDR til BRD?

- Den største forandringen gjaldt samlingene siden DDR-litteraturen faktisk ikke lenger ble etterspurt. Det andre området hvor det skjedde store endringer, gjaldt personalet som ble drastisk redusert.

Joda, jeg er østtysker

Finnes det en særegen DDR-bevissthet? Et komplisert spørsmål som vil få ulike svar ut fra hvem du spør. Universitetsbibliotekar Almuth Gastinger ved NTNU i Trondheim sier at bevisstheten først kom etter at muren falt. – Jeg er først og fremst fra Øst-Tyskland og ikke fra Tyskland, sier hun i dag.

Bok og Bibliotek: *Du er i dag universitetsbibliotekar i Norge. Hvilke erfaringer har du som bibliotekbruker fra oppveksten i DDR?*

Almuth Gastinger: Jeg har vært en vanlig bibliotekbruker. Som barn lånte jeg bøker på folkebiblioteket men ikke så veldig ofte. Selv om jeg var en lesehest, så trengte jeg ikke å gå på biblioteket siden vi hadde mange bøker hjemme. Mine foreldre eide bl.a. bøker av både Christa Wolf, Stefan Heym, Hermann Hesse, Heinrich Böll, Virginia Woolf, Karl May (to gamle utgaver som var skrevet på gammeltysk) og bøker av andre forfattere, som man ofte ikke fikk kjøpe.

Jeg selv samlet bøker av Jules Verne. Jeg leste russiske klassiske forfattere som Dostojevski, Puschkin, Tolstoi og Gorki, franske som Jean de La Fontaine, Honoré de Balzac, Stendhal, Hugo og Zola, amerikanske som Hemingway, Edgar Allan Poe, Mark Twain og engelske som Shakespeare, George Orwell, Charles Dickens.

Alt dette leste jeg før jeg begynte på universitetet. Men på

skolen leste vi også chilenske Pablo Neruda, "Das Kommunistische Manifest" av Karl Marx og Friedrich Engels, og selvfølgelig tyske klassikere som Goethe, Schiller, Lessing og andre berømte forfattere som Heinrich Heine, Theodor Fontane, Thomas Mann, Bertolt Brecht. Som student i DDR brukte jeg biblioteket jevnlig. Pensumbøker ble ikke kjøpt men lånt på biblioteket. Det samme gjaldt forskningslitteraturen.

BoB: Mye av det du nevner er vestlig litteratur. Hvordan fikk din familie tak i disse bøkene, var ikke de forbudt i DDR?

Gastinger: Jeg ville nok ikke si at så mange av disse bøkene er typisk vestlig litteratur. De fleste forfatterne er jo klassikere og disse var ikke forbudt. Moren min har fortalt at de kjøpte alle sine bøker på en lovlig måte. Stefan Heym f. eks. fikk riktignok ikke lov å publisere sine bøker i DDR etter 1965, men tidlig på 1970-tallet ble forbudet opphevet i noen år og da kunne man kjøpe noen av hans bøker. Jeg vet ikke om Hesse, Böll eller

Woolf var forbudt, det tror jeg faktisk ikke. Men det var nok veldig vanskelig å få tak i bøker fra disse og mange andre forfattere. Vi var heldige fordi moren min hadde en venn som jobbet i en bokhandel. Han visste hvilke bøker vi var interessert i og vi kunne så kjøpe dem når de fikk dem inn.

BoB: Hvilke tanker hadde du om det å være DDR-borger?

Gastinger: Jeg tror ikke at jeg som barn eller ungdom hadde spesielle tanker om det å være DDR-borger. Mange hadde nok ønsket å kunne reise hvor de ville og ha et større tilbud av mat, klær, møbler osv. Men min familie var relativt privilegert siden moren min er lege og hadde pasienter fra alle yrkesgrupper. Det betydde f. eks. at når en matbutikk fikk levert appelsiner eller bananer, så ringte de til moren min og spurte om hun ville ha noe.

Da jeg begynte på universitetet tenkte jeg nok mer på hva det betyr å bo i DDR, men det var ikke slik at jeg savnet noe spesielt. Dette følte jeg først når

Tekst: Odd Letnes
Foto: Stefan Christ (s. 34)
og Odd Letnes

Achtung. En kjede av vakttårn ga østtyskerne full oversikt over dødssonen. Ordren var klar. Skyt de som forsøker å rømme til Vest-Berlin.

jeg ble kjent med studenter fra vestlige land som var på sommerkurs på mitt universitet. Når vi skulle si "ha det" til hverandre, gikk det opp for meg at jeg er avhengig av deres besøk om jeg vil se dem igjen. Denne tanken var grusom.

Var jeg naiv? Det var jeg sikkert, men jeg hadde virkelig hatt et godt liv så langt og var en type som tilpasset seg ganske bra, om ikke helt.

BoB: Hadde du en særegen DDR-bevissthet?

Gaster: Jeg tror ikke at jeg hadde den så veldig før muren falt, men jeg fikk den etterpå. Og er ikke det normalt? Jeg vokste opp i DDR og var nesten 25 år da jeg flyttet. Det har selvfølgelig preget meg. Det har mye med identiteten min å gjøre, tror jeg. Og jeg føler meg mer - og sier det også - fra Øst-Tyskland enn fra Tyskland. Tyskland som gjenforenet land har jo bare eksistert i 19 år og 12 av dem har jeg bodd i Norge.

BoB: Oppbyggingen av DDR handlet også om opprusting av kulturlivet - alt fra lokale aktiviteter til monumentale satsinger som ny opera i Leipzig. Hvordan opplevde du kulturlivet i DDR?

Gaster: Jeg opplevde kulturlivet som veldig mangfoldig.

Mange DDR-borgere brukte de gode og billige tilbudene mye. Siden jeg vokste opp i Fürstenwalde/Spree som som bare lå en time med tog fra Berlin, hadde vi et teaterabonnement på skolen. En gang i måneden dro derfor klassen til Berlin og så et teaterstykke eller en opera. Jeg husker veldig godt at jeg på universitetet noen ganger tenkte at det er for mange tilbud og jeg vet ikke hva jeg skal velge. Tilbudet gjaldt både rocke- og klassiske konserter, danseforestillinger, opplesningskvelder, filmforestillinger, politiske diskusjonskvelder osv. Vi hadde også arbeidsgrupper (hobbygrupper) eller klubber for alt fra sjakk, formasjonsdans, film, litteratur til sport, kor, kammerorkester eller jazz.

BoB: Så du «vest-tv»? Hvordan opplevde du i så fall det?

Gastinger: Ja, siden jeg vokste opp ikke så langt fra Berlin, kunne min familie se "vest-tv" - "Westfernsehen" som vi kalte det. Jeg kan ikke huske at jeg tenkte så veldig mye over det eller syntes at det var noe spesielt. Mer eller mindre alle gjorde det. Det østtyske fjernsynet var jo ofte kjedelig og ensidig, særlig nyhetene. Jeg må innrømme at norsk tv minner meg noen ganger om østtysk tv, særlig når det gjelder nyheter.

BoB: Hvordan opplevde du høsten 1989, med Mandagsdemonstrasjoner og økt press på det styrende regimet?

Gastinger: Jeg fikk min eldste datter 22. juli det året og var naturlig nok veldig opptatt av henne. Men jeg så mye på tv på denne tida og diskuterte utviklingen med venner og min familie - jeg bodde hjemme hos

Mangfold. Jeg opplevde kulturlivet som veldig mangfoldig. Mange DDR-borgere brukte de gode og billige tilbudene mye, sier Almuth Gastinger.

foreldrene mine i 3 måneder på denne tida.

For min familie ble det hele veldig spennende i midten av september når min søster og hennes mann flyktet til Budapest via den "grønne grensen" mellom Tsjekkoslovakia og Ungarn. Hun hadde ikke sagt ett ord til oss og vi ble veldig overrasket da vi oppdaget det, men også bekymret fordi vi ikke visste når vi ville se henne igjen.

Ellers syntes jeg selvfølgelig at det økte presset var noe veldig positivt. Men til og med etter murens fall trodde jeg at DDR kunne bestå som en egen stat og utvikle seg til et (sosialistisk) demokratisk land. Men det var for sent, både på grunn av økonomien og befolkningen som ville noe annet.

Den 9. november var jeg i min leilighet i Ilmenau, hvor jeg studerte. Min kjæreste og andre venner ville dra til BRD-grensen som ikke var så langt fra der vi bodde. Jeg bestemte meg for ikke å bli med siden min datter bare var 3 ½ måned, for det var en veldig kald natt og situasjonen var fortsatt litt uoversiktlig. Men dagene etter gikk det opp for meg at dette var en av de

største dagene i vår historie. Når jeg ser på bilder eller filmer fra disse dagene får jeg fremdeles frysninger og begynner å gråte.

BoB: Hva opplevde du som de største endringene i tiden som fulgte etter november 1989?

Gastinger: Den største endringen var nok friheten. Livet var ikke mer så forutbestemt og tilrettelagt. Etter den første gleden hadde nok mange problemer med det. Frihet betyr ansvar, og de fleste DDR-borgere var ikke vant til å bestemme alt selv. Mange mistet jobbene sine og hadde dermed ikke råd til å utnytte den nye friheten, særlig reisefriheten, skikkelig.

Personlig opplevde jeg at hverdagen ikke ble så annerledes, i hvert fall ikke på universitetet. Jeg begynte å ta en doktorgrad sommeren 1990, og jeg vil påstå at måten å forske på var lik, bortsett fra at man hadde tilgang til mer litteratur etter murens fall.

Leselyst i kontrollstaten

Fra bibliotekar i DDR til biblioteksleder i det forente Tyskland: Heidrun Hamann forteller om sine erfaringer med to systemer.

Heidrun Hamann (55) utdannet seg til bibliotekar i DDR og arbeidet ved det kombinerte forsknings- og folkebiblioteket WAB i Schwerin. Siden 1992 har hun ledet biblioteket i byen som nå er delstaten Mecklenburg-Vorpommerns hovedstad. Vi stilte henne noen spørsmål om biblioteker og samfunn i under kommunismen og i dag.

Psykiater og bestsellerforfatter Hans-Joachim Maaz har sagt følgende i et intervju med Spiegel Online: «I 1990 begynte en tilpasningsprosess. Øst-tyskere vurderte hvordan de skulle finne seg til rette og hvordan de skulle tilpasse seg de nye forholdene. En gjennomgang av spørsmål som – hvordan påvirket DDR meg? Hvordan handlet jeg? Hva ble det av meg som menneske? Slik ettertanke ble det lite eller ingenting av.» Hvordan forstår du denne uttalelsen?

Hamann: På dette spørsmålet finnes det intet allmenngyldig svar. Hver og en av oss har sin egen historie. Det fantes de mest

forskjellige subjektive erfaringer, også blant bibliotekarene. Når man omtaler DDR står man ofte overfor farer som ufarliggjøring, nostalgi, mangel på differensiering, eller fortrenkning. I film eller litteratur blir satire ofte brukt. Dermed blir oppgjøret med DDR-historien trukket langt over mot det komiske. Mangfoldet av reaksjonsmåter er veldig stort.

I DDR fantes det ikke demokratisk frihet, ytringsfrihet, frihet til å samles, reisefrihet osv. På hvilken måte påvirket dette arbeidet som bibliotekar?

Hamann: Jeg tilhører altså den "innfødte" generasjonen, jeg er født og oppvokst i DDR med alt det måtte medføre av bagasje. Jeg var heldig og fikk jobbe sammen med eldre bibliotekarer som både hjalp og ledet meg på min yrkesmessige vei. Humanistiske tankesett ble dermed indirekte videreformidlet. Ved offisielle arrangementer, utstillinger osv. ble temaene staten ønsket eller beordret fulgt opp, men det var også et visst spille-

rom for andre temaer. Man måtte bare ta dem opp på en naturlig og diskret måte. Men vi fungerte innenfor en sentralisert struktur hvor instruksjonene og oppgavene kom ovenfra.

Hva var de største forskjellene mellom de offentlige bibliotekene i DDR og i BRD?

Hamann: Bibliotekene i DDR hadde en helt annen funksjon enn i Vest-Tyskland. Det var for eksempel en overenskomst mellom kultur- og utdanningsdepartementene som forpliktet bibliotekene og skolene til biblioteksundervisning i 2., 5. og 8. klasse.

Bibliotekenes økonomiske situasjon var også sikrere i DDR. Dette betydde ikke nødvendigvis at alle ønsker og prosjekter kunne realiseres. Til det manglet man håndverkere og materialer. Moderne bokhyller og så banale ting som katalogskuffer var det umulig å oppdrive. Vedlikeholdsarbeid tok årevis og biblioteksutbygginger ble utsatt igjen og igjen.

En systematisk utvidelse av

Tekst: Odd Letnes og Olav Anders Øvrebø.
Foto: Odd Letnes

bokutvalget, om det hadde vært mulig i DDR-sammenheng, kunne heller ikke gjennomføres. Landets økonomiske problemer gjenspeilet seg også i bokpro-

duksjonen. Ofte tok det årevis fra en bok var bestilt til den ankom biblioteket. Bestillingen kunne man gjøre både i den lokale bokhandelen og Leipziger

Kommissions- und Großbuchhandel (den sentrale bokgrossisten i DDR, red. anm). De lokale bokhandlerne ville helst slippe å ha bibliotekene som kunder, dette var i alle fall erfaringene vi gjorde i Schwerin. Opplaget til etterspurte bøker var rett og slett ikke stort nok til å dekke alles behov. Som bokhandler var man derfor mer interessert i privatkunder da disse kunne dekke andre av dagliglivets behov som en slags gjenytelse. Den ene tjenesten er den annen verdt. Her hadde ikke bibliotekarene noe å tilby. Etter murens fall endret dette seg totalt og bibliotekene blir nå sett

på som gode kunder.

Selv om bibliotekene var statlig kontrollert, hadde de stor selvstendighet. WAB var en del av byen Schwerin og fikk dermed årlig tildelt gitte økonomi- og personalrammer. Innenfor disse kunne biblioteket bevege seg relativt fritt. For eksempel gjaldt dette ansettelser. Det var ikke bare fagpersonell som ble ansatt av direktøren, det gjaldt også alle andre medarbeidere som vaktmester, sjåfør og renholdere. Biblioteket var ansvarlig for alle deler av virksomheten. Sånn er det ikke lenger. Ansettelser ligger nå hos bymyndighetene og bygningsvedlikehold osv er et kommunalt ansvar.

Etter murens fall måtte vi tenke nytt. Vi måtte lære oss å definere og forsvare bibliotekets posisjon i kommunen og i offentligheten.

Var bibliotekene fullstendig kontrollert av staten (kommunistpartiet SED) eller fantes det en viss frihet? Hva var i såfall betingelsene?

Hamann: DDR var uten tvil en kontrollstat. Vi tenkte bare ikke på det hele tiden og følte oss ikke satt under konstant press. Det fantes naturligvis frihet og frie nisjer, som for eksempel i det private rom. På vegne av Schwerin bibliotek kan jeg si at vi hadde en veldig liberal og lojal direktør. Man kan si at han ga oss frie tøyler og beskyttet oss mot angrep utenfra. I mange

Uvitenhet. – Vi kan fastslå at unge mennesker vet lite om DDR og «Die Wende» (vendepunktet, revolusjonen i 1989, red.anm.). «Die Wende» og vektlegging av vår litterære arv er da også et hovedtema for årets litteraturdager i Schwerin, som finner sted fra 6. oktober til 14. november, sier biblioteksjefen i Schwerin, Heidrun Hamann.

andre biblioteker så det helt annerledes ut. Byen Schwerin var kanskje «uviktig» og dermed et unntak. Byen var ikke et intellektuelt sentrum og det fantes ikke viktig industri i regionen. Dermed var ikke byen like mye i "Zentralens" fokus. Teateret i Schwerin, for eksempel, var på 80-tallet landskjent for sine kritiske scenestykker.

Hva var bibliotekenes viktigste mål, opplysningsfrihet eller formidlingen av SEDs politikk?

Hamann: I dag må jeg helt entydig fastslå at også innenfor biblioteksystemet var hovedoppgaven å videreformidle politikken til SED. Selv om vi til daglig ikke var dette særlig bevisst, så var det ikke mulig å sette seg opp mot den statlige linjen, i hvert fall ikke i det offentlige rom.

Engasjerte bibliotekarer bidro med mye idealisme til økt leselyst og formidling av kunnskap og litteraturtradisjoner, selv under de vanskelige forholdene i DDR. I alminnelighet spilte lesing en stor rolle, større enn i Vest-Tyskland og større enn i dag. Våre bruker- og utlånstall var enormt høye.

Hadde du egne erfaringer med Stasi?

Hamann: Jeg personlig har ikke hatt noen erfaring med Stasi. Alle som jobbet på biblioteket visste at direktøren og personalsjefen hadde offisiell kontakt med den statlige sikkerhetstjenesten. Slik var det sikkert ved andre biblioteker eller kulturinstitusjoner også. Denne offisielle kontakten betydde ikke nødvendigvis at man var en uformell Stasi-medarbeider. Disse ble uansett ikke avslørt før etter murens fall.

Vi er blitt fortalt at bøkene om Pippi Langstrømpe var forbudt i DDR. Nå ville man kalt dette direkte sensur, og sensur går ikke overens med "den bibliotekariske ideologi"?

Hamann: I DDR var det mange bøker som ikke ble vist frem eller som var direkte forbudt. Bøkene til Astrid Lindgren kunne man derimot finne i barnebokavdelingen. Pippi Langstrømpe og Emil var også elsket av barna i DDR. Dette gjaldt også for forfattere som Erich Kästner og Otfried Preußler. Problemet var heller at opplagene aldri strakk til. Reservasjonslistene for disse bøkene i datidens biblioteker var alltid veldig lange.

For å vise hvor åpne man var for verden fantes det i DDR-bibliotekene egne reoler med verdenslitteratur. Naturligvis måtte tema og innhold passe inn i konseptet, men både skandinaviske, amerikanske, spanske og franske forfattere ble utgitt. Det var vanskeligere for vest-tyske forfattere. Utenom Heinrich Böll, Günter Grass og Siegfried Lenz ble bare ytterst få vest-tyske forfattere tilbudt. Sensuren var også veldig streng for DDR-forfattere som ble sett på som systemkritiske. For disse var det ofte kun én mulighet, utreisen til Vest-Tyskland. Jeg husker godt utgivelsen av "Der Wandertäter" del 3 av Erwin Strittmatter, en tvers igjennom systemtro forfatter. Denne del 3 ble trykket, men det første opplaget kom aldri frem til leserne. Hele opplaget gikk til Stasi eller til hæren. I denne utgaven skrev Strittmatter om tabu-emnet sovjetiske soldaters voldtekter av tyske kvinner i tiden etter den 2. verdenskrig. Det finnes mange slike eksempler.

Til slutt: Hva ser du som den største fremtidige utfordringen i tysk biblioteksvesen?

Hamann: Personlig kunne jeg ønske at den strenge delingen mellom forsknings- og offentlige biblioteker opphørte. Denne strenge delingen mellom kompetanseområder eller fagtankegang hvor det offentlige er her og det vitenskapelige der, bør bort. I dette henseende var DDRs biblioteksvesen lenger framme. Kanskje vil den elektroniske tidsalderen her vise seg å være til nytte. De moderne mulighetene og den økende digitaliseringen bryter ned disse tradisjonelle grensene.

De offentlige bibliotekene er som regel et kommunalt anliggende og overlever på kommunens nåde. De hører til en kommunes såkalte frivillige oppgaver og blir fort angrepet i økonomisk trange tider. De ligger alltid under sparelupen og må år etter år kjempe for en fornuftig økonomisk ramme. Jeg kunne ønske at man utviklet forsvarlige standarder for bibliotekene. Det finnes en spe begynnelse til dette, flere delstater snakker om egne bibliotekslover og egne utviklingskonsep-ter for bibliotekene.

Den nevnte sektortankegangen har også med det faktum å gjøre at offentlige biblioteker i Tyskland ses som et kulturelt anliggende. Dermed blir utdanningsoppdraget, som bibliotekene absolutt ivaretar, gitt for lite oppmerksomhet eller rett og slett ignorert. Også her må man tenke nytt, så vel politikere som bibliotekarene selv. Det moderne kunnskapssamfunnet stiller oss overfor store utfordringer, som det gjelder å kunne håndtere.

30 år i redaksjonen til det "Der Bibliothekar"

BERLINER MAU

Der Bibliothekar («Bibliotekaren») ble gitt ut av forlaget Bibliographisches Institut i Leipzig. Bortsett fra den administrative plasseringen, øvet forlaget noen innflytelse på utformingen av tidsskriftet?

Hannuth: Man må være klar over at Der Bibliothekar ikke alltid tilhørte Bibliographisches Institut. Fram til 1953 ble fagtidsskriftet gitt ut av forlaget Volk und Wissen i Berlin, og fra 1954 til 1963 av Verlag für Buch und Bibliothekswesen i Leipzig. Fra 1964 var tidsskriftet hos Bibliographisches Institut. Samtidig overtok instituttet

publiseringen av bibliotekfaglig litteratur.

For de offentlige bibliotekene var dette ingen optimal løsning. Biblioteksvesenet ble nå en liten avdeling i Bibliographisches Institut. Forlaget var vant til å oppnå store opplag og inntekter med «Duden», «Kleine Enzyklopädie» og leksika. Derfor hadde det offentlige biblioteksvesenet problemer med å gi ut bestemte typer faglitteratur - for eksempel i et opplag på 7000 rettet mot biblioteksledere som hadde dette som bijobb.

Ved Verlag für Buch und Bibliothekswesen var kontakten relativt tett. Forlagssjefen

besøkte ofte redaksjonen i Berlin, diskuterte viktige initiativer og kontrollerte oss på noe mistroisk vis - liksom under mottoet „ikke gi oss noe politisk trøbbel“. Ved Bibliographisches Institut var vi ikke i sentrum for interessen og hadde dermed større frihet. Men så snart noe ikke stemte politisk, kom også her forlagssjefen til Berlin. For eksempel: Da vi portretterte Hans Cibulka, distriktsbibliotekar i Gotha og en anerkjent lyriker i DDR, fikk jeg som ansvarlig for artikkelen ubehageligheter på grunn av en detalj. Hans Cibulka var en av de fordrevne fra Sudetenland. I

Intervjuet har stått på trykk i boka, "Alltag die öffentlichen Bibliotheken der DDR" (1998). Oversatt av journalist Olav Anders Øvrebø. Foto: Odd Letnes

østtyske fagtidsskriftet

– intervju med redaktør *Franz Hannuth*

MAUER 1961 - 1989

portrettet sto det at han kom som „flyktning“ fra Tsjekkoslovakia til østsonen (den østlige, Sovjet-kontrollerte delen av det okkuperte Tyskland, red.anm). I offisiell DDR-sjargong skulle han vært omtalt som „forflyttet“ (jeg forhørte meg deretter hos Cibulka og andre - selvfølgelig kom de som flyktninger).

Men alt i alt var forlaget ganske rause mot oss, også materielt sett, for det hadde en romslig økonomi. Generelt var det sånn at de „fra oven“ bare brydde seg om den overordnede redaksjonelle linjen. Det var alltid stort spillerom mellom ordre og forslag og gjennomfø-

ring. På nesten alle nivåer i kultursektoren var det overlatt et ganske stort spillerom for medarbeiderne innenfor en fastlagt ramme. På mange måter hadde det vært lettere hvis man hadde hatt lovfestede målsettinger å forholde seg til. Altså: Det absolutte diktaturet fantes ikke. Av og til kunne man ha ønsket at det eksisterte.

Hva var Der Bibliothekars viktigste prosjekt?

Hannuth: Vi brakte artikler om bibliotekpolitikk, bibliotekteori- og praksis, om erfaringsutveksling. Først og fremst ville vi være

et talerør for forståelse mellom de statlige allmennbibliotekene og fagbevegelsens biblioteker. Men vi var også et informasjonsblad om nye lovreguleringer og informerte om resultater fra konferanser, møter og arbeidsgrupper.

Et nesten uløselig problem var vår lite enhetlige abonnentmasse. Rundt 7.000 av dem var medarbeidere i små biblioteker der ledelsen arbeidet deltid. Utdanningsnivået - fra husmor til skoledirektør med universitetsgrad - var særlig variabelt. Videre hadde vi abonnenter blant alt fra medarbeidere med grunnleggende bibliotekfaglig

Murveien. Ved å følge «Berliner Mauerweg» kan du se hvor muren gikk i sentrum av Berlin.

kompetanse, via bibliotekarer med fagskole til bibliotekarer med høyskoleutdanning. Vi måtte forsøke å gi noe til alle. Eksempelvis offentliggjorde vi på den ene siden resultater fra sosiologiske undersøkelser, på den andre siden kom vi med forslag, illustrert med eksempler, til hvordan et kommunalt bibliotek skulle fungere.

Vi produserte temautgaver om noen teoretiske eller historiske emner, rettet mot den interesserte bibliotekar og spesialister. I 1975 utkom det første, svært vellykkede heftet, som raskt ble utsolgt: "Sovjetunionen - lesingens land, bibliotekenes land". Ved siden av oversiktsartikler ble bidrag om leseforskning, om integrasjon mellom bibliotekvitenskap og psykologi så vel som leasersosologi den gang møtt med stor interesse. Andre temautgaver tok for seg historiske temaer eller «Skjønnlitteratur i statlige allmennbiblioteker».

Imidlertid må man også påpeke at vi ofte ble konfrontert med mangler i vår typografiske industri. På 1960-tallet offentliggjorde vi bilag med fargefoto av nye biblioteker. Dette måtte innstilles, siden det ikke lenger var noen som kunne putte inn bilagene manuelt. I 1978 kom det bare ut seks utgaver. Utgiver, forlag og redaksjon førte en forbitret kamp for å sikre månedlige utgivelser. Resultatet var utgivelser med redusert sideantall, som ikke lenger ble bundet inn, men bare ble holdt sammen med stifter. I 1989 ble det bestemt å redusere formatet. Papirmangel og enda mer papirmangel, manglende kapasitet i bokbinderier og trykkerier var stadig vekk begrunnelser for innsparinger.

Artiklene i Der Bibliothekar var

ofte svært saklige, for ikke å si tørre. Man ønsket seg som leser en noe mindre tilknapet stil. Ble dette vurdert?

Hannuth: Under møter med lesere ble vi alltid bedt om å få mer humor inn i tidsskriftet. Vi begynte på 1950-tallet med en figur som het «BIB», koblet med små satiriske bidrag. By- og bydelsbiblioteket i Gera hadde gitt ut en bibliografi med til dels umulige annotasjoner. Den drev vi litt gjøn med. Med katastrofale følger. Forfatteren av bibliografien, en mann med doktorgrad, erklærte at han aldri mer skulle arbeide for «Der Bibliothekar». Kolleger i Berlin-Weissensee som hadde gitt ut en «litterær meny» som vi parodierte, var ikke så ømfintlige. Jaja, de berlinerne.

Så hadde vi en artikkel, «Sondershäuser-ordtak», så å si et satirisk ekstrakt av et videreutdanningskurs med ledende medarbeidere i bibliotekvesenet. Foredragsholderne kom fra kulturdepartementet og fra sentralinstituttet for bibliotekvesenet (ZIB), og de hadde for vane å lage ordtak og ordspill som de deretter moret seg over. Selvfølgelig føyde vi små kommentarer til disse ordtakene. Det slo ned som en bombe. Den første anklagen kom fra sjefredaktør Müller-Muck. Vi hadde utnyttet ferien hans, påsto han. Hvis han hadde vært til stede, hadde dette «makkverket» aldri blitt offentliggjort. Forlaget var ute av seg. Det betraktet artikkelen som «kynisk ringeakt for kulturfunksjonærers fortjenestefulle innsats».

Senere erfarte vi at et Stasi-kontor hadde forhørt seg om oss og latt følgende bemerkning falle: Hva er nå det for et tidsskrift, som offentliggjør sånt som dette? Det førte naturligvis

til at vi aldri mer befattet oss med slike saker...

Hvor stort var tidsskriftets opplag? Hvor mange eksemplarer gikk til utlandet? Til Vest-Tyskland?

Hannuth: Det er relativt vanskelig å besvare. Det finnes nok ingen nøyaktige tall. Da jeg kom til redaksjonen i 1960, var opplaget ca. 9000 eksemplarer. I de påfølgende årene falt det kontinuerlig. Vi hadde lite med håndteringen av abonnenter å gjøre, og så knapt noen tall over utenlandssalget.

Til Vest-Tyskland gikk det bare noen få eksemplarer. Fagbiblioteket ved ZIB fikk et større antall eksemplarer til sin byttevirksomhet. Tidsskriftet «Zentralblatt für Bibliothekswesen» hadde riktignok et langt mindre opplag enn oss, men eksporten til Vest-Tyskland var langt større. Alle forbindelser til Vesten gikk gjennom forlaget.

Heller ikke forbindelsene med de sosialistiske land var enkle. En gang hadde vi besøk av sjefredaktøren for det sovjetiske «Bibliotekaren». På vårt spørsmål om et gratis eksemplar av hans tidsskrift, svarte han: «Ikke be meg om det, jeg kan ikke ta en slik beslutning.» Vi fikk det likevel til slutt, uten at det beriket oss noe særlig.

Hvordan medvirket leserne i fagtidsskriftet?

Hannuth: La oss begynne med det positive. Vi hadde korrespondenter blant de deltidsansatte bibliotekslederne. Til kretsen av korrespondenter telte også ledere for landlige sentralbiblioteker, by- og bydelsbiblioteker. Redaksjonsrådet for de to tidsskriftene, «Der Bibliothekar» og «Zentralblatt für Bibliotheks-

wesen», var derimot mer et representasjons- eller rådgivningsorgan, som vi dro lite nytte av i vårt arbeid. Direktørene for Deutsche Bücherei (nasjonalbiblioteket, red.anm.), statsbiblioteket, universitets- og forskningsbiblioteker var her med sammen med direktøren for ZIB og noen praktikere.

Leserkonferansene var svært fruktbare. På min første arbeidsdag i 1960 var jeg med på et slikt møte i Neubrandenburg med lesere fra de tre nordlige distriktene, dagens Mecklenburg-Vorpommern. I de 30 årene jeg var aktiv gjennomførte vi kontinuerlig lesermøter fra Rostock til Suhl. For oss var dette viktig for å beholde kontakten med lesernes behov. Vi lærte av disse møtene i hvilket omfang tidsskriftet overhodet ble lest og mottatt. Av og til ble vi også bedt om å ta opp bestemte temaer som vi allerede hadde behandlet i tidligere utgaver. Ja, lesingen og arbeidet med bidrag til fagtidsskriftet var ujevnt utviklet også i DDR.

Hvilken rolle spilte de faglige diskusjonene utenfor de sosialistiske landene i redaksjonen? Fulgte f.eks. dere i redaksjonen bestemte diskusjoner i det vesttyske Buch und Bibliothek (BUB)?

Hannuth: Hos oss ble det satt bremsen på diskusjonen om «det tredelte bibliotek». Først da de første praktiske forsøkene ble satt i gang i Frankfurt/Oder, ble det skrevet om dette i Der Bibliothekar. Buch und Bibliothek kunne ha satt i gang mer diskusjon. Ved ZIB fantes BUB ikke bare i fagbibliotekene, men i alle avdelingene. Også alle by- og bydelsbiblioteker og forskningsbiblioteker i regionene mottok BUB gratis. Hvis en

bibliotekar var interessert, kunne han altså som regel når som helst lese BUB. Jeg har grunn til å anta at BUB var bedre representert i DDR enn Der Bibliothekar i Forbundsrepublikken. Redaksjonene hadde en slags «gentleman's agreement»; vi skrev ikke om BUB og de skrev ikke om oss. Kontroverser eksisterte knapt. I første halvdel av 1960-tallet skrev man noe spydig om «perlekjedet» av nye biblioteker rundt Berlin. Det var vel siste gang. Heller ikke via IFLA hadde redaksjonene noe kontakt med hverandre.

Vi vurderte om vi skulle trykke en svært ironisk artikkel fra BUB om en konferanse i det vesttyske bibliotekforbundet. Jeg husker formuleringen «Presidiet pranget i blomsterutsmykning av flittigliser...» Men vi gjorde det ikke, og det var bare bra.

Et annet problem var lesernes manglende interesse for å diskutere. Det var for lite diskusjon. Vi oppfordret stadig til det. Med få unntak ble det tross gjentatte provokasjoner nesten aldri diskutert.

Hvilken innflytelse og hvilket spillerom hadde sjefredaktørene på tidsskriftets konsept og profil?

Hannuth: Sjefredaktørens personlighet spilte i vår lille redaksjon alltid en viktig rolle. Enhver utøvelse av ledelse fordreier som kjent lederens karakter mer eller mindre, allerede gjennom kravet om suksess. Og han tvinges til å produsere dårlig samvittighet hos sine medarbeidere - men det tror jeg gjelder all slags ledelse, uansett hvor den utøves.

Noe var typisk for DDR: Sjefredaktørene fikk av og til besøk av en representant for Ministeriet for statssikkerhet

(Stasi). Vi ga denne mannen tilnavnet «Onkel Emil». Når noen sa «Onkel Emil er her», visste vi beskjed.

Der Bibliothekar hadde vekslende konsepter på feltet litteratur og litteraturpropaganda. Hvilke årsaker hadde dette og hvordan ble det begrunnet, særlig med hensyn til bokomtaler?

Hannuth: Ved siden av Der Bibliothekar ble tidsskriftet Buchbesprechung utgitt 1952-56. I dette tidsrommet stilte ZIB midler til honorarer til rådighet for å sikre videreføringen av bokomtaler. Det strakk seg over flere år. I mellomtiden var omtalene av skjønnlitteratur og barnelitteratur i kulturtidsskriftene i DDR kommet på et relativt høyt nivå (Sinn und Form, Neue Deutsche Literatur, Sonntag, Beiträge zur Kinder- und Jugendliteratur, m.fl.). Dessuten brakte dagspressen anmeldelser. I årevis ble disse anmeldelsene gjort tilgjengelig i Beiträgen zur Literaturkunde, som ble gitt ut av nasjonalbiblioteket.

Deretter kom et fornuftig forslag fra vårt redaksjonsråd om at den tradisjonelle bokomtalen skulle droppes og erstattes av den for bibliotekarere vesentlig nyttigere samleomtalen. Fremfor alt kunne man da bedre følge opp de vekslende kulturpolitiske prioriteringene. En gang måtte sakprosaen gis større oppmerksomhet, en annen gang skjønnlitteraturen og deretter nok en gang den samfunnspolitiske litteraturen. Bibliotekaraspektet av bokkritikken sto som regel i anbefalingene fra ZIB om innkjøp (vanskelighetsgrad, egnet for hvilke lesere og hvilke biblioteker osv).

Sjefredaktørene for kulturtidsskriftene i DDR ble med jevne mellomrom kalt inn til møter i den ansvarlige avdelingen i kommunistpartiets sentralkomite. Påvirket disse samtalenes redaksjonsmedlemmenes arbeid eller var dette bare generelle informasjonsmøter?

Hannuth: Vi fikk med oss mye som bakgrunnsinformasjon. Selvfølgelig var vi sammenliknet med andre presseorganer relativt ubetydelige, for eksempel i forhold til Sinn und Form, Neue Deutsche Literatur, Sonntag eller Film Spiegel og musikk- og teatertidsskriftene. Disse tidsskriftene hadde problemer som ble diskutert der. Det var i første linje kunstnerisk-ideologiske problemer knyttet til skapende virksomhet. Bibliotekene var jo ikke institusjoner for å produsere kunst, som møtene først og fremst gjaldt.

Bare dette om arbeidsstilen der: Under et av møtene ble lederen av avdelingen innkalt til sentralkomiteens sekretær Kurt Hager. Det hjalp ikke å si at hun var i møte med sjefredaktørene i alle kulturtidsskriftene, hun måtte gå umiddelbart. Etter å ha ventet forgjeves i en time ble sjefredaktørene sendt hjem.

Forekom det sensur av fagtidsskriftet eller ikke?

Hannuth: En sensur av klassisk type var det ikke. Vi måtte ikke

levere våre artikler til godkjenning hos noen. Men det fantes selsensur. Man vurderte om man med bestemte formuleringer eller artikler kunne vekke anstøt et eller annet sted. Jeg ble for eksempel anbefalt å ta opp i forkant en samleomtale av jiddisk litteratur som var utgitt i DDR med den ansvarlige for biblioteker i sentralkomiteen. Han ga meg noen råd. Det var ingen sensur, men der hvor man var i tvil, forsøkte man altså å sikre seg tilslutning fra høyere instanser.

Mange formelle ting spilte en overdrevent stor rolle. En bibliotekar i et fagforbundsbi-bliotek skrev på 1950-tallet til Walter Ulbricht og fikk faktisk et svar. Det måtte naturligvis offentliggjøres i Der Bibliothekar med bilde av Ulbricht. Da kringlet dyktige folk i fullt alvor - sjefredaktøren og Lorenz Waligora - om bildet skulle stå på venstre eller høyre side. Det var DDR på 1950-tallet.

Et siste spørsmål: Hvor sterkt ble artikler forandret med eller uten forfatterens viten?

Hannuth: Stilistisk ble bidragene ofte sterkt bearbeidet. Stilfølelsen var ikke særlig utpreget hos mange forfattere. Men vi brøt aldri bevisst med forfatterens intensjon.

Bok og Bibliotek

Vil du prøve en stillingsannonse?

Våre priser er: 1/1 side – kr 2000,- 1/2 side – kr 1000,-

Størrelse på annonser og utgivelsesplan finner du på www.bokogbibliotek.no under punktet "For annonsører" på hovedmenyen.

Annonse som pdf og nødvendige opplysninger (fakturaadresse mv.) sendes heidi@media-team.no

G for Gift

Bare noen få utvalgte fikk tilgang til DDR-bibliotekenes omfattende samling forbudt litteratur.

I en seksjon av kjellermagasinet til et bibliotek sentralt i det østlige Berlin står hylle på hylle med bøker og tidsskrifter. Ikke så uvanlig, akkurat, inntil man ser nærmere etter. Alle bokryggene er merket «G» - for «Gift», får jeg forklart.

Først virker det som en ganske dårlig spøk. Riktignok har jeg lest om «giftskapene» i DDR-bibliotekene, men alltid gått ut fra at det var omverdens, Vestens, betegnelse. Men nei. G-merket er påført av DDR-bibliotekarene, og det står

faktisk for gift.

I hyllene står verk av mange typer: vestlig kritikk av marxistiske teser; analyser av Lenin og Stalin; nasjonalsosialistisk litteratur fra mellomkrigstiden. Til den siste kategorien hører en praktutgave av «Mein Kampf».

Giftskapet.
Den "farlige" litteraturen ble merket med G – for gift og satt bak låste dører.

Tekst og foto:
Olav Anders Øvrebø,
journalist

Ikke Goethe. Arbeiderne ble forherliget i arbeider- og bondestaten, men på biblioteket etterspurte de bare krim og utopisk litteratur, Goethe ville de ikke vite noe av, forteller Martina Habedank.

«Sperrbibliothek». Selv før DDR var formelt etablert i den sovjetiske okkupasjonssonen etter Hitlers fall begynte partifunksjonærene å sette opp lister over forbudt litteratur. Verkene ble plassert i et såkalt «Sperrbibliothek». Alt i 1955 inneholdt det om lag 150.000 bind, skriver bibliotekaren Raimund Waligora i en artikkel om DDR-bibliotekenes giftskap.

Sensursystemet kan spores tilbake til en felles ordre fra alle okkupasjonsmaktene. Seiersmaktene ville hindre tilgangen på nazistisk litteratur. I DDR utvidet man raskt sensuren til andre typer lesestoff. Litteratur skrevet av «sosialismens motstandere» og «folkefiender» ble satt på den såkalte Leipzig-listen, som ble utvidet og vedlikeholdt gjennom hele DDRs historie.

Det var særlig ved nasjonalbiblioteket i Leipzig og statsbiblioteket i Berlin at man bygde opp store spesialmagasiner - eller giftskap. Mindre samlinger befant seg i andre fag- og forskningsbiblioteker. Som forbudt definerte man etter hvert også pornografi, også kalt «skitten» og «slibrig» litteratur. Andre kategorier var seksualvitenskapelige verker, opplyser biblioteksleder Matthias Miller ved Deutsches Historisches

Museum. Interessant nok var også antinazistisk litteratur og vitenskapelige verker om nazitiden ansett som «gift».

Den vestlige giftlitteraturen fra etterkrigstiden ble merket på en spesiell måte, med en rød skråstrek. Disse bøkene ble kjøpt inn for dyr vestlig valuta, men ble bare gjort tilgjengelig for forskere med partiboken i orden.

I DDRs første år kunne bare statssekretæren for høyskoler personlig gi tillatelse til innsyn i giftlitteraturen. Senere ble dette endret, slik at lederen for det enkelte bibliotek fikk ansvaret.

Adgangskontroll. Et av bibliotekene med farlige bøker i magasinet tilhørte DDRs Museum für Deutsche Geschichte i Øst-Berlin, som ble opprettet i 1952. I dag huser hovedbygningen Zeughaus med inngang fra Unter den Linden Deutsches Historisches Museum, Tysklands viktigste museum for tysk historie. Zeughaus er pusset opp, og den kinesisk-amerikanske arkitekten I.M. Pei har signert et eget nybygg som huser de skiftende utstillingene.

Bibliotekar Martina Habedank begynte i biblioteket på slutten av 1980-tallet, før Murens fall. De fleste brukerne av DDRs eget historiske museum var forskere. De måtte ha adgang også til kildene merket «G», forteller hun.

I forskningsavdelingen for samtidshistorie kunne man av og til møte fjes kjent fra høyere sirkler i DDR.

- Når noen i en høyere posisjon hadde dummet seg ut, eller noen begynte å markere seg som kritiske, ble de plassert her eller i statsbiblioteket som forskere, sier hun.

Bibliotekets bøker er ikke til utlån, bare til gjennomsyn på lesesalen, og slik var det i DDR-

tiden også. Men lokalene er ikke de samme gamle. I 2000 flyttet biblioteket fra museets hovedbygning til en gammel tidligere bankbygning på baksiden av museets hovedbygning. Lesesalen er gedigen: påkostet med marmor og utsmykket med intrikate flismønstre.

Privilegerte. Historien om hvordan Martina Habedank havnet i det historiske museets bibliotek sier også sitt om begrensningene og mulighetene i DDRs kultursektor.

- Jeg ble bibliotekar fordi jeg visste at da ville jeg få tilgang til all litteratur. En trang til å lære lå bak, sier hun.

Habedank begynte karrieren i et bydelsbibliotek i Berlin. Friedrichshagen-Köpenick var et godt sted å bo, beholdt folk med gode forbindelser. Litteraturinteressen var betydelig, og Habedank begynte å bygge opp et barnebibliotek som var godt besøkt. Utlånstallene var høye, konkurransen fra andre kulturtilbud minimal. Habedank følte hun fikk etterlevd idealet om å formidle litteratur, og hadde sin beste tid i DDR.

Senere arbeidet hun i arbeiderbydelen Schöneeweide, og ble kvitt noen illusjoner. Arbeiderne ble forherliget i arbeider- og bondestaten, men på biblioteket etterspurte de bare krim og utopisk litteratur, Goethe ville de ikke vite noe av, forteller Habedank.

Etter en periode som hjemmeværende ville hun på midten av 1980-tallet tilbake i yrkeslivet. Det viste seg å bli mer enn vanskelig. Broren hadde giftet seg med en israelsk kvinne. I DDR måtte arbeidssøkende fylle ut et spørreskjema, og opplysningen om svigerinnens nasjonalitet sørget for bråstopp i ansettelsesprosessen.

Løsningen ble kontakter: Hennes historikerfar hørte om en ledig stilling ved det historiske museets bibliotek. Personalsjefen ansatte Habedank på flekken uten å bry seg om spørreskjemaet. Dagen etter gikk kvinnen ut i pensjon, og det ble ikke snakk om å omstøte ansettelsen.

Nøytralisering av giften. I museumsbiblioteket stiftet Habedank bekjentskap med giftskapet, en type magasin bydelssbibliotekene ikke hadde. Kort tid før DDR raknet og Muren ble åpnet, var det tegn til oppmykning også i omgangen med farlig litteratur. Man begynte å gå gjennom bøkene merket «G», forteller Habedank. Selv om en bok nå ble ansett som ufarlig, ble imidlertid ikke G-en fjernet. Istedenfor ble det satt en «O» foran - o for ohne.

Med et pennestrøk fra gift til «uten gift»! Igjen lurte jeg på om det er bibliotekshumor jeg har med å gjøre, midt oppe i dette alvorlige temaet. Kanskje nettopp derfor?

Denne måten å beholde G-merkingen på har uansett sine fordeler i dag. Man mister ikke oversikten over hva slags litteratur som ble ansett som farlig, og giftskapet kommer til nytte igjen som kilde til objekter til museets utstillinger. Habedank peker på en mann som sitter i et hjørne av lesesalen og arbeider. Han er i gang med forarbeider til en stor Hitler-utstilling som museet har på programmet høsten 2010.

Tilslig av gammel gift. Å føre lister over forbudt litteratur og deponere den i avlåste magasiner med tilgang kun for spesielt autoriserte - dette er ikke en DDR-oppfinnelse. Tradisjonen går tilbake til den spanske inkvisisjonen og dens berømte indeks over forbudte bøker, sier biblioteksleder Miller.

Ei heller opphørte giftskapene helt å eksistere da DDR imploderte. Biblioteket ved det historiske museet får stadig gaver fra folk som har ryddet på loftet og oppdaget en uønsket samling fra 1920- og 30-tallet, forteller bibliotekslederen. Den tidens raselære og annet nazigrums er fortsatt ikke lov å selge i dagens Tyskland, heller ikke i antikvariatene. Begrunnelsen for innsnevring av yttringsfriheten hentes i landets tunge historiske arv og ansvar.

Giftskapet eksisterer altså for så vidt ennå, men har først og fremst historisk verdi i dag.

- Det er ikke egentlig et låst skap mer, men en del av materialet fra DDR som vi viderefører for å holde samlingen intakt, sier Miller.

Man må ikke lenger være forsker med løyve for å få eksponere seg for giftlitteraturens innflytelse.

- Kommer noen i dag og ber om å få utlevert Mein Kampf eller Goebbels' dagbøker, så får de også det, sier Miller.

Likevel, man følger med på hva som bestilles.

- Hvis noen kom og bestilte denne typen G-litteratur i stor stil, ville jeg undersøke nærmere hva dette var for noe og om det ligger noe virkelig forskningsmotiv bak, sier Miller.

Kilde: Raimund Waligora: «Der Giftschränk der Staatsbibliothek Berlin», artikkel i boken «Heimliche Leser in der DDR».

KULTUROPPLEVELSER PÅ DVD

MARKENS GRØDE

Stumfilmklassiker fra 1921 basert på Knut Hamsuns roman. Med nyinnspilt musikk ved Kringkastingsorkesteret. En enestående filmopplevelse.

BERGENSTOGET PLYNDRET INATT

Sjarmerende norsk stumfilm fra 1928 basert på den første norske påskekrimmen. Med bok om filmens historie. I salg fra 27.10

KUNSTNERPORTRETTER HÅKON BLEKEN, MALER

Et nært og utfordrende møte med en av Norges fremste kunstnere. En film som gir innblikk i barndom og kunstnerliv. Regi: Hallvard Bræin (Giganten, Gatas Gynt) I salg fra 22.10

RAGNHILD JØLSEN -MELLOM DRØM OG VIRKELIGHET

Poetisk dokumentar om forfatteren Ragnhild Jølsen (1875-1908).

"Av oss to er Ragnhild Jølsen den største" (Sigrid Undset)

Filmbutikken.no

Filmbutikken, Filmens Hus
Dronningens gt 16, Oslo
Tlf 22 47 45 50

Forfattere mellom barken og veden

Høsten 1989 og de neste to årene falt kommunistregime etter kommunistregime. Hele staten DDR – Øst-Tyskland, som nettopp hadde feiret 40-årsjubileet sitt – ble borte. Og midt inne i stormen sto de østtyske forfatterne, mange av dem tidligere idealister som nå var blitt dissidenter.

Mange østtyske forfattere hadde vært aktive i protestbølgen som gikk over DDR før regimet endelig kollapset. Dette hindret ikke at flere av dem, etter den tyske gjenforeningen, ble beskyldt for samarbeid med den beryktede østtyske overvåkningstjenesten, Stasi.

I en del av tilfellene foreligger det dokumentasjon for et slikt samarbeid, noe som blant andre gjelder den verdensberømte forfatteren Christa Wolf. I andre tilfeller later det til å dreie seg om ren mistenkeliggjøring.

Stasi, forkortelse for "Ministerium für Staatssicherheit" (Ministeriet for statsikkerhet), var etterrettings- og overvåkningstjeneste i DDR fra 1950 til 1990. Tjenesten hadde orwellske dimensjoner, med anslått 90.000 ansatte og 300.000 rapportører. Da arkivene ble åpnet etter gjenforeningen, ble det funnet opplysninger om 4 millioner østtyskere og 2 millioner vesttyskere – og ingen vet hvor mange som da var slettet.

Tysk nulltime. Etter at krigen var over i 1945, lå mye av Tyskland i ruiner. Den vestlige delen var okkupert av vestmaktene, den østlige av Sovjet. Det var denne delen av Tyskland som i 1949 ble til staten DDR – av

mange senere omtalt som "Det andre tyske diktaturet", etter nazi-regimet.

Ikke for ingenting blir perioden i Tyskland kalt "Stunde Null", eller "Nulltiden". Omtrent på samme tid falt også filosofen Theodor Adornos kjente ord om det umulige i å skrive poesi etter Auschwitz. Forfattere og skribenter følte at de befant seg i et kulturelt vakuum, og at det først og fremst var nødvendig å ta et oppgjør med nazismen.

Langsomt begynte så det litterære livet å blomstre igjen, også i østsonen. Dramatikeren Bertolt Brecht, som hadde tilbrakt en del av krigsårene og de første etterkrigsårene i USA, flyttet i 1949 til Øst-Berlin, der han fikk stor innflytelse ikke bare på tysk teater, men på europeisk teater og litteratur i det hele. Hans måte å lage teater på, gjennom den stiliserte "fremmedgjøringsteknikken", der tilskuerne skulle få klart for seg at de betraktet et teaterstykke og ikke en etterligning av virkeligheten, fikk tilhengere over hele Europa.

Sosialistisk realisme. Brecht ble, selv om han ble regnet som en overbevist kommunist, aldri medlem av det statsbærende østtyske enhetspartiet SED, og

han beholdt sitt sveitsiske statsborgerskap. Til tross for at han opprinnelig hadde støttet regimet, rykket han ut etter arbeideroppstanden i Øst-Berlin i 1953 og foreslo i en kritisk tekst ("Buckower Elegien") at regimet burde oppløse folket og velge et nytt.

I likhet med Brecht slo også en rekke andre tyske forfattere som var blitt drevet i eksil av Hitler, seg ned i DDR, i håp om en demokratisk utvikling. Dette gjaldt blant andre Stephan Hermlin og Stefan Heym. Men under et regime som strengt håndhevet doktrinen om "sosialistisk realisme" og krevde positive helter, som kunne tjene som eksempler, var det ikke alltid lett å være forfatter. Etter Stalins død og oppstandene i Berlin i 1953 og Ungarn i 1956 kom imidlertid en viss liberalisering, og Stefan Heyms kjente roman "Fem dager i juni", om Berlin-oppstanden, ble til under denne perioden.

Avhopper. Et av de mest berømte bildene fra DDR-tiden, er av soldaten som bokstavelig talt hopper av fra Øst-Tyskland, ved å hoppe over piggråden som snart skal bli muren. Monumentet til høyre står i dag midt i restene etter dødssonen langs Bernauer Straße, hvor spranget fant sted. Gårdene i bakgrunnen lå i Øst-Berlin.

Tekst: Reidar
Jensen, journalist
Foto: Odd Letnes

Heym, som var født i 1913 og døde i 2001, bodde under krigen i USA, der han ble redaktør for den antinazistiske avisen «Deutsches Volksecho». Etter å ha protestert mot Korea-krigen reiste han i 1952 til DDR.

På 1970-tallet ble Heym, til tross for at han aldri betraktet seg som motstander av regimet, bare som kritiker, overvåket av Stasi. Han hadde da først vært i polemikk med den mektige SED-partisekretæren Walter Ulbricht og senere blitt kritisert av etterfølgeren Erich Honnecker, nettopp på grunn av "Fem dager i juni".

Heym drøftet i bøkene sine ofte motsetningen mellom makt og sannhet, et tema myndighetene ikke alltid satte pris på. På 1990-tallet ble han ærespresident i den tyske avdelingen av ytringsfrihetsorganisasjonen PEN. Han satt, etter gjenforeningen, også en kortere periode i den tyske Forbundsdagen, innvalgt for det venstresosialistiske partiet PDS, men uten å være partimedlem. Da han, som eldste representant, holdt åpningstalen i Forbundsdagen, nektet representantene for de konservative partiene CDU og CSU å applaudere.

Et hull i muren. Den delvise liberaliseringen i de sene 1950- og tidlige 1960-årene – sovjetlederen Nikita Krusjtsjovs tid – førte til at også DDR-litteraturen fikk et mer individuelt preg. Det ble mulig å ytre en viss kritikk, forutsatt at det ikke ble satt spørsmålstegn ved selve systemet. Sentrale navn i denne perioden er Heiner Müller, Erwin Strittmatter og Christa Wolf, samt lyrikerne Günter Kunert, Sarah Kirsch og Wolf Biermann.

På denne tiden begynte flere av dem å bryte rammene for den

sosialistiske realismen, og etter hvert ble det litterære innholdet like viktig som det ideologiske. Men i 1961 kom Berlinmuren, og fra 1965 skjerpet regimet linjen overfor forfatterne.

Et fremtredende navn i 1970-årene er Heiner Müller, som både i øst og vest ble regnet som den viktigste tyske dramatikeren etter Brecht. Tyske kritikere mener at den revolusjonære avantgarden ender med ham. Den sosialistiske fremtiden var ikke lenger like lys. I skuespillene til Müller feide kalde vinder gjennom utdødde byer, og også politisk var kulden merkbar, til tross for at den nye partisjefen Erich Honnecker i 1971 lovte en kulturpolitikk «uten tabuer» så lenge den bygde på sosialistisk grunn.

I 1976 oppsto enda en isfront mellom myndigheter og forfattere da Wolf Biermann, under en turné i Vest-Tyskland, ble nektet tilbakereise. I kjølvannet av dette forlot blant andre Sarah Kirsch og Günter Kunert DDR.

Günter Kunert har arbeidet innen alle litterære genrer, men er mest kjent som lyriker. Han startet, som mange andre DDR-forfattere, med å advare mot nazismen. Fra 1963 og utover ble han imidlertid mer og mer misfornøyd med den østtyske varianten av sosialismen, og ble av regimet beskyldt for "ikke-marxistiske synspunkter". I 1977 ble han ekskludert fra kommunistpartiet, og i 1979 forlot han DDR og bosatte seg i Vesten.

Lojal dissident. Også Christa Wolf var kritisk mot DDR-systemet, men sluttet opp om den sosialistiske ideen, og ble derfor av mange omtalt som "lojal dissident".

De tidlige bøkene hennes skildret ofte hvordan hovedper-

sonene gjennomgår en utvikling som fører til full oppslutning om det østtyske samfunnssystemet. Hun var imidlertid også opptatt av konflikten mellom individ og samfunn, som i romanen "Nachdenken über Christa T." (1968, norsk overs. 1970). Her fant hun ingen løsning på denne konflikten, og romanen ble derfor sterkt kritisert i Øst-Tyskland.

Senere gikk hun over til også å bruke fantastiske elementer og historiske bakgrunner. Et sentralt tema i "Kassandra" (1983, norsk overs. 1985) er muligheten for å hindre at menneskeheten ødelegger seg selv i en atomkrig. Her bruker hun Trojanerkrigens kvinnelige seer til å bringe fram advarselen, og til å vise kvinners historiske erfaringer.

Wolf ble i 1977 ekskludert fra den østtyske forfatterforeningen, etter å ha protestert mot utvisningen av Biermann. Hun fikk likevel utreisetilatelse til litterære arrangementer i Vesten. Det viste seg senere at prisen hun og andre forfattere måtte betale for dette, var et samarbeid med Stasi.

Dette gjaldt også Monika Maron, som er født i 1941 og hadde en stefar som senere ble østtysk innenriksminister. For å få visum til Vest-Tyskland – og ut fra det Maron selv kaller "en viss eventyrlyst" – samarbeidet hun i en periode fra 1976 med Stasi og rapporterte om samtaler hun hadde med vestlige journalister. Fra 1978 ble hun imidlertid selv en regimekritisk og overvåket skribent, og hun drøfter i romanen "Stille Zeile sechs" (1991) ideologidannelsen og retorikken i DDR. I romanen "Flugasche (Flygeaske)" tar hun opp industriforurensningen i landet og problemene en ung kvinnelig journalist får etter å ha

oppdaget denne – og i et essay offentliggjorde hun senere rapportene hun hadde sendt til Stasi, etter at hun i 1988 hadde emigrert til Vest-Tyskland.

Alltid i opposisjon. Også Wolf Biermann, som de fleste mener ikke kan beskyldes for ettergivenskap overfor noen som helst, ble trukket med i skittentøyvasken.

Biermann, sønn av en jødisk verftsarbeider som døde i Auschwitz, overlevde det store bombeangrepet på Hamburg i 1943 ved at moren Emma kastet seg i en kanal med ham og reddet dem begge fra flammene.

Moren hørte ikke med blant de sentimentale, spesielt ikke når det gjaldt nazister og antatte nazisympatisører.

- Nå dør de menneskene som vil drepe oss, sa hun til sønnen mens de begge lå i kanalen, der ildstormen fra bombene gjorde vannet nesten kokende.

Biermann flyttet i 1953, da han var ferdig med gymnaset, til DDR, etter invitasjon fra ingen ringere enn den senere partisjefen Erich Honeckers kone Margot, som han kjente fra barndommen. Her begynte han å skrive dikt og sanger, og ble fort en meget kritisk stemme. Ganske raskt fikk han forbud mot å opptre på teatre. Men dette stoppet ikke Biermann, som i 1968 fikk smuglet inn opptaksutstyr fra vest. Deretter fulgte flere vesttyske plateutgivelser, som ble illegalt distribuert i DDR.

Utvisningen i 1976 skjedde i forbindelse med en turné i Vest-Tyskland, dit han hadde fått utreisestillatelse. Under en radiosendt konsert kom han med kritikk av DDR og ble fratatt statsborgerskapet.

Dette førte til at mange DDR-forfattere mistet alle

illusjoner om regimet. I november 1976 offentliggjorde 13 kjente forfattere et åpent brev til partiledelsen der de krevde at utvisningen ble omgjort. Initiativet ble tatt av Stephan Hermlin, som skrev brevet sammen med Stefan Heym. Ytterligere et hundretalls forfattere og kunstnere skrev under, noe som førte til at flere av dem måtte forlate DDR. Også Biermanns stedatter, den senere punkrockartisten Nina Hagen, fikk utreisestillatelse – etter å ha truet med at hun ellers ville bli den nye Wolf Biermann.

Biermann fortsatte sin karriere som visesanger og lyriker i Vesten. Frittalende og høyttenkende som han alltid hadde vært, gjorde han seg imidlertid kontroversiell også der. I motsetning til det meste av den øvrige tyske venstresiden støttet han i 1999 krigen mot Serbia og senere krigen mot Irak. I 2006 brøt han med forlaget sitt, etter at det hadde utgitt en bok der det ble hevdet at han hadde vært medlem av kommunistpartiet, og først brutt med kommunismen etter DDRs sammenbrudd.

I 2007 ble han æresborger av Berlin. Utnevnelsen var langt fra noen selvfølge, og Die Linkspartei, etterfølgeren til kommunistpartiet i DDR, motarbeidet den. Men æresborger ble han, tross trening og protester.

Et utydelig landskap. De siste årene før murens fall i 1989 og den tyske gjenforeningen året etter, viser et utydelig østtysk litteraturlandskap der bøkene ofte er preget av resignasjon. Flere forfattere mente likevel, selv etter november 1989, at DDR burde bestå, og at det nå kunne bli mulig å bygge et virkelig sosialistisk samfunn der.

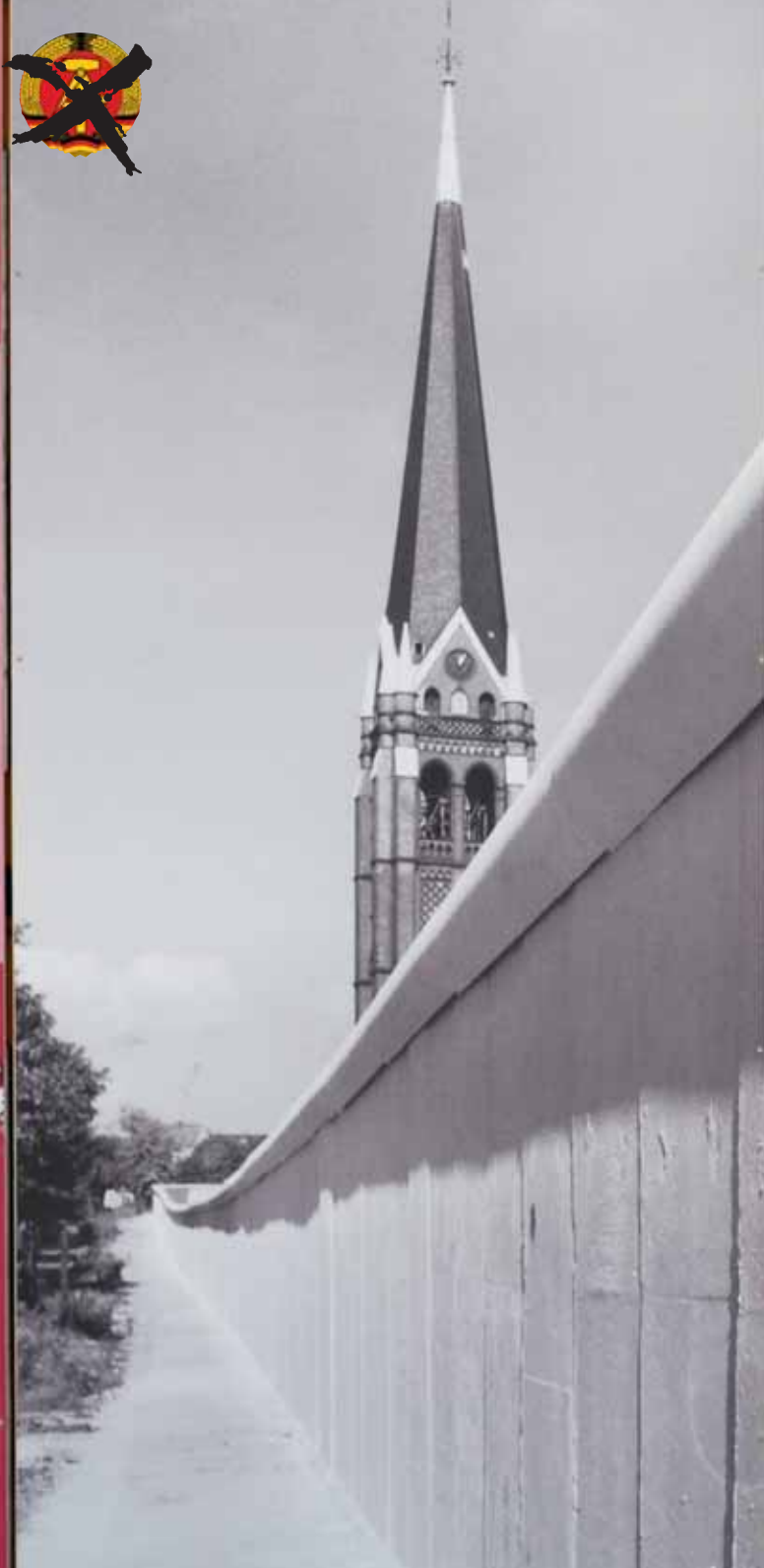
Christa Wolfs romaner fra

denne tiden lar leseren ane denne usikkerheten i landet, og hennes ”Was bleibt” (1990) utløste en bitter strid om forfatternes rolle i DDR.

I denne boken skildrer hun hvordan hun ble overvåket av Stasi, uten å nevne at hun fra 1959 til 1961 selv hadde vært med på overvåkingen. Dette kom først fram i 1993 og utløste intens debatt. Hun ble også kritisert for å være ”statspoet” og for å ha unnlatt å kritisere det autoritære og vilkårlige ved regimet. I ettertid er det imidlertid enighet om at hun stadig er en viktig litterær stemme. Det ser heller ikke ut til at opplysningene hun ga Stasi var særlig viktige.

Også andre DDR-forfattere fikk, etter gjenforeningen av de to tyske statene i 1990, høre at de hadde sviktet som talerør og bare halvhjertet og uten personlig risiko hadde kritisert DDR-regimet. Blant disse var Heiner Müller, som ble beskyldt både for Stasi-samarbeid og for stalinistiske tendenser. Men enda mer sentral var debatten rundt Stephan Hermlin.

Hermlin, som helt siden 1949 hadde vært en sentral DDR-forfatter og dessuten vært en personlig venn av både Walter Ulbricht og Erich Honecker, ble nå kritisert både for å ha støttet regimets undertrykkelse av oppstanden i 1953 og byggingen av Berlin-muren. Han hadde imidlertid også tatt Wolf Biermann under sine vinger, og han kritiserte den sovjetiske innmarsjen i Tsjekkoslovakia i 1968. Diskusjonen om Hermlin blir i Tyskland regnet som en av de viktigste litterære debattene etter gjenforeningen, og illustrerer sammen med debatten om Christa Wolf motsetningene DDR-forfatterne måtte leve med.

1. Juni 1961, Januar 1963: 1961 wird der Turm der Zionskirche zerstört, der Turm ist abgebaut.
2. Juni 1963: 1963 wird der Turm wieder aufgebaut.

1. Juni 1961: 1961 wird der Turm zerstört, der Turm ist abgebaut.
2. Juni 1963: 1963 wird der Turm wieder aufgebaut.

Bort me'n. Zionskirche havnet midt i DDRs dødssone. Der var den til ingen nytte og ble like gjerne sprengt. Foto av utstilling.

DDR som komikk. Etter gjenforeningen oppsto et eget begrep for den nye litteraturen som da ble skrevet: "Wendeliteratur", vendepunktliteratur. Temaet er stadig aktuelt: De politiske og økonomiske problemene gjenforeningen medførte er nemlig på ingen måte løst, og motsetningene mellom "ossies" og

"wessies" er fortsatt stor.

Blant de mest kjente av disse nye romanene er Christoph Heins "Willenbrock" (2000), en historie om hvordan mafiametoder fra Øst-Europa blir overført til Vesten etter murens fall, og Thomas Brussigs "Helden wie wir" (1994). Brussig behandler tilstandene i det tidligere DDR

ikke som tragedie, men som svart komedie, med betydelige innslag av grotesk komikk.

I hans framstilling blir Berlinmuren mer latterlig enn truende. Han sier selv at han skriver om DDR ikke slik landet var, men slik det blir husket. Han er ikke alene – flere nyere tyske romaner og filmer tar opp

temaet DDR på en tilsvarende måte.

Mange forfattere er likevel fortsatt opptatt av det virkelige DDR, og av de 45 årene med nesten total tysk adskillelse. Samtidig spøker den nazistiske fortiden. Det kommer stadig nye oppgjør med nazitiden, som i Marcel Beyers "Flughunde", der

propagandaminister Joseph Goebbels og hans kones drap på sine egne barn blir gjenfortalt.

Sannsynligvis blir tyske forfattere, i likhet med en rekke forfattere i andre deler av Europa, aldri ferdige med dette oppgjøret. De minner oss samtidig om at vi ikke bør glemme verken nazitiden eller

perioden da Berlinmuren delte Europa. Dette er sentrale hendelser både i tysk og europeisk historie, og mange brikker er ennå ikke er falt på plass, selv nesten 65 år etter krigsavslutningen og 20 år etter Muren.

Frispark på biblioteket.

» Under skolenes vinterferie i år lanserte Trondheim Folkebibliotek en helt ny satsning, nemlig sin første data-spillavdeling. Suksessen fortsatte i sommer med en innendørs fotballturnering på storskjerm og virtuell gressmatte.

Trondheim Folkebibliotek opplyser at det siden åpningen av avdelingen er blitt spilt flere tusen fotballkamper på Xbox 360. Biblioteket har seks konsoller til fri benyttelse i avdelingen for barn og unge, og interessen har ifølge Adresseavisen ikke latt vente på seg.

Wildenvey på gamle trakter

» I forbindelse med «Kulturdager med Wildenvey» i sommer ble det laget en fotoutstilling på Nedre Eiker bibliotek av Herman Wildenvey blant slektninger og andre personer i hjembygda. Bildene er samlet inn av Eiker Arkiv og utstillingen er produsert og tilrettelagt av Nedre Eiker kommune.

Drammens Tidende mente at utstillingen var utformet og presentert på en utradisjonell måte, og at mange kanskje kjente igjen eldre slektninger og som var fotografert sammen med dikteren.

Nye bibliotekslokaler på Madla

» Da Madla bibliotekfilial ved Stavanger ble stengt i november 2008, var meningen å åpne opp i nye lokaler i Madlasenteret i april i år. Det oppsto deretter store forsinkelser i klargjøringen av de nye lokalene, men på ettersommeren lå alt an til storslått åpning 28. september.

Samtidig fikk alle lånere ved filialen forlenget frist fram til 15. oktober med å levere utlånte bøker, melder Stavanger bibliotek på hjemmesiden sin.

Statsbudsjettet: NBF skuffet

» Anne Hustad: - Jeg frykter at kommune-Norge ikke vil oppfatte årets statsbudsjett som et bibliotekløft ... Satsningen på folkebibliotek som ble varslet i Bibliotekmeldingen er dårlig fulgt opp. 3 mill kroner er bevilget bibliotekutvikling og etablering av en ordning med modellbibliotek; det er lite midler til stimulering av kommunenes satsning på samarbeid og utvikling av modellbibliotek. Likeledes er 1 mill kroner til kompetanseutvikling i bibliotekene svært lite stimulerende.

Fornøyd med biblioteket

» I Hammerfest har opinionsmålingsinstituttet Sentio intervjuet et representativt utvalg av kommunens om lag 9.500 innbyggere. De spurte er ikke tilfreds med alt, men er meget fornøyd med biblioteket, skolene, barnehagene og muligheter for foreningsliv.

Det er særlig kvaliteten på veiene som trekker ned. Mange av de yngre innbyggerne er heller ikke sikre på om de fortsatt kommer til å bo i kommunen om fem år.

Kvensk i Nordreisa

» Nordreisa kommune ønsker å være et fyrtårn for kvenene i Troms, etter at kvenene har fått status som nasjonal minoritet. Politikerne i kommunen ønsker seg nå et nytt bygg, Halti 2, siste trinn på et bygget som er reist ved Reisaelva, og som rommer bibliotek og næringshage.

I vinter ble Halti kvenkultursenter etablert som et interkommunalt selskap. I høst blir det tilsatt daglig leder, og senteret skal deretter bli en motor for satsingen. Samtidig etableres det språksenter og et mangfoldsprosjekt i Storfjord, går det fram av en artikkel i Nordlys.

Statsbudsjettet: BF skuffet

» - Det er mange bibliotekrelaterte formål som får tilført midler i årets statsbudsjett. Det er positivt. Men til den nødvendige utviklingen av folkebibliotekene – selve grunnfjellet for lesing, litteratur og kunnskap for folk flest – er det skuffende lite. Giske har sviktet sin egen stortingsmelding, sier Bibliotekarforbundets leder Monica Deildok.

Nytt høgskolebibliotek i Vestfold

» Høgskolen i Vestfold har siden 1990 jobbet for en samlokalisering av alle avdelingene på Campus Bakkenteigen i Tønsberg. I denne forbindelse skal det bygges et nytt bibliotek, som vil bli plassert i tilknytning til høgskolens hovedinngangshall med servicetorg og kafé og spenne over to etasjer i en egen fløy.

Det nye biblioteket vil få ca 365 brukerplasser, de fleste tilrettelagt for databruk. Byggestart var i mars 2008 og innflyttingen vil skje sommeren 2010, melder skolen på hjemmesiden sin.

På kryss og tvers

Onkel Skrue fra Mjölby

**Glassmaleriet i enden av den lange "handlegaten" er det første som slår de besøkende. Det er enormt, blodrødt, og minner uhyggelig om en fargeillus-
trasjon fra en medisinsk lærebok i uhelbredelige og svært dødelige syk-
dommer. Kanskje Rikshospitalet med en slik velkomst i et anfall av svart
humor har ønsket å hviske meg et lite "bøh", tenker jeg nervøst idet jeg
starter jakten på mitt portrettintervjuoffer, Arne Jakobsson.**

Han kunne i mai i år se tilbake på ti år som leder for Bibliotek for medisin og helsefag ved Universitetet i Oslo.

Jakten tar noe lenger tid enn forventet fordi jeg går meg vill, og tilslutt må spørre en representant for "de hvite frakker" om veien til fagbiblioteket. "Jeg er ikke helt sikker," sier hun vennlig. "Jeg har nok aldri vært der selv noen gang". Bekymret lurer jeg på om mitt tilfeldige utplukk fra "gras-
rota" er representativ for den generelle holdningen til fagbiblio-
tekets posisjon og plassering i Rikshospitalet. I så fall har jeg nærmest invitert meg selv inn i et konkurso som snart ligger med buken i været som et annet avglitrende Glitnir.

Arne Jakobsson møter meg imidlertid i døren til sitt kontor med et varmt håndtrykk og et fast og klokt blick. I møtet med ham løser nervøsiteten og spenningen seg opp, og man lar seg hensynke i en komfortabel besøksstol i påvente av at han skal stille den korrekte og endelige diagnose.

- Det har blitt vanskeligere. Biblioteket har hatt ti gode år økonomisk sett, og nå følger de ti magre, forkynner han. "Jag kan nämligen min bibel".

Arne har plassert seg bak en patologisk ryddig kontorpult som ikke skjemmes av planter, binders og penner, små giraffer eller andre uvesentligheter. Han kler seg fjernt fra den stilltiende aksepterte kleskoden internt i

bibliotekarstanden ved å stille i dress med et diskret, men likevel tydelig slips. "Jag brukar alltid slips därför att jag älskar att reta akademian", sier han med et ulveaktig smil.

- Dessuten er slips et internasjonalt uttrykk for respekt for andre mennesker, og det har skjedd både i denne og tidligere jobber at viktige mennesker kommer inno m uanmeldt. Da gjelder det å være forberedt både mentalt og i klesveien, forklarer han, og avværper all videre diskusjon med "Min slips är hemma kun när jag backpackar".

- I forfjor la jeg ned "Bibliotek for sykepleie og samfunns-
medisinske fag", sier Arne plutselig.

- Forresten ikke bruk ordet "nedlegging", la oss heller kalle det "fusjonering", fortsetter han med et lite sylskarpt smil.

- Før omfattet det medisinske biblioteket ved Universitet i Oslo 13 enheter, mange av dem svært små med lite personalressurser. I løpet av mine ti år er disse redusert til 3 robuste og energiske biblioteksentra med stor aktivitet og høy kompetanse blant personalet. Små enheter er dessverre ekstremt sårbare, og den daglige driften dreper mulighetene for ordentlig kompetanseutvikling og spesialisering hos de ansatte. Verst av alt er at bibliotekets brukere, vår livsnerve, lider dramatisk i et slikt fragmentarisk system.

Arne har på mystisk måte funnet en plastpenn som han vekselvis ruller mellom fingrene og vekselvis dunker i

bordplaten for å understreke argumentene.

- Jeg har ved naturlig avgang klart å redusere personalet med 28 % i løpet av mine ti år her. Dette er en viktig strategisk vurdering for å frigjøre midler til medieinnkjøp. Personale koster mye penger, virkelig mye penger, og jeg vil at hver ekstra krone skal gå målrettet til innkjøp av medisinsk faglitteratur, ikke til å vedlikeholde høye personalkostnader.

En tanke slår ned i ham.

- Fra min tidligere arbeidsplass i Sverige er jeg vant til at alle ansatte rapporterer antall timer for hver aktivitet de er engasjert i. Ved Universitetsbiblioteket i Oslo mangler man fullstendig et slikt blikk for de økonomiske realiteter. Det betyr at man ikke har kontroll på om aktiviteten er verdt innsatsen målt i kroner, og om man har

prioritert riktig. Rystende. Har man fullstendig glemt at alt koster?

En av Arnes nærmeste medarbeidere gjennom mange år har på forhånd tipset meg om at han er dypt elsket av sitt personale, men også "litt av en Onkel Skrue", som hun uttrykker det.

- Jeg har spart Universitetet i Oslo for millioner av kroner gjennom mine innkjøpsavtaler for de fem universitetssykehuse. Disse sykehuse får stort sett lov til å ri på ryggen av vårt medisinske fagbibliotek når vi inngår de store forlagsavtalene, og uten at de selv må betale noe.

Han virker litt vel fornøyd med seg selv, og jeg bestemmer meg for å sette inn et støt.

- *Hvor vellykket synes du selv at du er som forhandler?*, spør jeg litt inkvisitorisk.

- Forhandlinger er gøy, sier Arne opplagt. Han kaster den

Pruter: Jeg pruter på alt, tidskrifter for eksempel, sier Arne. Her foran siste rest av papirtidsskrifter. I dag er det meste elektronisk.

gjennomsiktige plastpennen ned på bordplaten med et smell.

- Jeg har lært teknikken gjennom et langt liv som backpack-turist, og utviklet og raffinert metodene i møte med drevne basarselgere i ulike avkroker av verden, fra Djakarta til Mombasa. Det viktigste utgangspunkt er at man innleder forhandlingene med respekt for motparten. Man må samarbeide om å finne en løsning som begge parter kan leve med. Og det må foreligge en klar vilje til å kjøpe produktet om man blir enige om prisen. Dette er hederskodeksen i enhver forhandling.

- Se for eksempel på innkjøpsavtalene for elektronisk vitenskapelig materiale som jeg har vært ansvarlig for, fortsetter Arne.

- Underveis i prutingen må man ha klart for seg at forlaget alltid ønsker å tjene penger på å selge sine elektroniske tidsskrift eller databaser eller hva det nå kan være. Noen ganger kan ikke forlaget gå så langt ned i pris som man forlanger, men kan i stedet være åpen for å inkludere tidsskriftarkivet eller ekstra e-bøker eller noe annet fristende for samme antall euro. Dette er akkurat slikt som du lærer det på markedet i Katmandu eller andre tilsvarende treningsarenaer hvor du gjerne kan få to ekstra bananer slengt oppi handlebagen, men til samme pris.

Arne ser strengt på meg, og sier:

- Det viktigste er å lete etter alternativ, ikke opptre totalt fastlåst, kunne snu seg rundt, ta sjanser, se mulighetene som ligger foran nesen din.

Jeg takker for rådene som han generøst deler med meg, og benytter anledningen til å fiske etter noen personopplysninger om Arne.

- "Jag vet inte helt säkert när jag är född", sier Arne overhumplende. Jeg skvetter litt i stolen, og Arne forklarer at han er født tvilling, og fødselen fant sted rundt midnatt. Antakelig ble han, som førstemann ut, en borger av denne verden noen minutter før klokken slo tolv. Men hans mor klarte ikke alt dette "trasslet" med å forholde seg til eventuelt to ulike fødselsdager for sine to sønner. Derfor ble familiens offisielle dato satt til 13. juli.

Dagens lys så han i Mjölby, en liten og idyllisk småby, full av hager, ett sted som kanskje kunne vært brukt som bakteppe i en barnebok av Astrid Lindgren. Byen hadde omtrent 10 000 innbyggere, og befinner seg fortsatt tre mil fra Linköping. Dette er det nærmeste Arne noen gang har kommet bondelandet, og han begynte antakelig allerede da å lengte etter sin nåværende leilighet i svimlende øverste etasje i en av Oslos desidert styggeste blokker på Enerhaugen.

Arne forteller videre at han er bibliotekar i tredje ledd, og at det igjen var de økonomiske mulighetene i yrket som først vekket hans interesse. "Min mor var bibliotekarie på Mjölby bibliotek", forteller han, "og varken hon eller andre i byn visste att det fanns en lag mot barnarbete." I svært ung alder ble de to tvillingene engasjert i bibliotekets såkalte "Bokenkommer"-tjeneste. De fikk i oppdrag å frakte bøker til gamle og pleietrengende som ikke var i stand til å komme på biblioteket selv, og hver tur med bøker ble betalt med 1 krone. Det mamma ikke visste, var at de to gategløggene i tillegg fikk to kroner i tips av de takknemlige eldre låntakerne. Slikt ble

det penger av den gangen, og Arne fikk tidlig forstand på økonomi.

- Hva er bakgrunnen for at du i så mange år har arbeidet med medisinske og helsefaglige problemstillinger i bibliotek?

- "Allt berodde på en slump", betror Arne meg. Det ble søkt etter en ny leder for SPRI tidlig på åttitallet for å "modernisera och datorisera" biblioteket. Jeg hadde bibliotekeksamen i tillegg til spesialutdanning i bruk av IT i bibliotek, noe som jeg for øvrig hadde hentet i Norge. Den gangen var Norge faktisk mer avansert enn Sverige i bruk av datateknologi i bibliotekmiljøer...

Arne fikk selvsagt lederjobben i SPRI (svensk institutt for helseforskning, red. anm.), og lærte mye, spesielt kanskje om kundebehandling. Han oppdaget at i SPRI ble det lagt betydelig vekt på å fastholde blikket på kunden og kundens behov. "Jag lärde mig att lyssna efter vad kunderna önskade sig, och rätta mig efter deras krav på bibliotekstjänster", forklarer Arne.

Oppgaven til bibliotekstjenesten i SPRI var bl.a. å kjøpe inn og låne ut ulike rapporter rettet mot hele "hälso- och sjukvårdsmiljön". I løpet av ett år håndterte man omtrent i maskintempo 35 000 lånebestillinger fra hele landet. Vinter som sommer ble hver dag alle innkomne bestillinger effektuert, og rapportene behørig pakket og sendt som a-post innen kl. 16:00 samme dag. Direkte til kunden. Kundene ble så vant til at pakken fra SPRI lå i postkassa dagen etter at de ringte oss dersom det drøydde en ekstra dag. "Detta var verkligen ett postbibliotek", avslutter Arne med et nostalgisk sukk.

Arne forteller stolt at i ledelsen i SPRI ble biblioteket etter hver sett på som et av institusjonens største aktiva. Det er med en viss personlig tilfredshet han konkluderer med at det var totalt ansatt 160 i SPRI da han begynte der, og av disse jobbet 6 som bibliotekarer. Men 18 år senere var de internt ansatte redusert til 100, mens tallet på bibliotekarer hadde økt til hele 16. Kanskje for godt til å være sant. Dette kunne ikke vare.

- *Hvorfor søkte du jobb som leder ved Bibliotek for medisin og helsefag ved Universitetet i Oslo?*

- "Jag visste att SPRI skulle läggas ner", svarer Arne barskt. "Det är väl det ultimata argument, eller hur?"

Likevel var det ingen "slump" at Arne skulle havne på Bibliotek for medisin og helsefag. Han ventet tålmodig på stillingsutlysningen, men mot slutten av nittitallet ble fortsatt slike lederstillinger bare annonsert i hjemlige Aftenposten. Han mobiliserte sine venner og sitt kontaktnett, og til slutt dukket så lederstillingen opp som en mikroannonse i nevnte avis. "Alla medicinska bibliotekari i Norden visste att jag skulle söka", forteller Arne, "men på universitetsbiblioteket kom min ansökan som en stor överraskning".

Min kvinnelige informant ble spurt om hvilken betydning Arne har hatt for utviklingen av det medisinske fagbiblioteket i disse ti årene. Svaret kom kontant og varmt. Ifølge henne har han revolusjonert det medisinske biblioteket ved å kjempe fram den totale

overgangen til elektroniske tidsskrift, databaser, e-bøker og annet digitalt. Biblioteket er ikke lenger til å kjenne igjen i sitt vell av tilbud som alle er tilgjengelige fra nærmeste pc. Og de ansatte har stor respekt for ham, kanskje først og fremst for hans store generøsitet, og for at han stadig stimulerer dem til kurs og kompetanseheving i møte med den digitale verden. Ingen fra universitetsbibliotekmiljøet i Oslo drar så ofte på internasjonale konferanser som ansatte under Arne.

- "Jag kan ge slipp på allt som finns på tryck om det finns ett elektroniskt fullgott alternativ, og det gör det oftast" avgjør Arne.

På det totalt boktomme kontoret understreker han dette ved å peke mot en vitsetegning som oppsummerer hele hans yrkesmessige credo: "This is a library, if you want a book, go to the bookstore."

Jeg har kommet fram til den første av Arnes kjeppheser, og det er med stor tyngde han utbasunerer: "För forskaren och studenten finns bara den vetenskapliga informationen som kan hämtas från nätet." For svært mange forskere og studenter vil det være like uaktuelt å hente utskrifter av artikkelkopier eller bøker på biblioteket som i egen rakett å skulle dra til månens bakside for å plukke bibliotekmateriale opp der. Finnes det ikke elektronisk, så finnes det ikke i det hele tatt, slår han fast med et fast dunk i bordplaten med pennen. Brukeren forventer å finne alt på nettet. Derfor må vi være der også, avslutter Arne. I mitt stille sinn lur

15 år som leverandør av strekkodeløsninger!

Postboks 118, 1332 Østerås
Tlf. 67 16 64 00 • Faks 67 14 97 20
E-post: bjorn.apold@interconnect.no

- to streker under svaret!

Etikett- og strekkodeskrivere fra DATAMAX

Interconnect tilbyr et komplett sortiment av etikett- og strekkode. Våre systemer er markedsledende for bruk i bibliotek, og vi har de de beste referanser.

Bartender etikett program – gir deg fleksibilitet

Bartender er et meget avansert, men samtidig brukervennlig program for utforming og produksjon av etiketter. Programmet støtter nær sagt alle skrivere som finnes på markedet, strekkodeskrivere inkludert. Data kan hentes fra tastatur, fil eller database. Vi leverer etiketter og fargebånd. Etikettene er meget slitesterke og har et lim som fester meget godt over lang tid.

Strekkodelesere fra Hand Held PRODUCTS

Interconnect tilbyr et komplett sortiment av strekkodelesere fra Hand Held Products. Selskapet har lang erfaring og ligger til enhver tid i forkant teknologisk.

Interconnect tilbyr pålitelig og fremtidsrettet strekkodeutstyr som enkelt, raskt, sikkert og økonomisk gir deg det du trenger for ditt bibliotek!

Kontakt oss: www.interconnect.no
Telefon: 67 16 64 00 - Telefaks: 67 14 97 20

jeg på om min bibliotek-ignorante dame i hvit frakk egentlig kanskje er Arnes mønsterbibliotekbruker. Jeg stilte bare feil spørsmål.

- *Nå koster jo elektroniske tidsskrift det hvite ut av øya på selv det mest velbeslåtte bibliotek. Hvordan stiller du deg så til det store og internasjonale kravet om at vitenskapelig forskningsmateriale skal være mest mulig gratis tilgjengelig i form av "Open access"-publisering?*

Her har jeg med vilje ledet Arne fram mot hans andre kjepphest. "Detta är framtiden", sier Arne med glød. Han avfeier alle motargumenter med at de skyldes enten manglende kunnskaper eller rett og slett mistolkning av budskapet. "Open Access" vil gjøre forskning tilgjengelig på en helt annen måte enn før, og det til beste for hele menneskeheten, fortsetter han profetisk. De kommersielle forlagene er i sitt vesen konservative, og de er bundet til forhistoriske forretningsmodeller. Dessverre ser de ikke mulighetene som ligger innenfor "Open Access". De reagerer med instinktiv uvilje på forandringene som uvegerlig vil komme. Selvsagt er det heller ikke snakk om å avskaffe forlag innenfor vitenskapelig publisering, men om å bryte grunn for en ny modell. Den nåværende lukkede publiseringsformen har etter min mening spilt fallitt, konkluderer Arne.

- *Og hva synes du foreløpig om bibliotekenes innsats som pådrivere for "Open Access"?*

- Til tider synes jeg at bibliotek aksepterer litt for villig de prisøkningene som forlagene krever. De tilpasser seg, og strammer litt inn her og der for å få budsjettene til å henge sammen. Bibliotek må våge

mer, og kanskje vil de oppleve at reaksjonen på en tøffere linje overfor forlagene ikke nødvendigvis medfører umulige belastninger i forhold til brukergruppen sine. Det var jo bemerkelsesverdig få negative reaksjoner da universitetene boikottet forlaget Blackwell de tre første måneder av 2007. Men som sagt, jeg tror ikke denne revolusjonen starter i bibliotekene i år.

- På den andre side, reflekterer Arne, ser vi jo også at forlag i større grad begynner å tilpasse seg presset fra "Open Access"-miljøene. Prisøkningen fra de mest grådige forlagene for noen år tilbake er nå bare på milde 5 til 6 prosent. Dermed unngår de delvis kritikken, og satser kanskje på å overleve ved å gjøre seg litt mer usynlige i debatten.

Men noen ganger blir Arne lei av å kjempe mot forlagenes grådige prispolitikk, og trett av å se hvor ung verden ennå må være siden "Open Access" ennå ikke har erobret alle skanser. Da drar han på ferie. Lange ferier, og helst til Indonesia.

- *Hvorfor fascinerer Indonesia deg i så stor grad?*

- Jeg liker landet veldig godt. Menneskene der er vennlige, nysgjerrige på turister, og svært kontaktsøkende. I tillegg er det et spennende land hvor hver øy har sin egen særegne kultur. Det har i tillegg en flott natur med store muligheter for å bedrive tracking i jungelen med egne lokale guider. Jeg reiser alltid alene, bor veldig enkelt, og overnatter ofte hos landsbyfamilier hvor jeg er henvist til å sove på gulvet. Om morgenen trekker jeg inn til det varme kjøkkenet, får servert kaffe, og blir gjestfritt inkludert i familiens indre liv.

- *Hva pakker du på disse lange reisene?*

- Jeg bærer alltid med meg en fem, seks tykke, og gjerne litt tunge bøker som det tar lang tid å lese. Det kan være svært vanskelig å få tak i ordentlig lesestoff underveis i jungelen. I fjor sommer hadde jeg stor glede av å lese Halvbroren til Lars Saabye Christensen mens jeg bl.a. ventet på ferjeskysse oppover floden. Et annet spesielt hyggelig minne var da jeg mørbanket i kroppen etter "The Inca Trail" i Peru kunne slappe av i den iskalde hytten min med Harry Potter.

Arne er en erfaren og robust backpacker, og han blir ikke så veldig lett redd når han streifer rundt i verden. På direkte spørsmål fra meg forteller han at han bare har opplevd to tilfeller hvor ting ikke har gått helt etter planen. I det første tilfellet ble han ordentlig skremt av et voldsomt jordskjelv mens han var i Costa Rica. I det andre tilfellet rutsjet han i en blanding av vann og gjørme ned en bratt skrent mens han bedrev "jungle tracking" i Indonesia. Da ble guiden skremt.

- Når jeg blir gammel, vil jeg tilbringe mer tid i Indonesia, sier Arne stille. "Men jag vill alltid bo i Norge. Här hörar jag hemma". Plastpennen hviler i hånden hans.

Klesbevisst: Slipset hører med. Det er bare hjemme når Arne er på ryggsekkferie.

Innholdet betyr alt

Mange titler og stadig nye titler. Det er avgjørende for at e-boka skal bli en suksess, mener bibliotek-Danmark. Mens norske bibliotek fortsatt står i startgropa, har danskene vært på banen med e-bokutlån i over sju år.

Mandag 6. mai 2002 kunne Randers Bibliotek lansere et unikt tilbud til leselystne dansker. Etter om lag halvannet års utviklingsarbeid, var det Danmarks-premiere på et utlånssystem for e-bøker. Tilbudet var magert: 11 danske og 120 svenske bøker. De mange svenske titlene skyldtes at utlånsordningen kom i stand gjennom et samarbeid med en svensk distributør av e-bøker. Samarbeidet var nødvendig fordi danskene manglet tilstrekkelig kompetanse.

Premieren blir omtalt i avisa Berlingske Tidende. I en stor artikkel får leserne vite at alle dansker, ikke bare de som bor i Randers, kan bli e-boklånere. Randers Bibliotek har utviklet en spisskompetanse på feltet og er utnevnt til "Dansk Ressourcecenter for e-bøger". Det skal alle dansker nyte godt av.

Tross det litt fattigslige innholdet, er interessen overveldende. Biblioteket "bestormes af lånere fra alle verdenshjørner," oppsummerer initiativtakerne.

Mer enn 2000. I dag er Randers Bibliotek ikke lenger alene om å låne ut e-bøker. Nå er ordningen

innlemmet som en ordinær tjeneste ved over 80 av Danmarks innpå 100 folkebibliotek.

- Det er et fantastisk tilbud, sier Pia Bechmann, bibliotekar ved Randers Bibliotek. Hun har vært sentral i arbeidet med e-bøker helt siden starten.

- Du kan sitte i ditt eget hjem og når som helst på døgnet laste ned det du ønsker på din egen pc. Og så tar det jo nesten ikke plass.

E-bøkene er ikke folkebibliotekenes eiendom, men leies fra eksterne leverandører. De viktigste er Ebib.dk og Ebogsbiblioteket.dk. Begge er direkte tilgjengelige fra folkebibliotekenes hjemmesider og inneholdt per 1. oktober 2009 til sammen 2 112 danske titler. Mesteparten – fire av fem bøker – er faglitteratur. Skjønnlitteraturen utgjør drøyt 400 titler.

Ebib.dk har utelukkende danske bøker, mest faglitteratur og noe skjønnlitteratur. Utlånstiden er åtte dager, og bøkene kan lastes ned i Adobe Digital Edition. Hos Ebogsbiblioteket.dk er lånetiden 30 dager. Her er det mange svenske og noen engelske bøker i tillegg til de danske. Flesteparten av de danske titlene er skjønnlitteratur.

Bøkene hos Ebogsbiblioteket.dk kan lastes ned i to ulike formater. Enten som Adobe Reader eller MobiPocket. MobiPocket kan leses på blant annet avanserte mobiltelefoner og PDA eller lommepcer, som er utbredt blant dansker.

Faglitteraturen. Stikk i strid med forventningene da e-boka ble introdusert, har interessen vært størst for skjønnlitteraturen, ifølge Pia Bechmanns erfaringer.

- Vi antok at det ville bli mest utlån av fagbøker, fordi vi trodde romaner var noe folk ville sitte med i hånden, lese på sengen og "hygge" seg med - og dermed hode fast ved papirboka.

En viktig grunn til at interessen for faglitteraturen ikke slo til, var at de første e-bøkene hadde formater der man ikke kunne gjøre notater. Men nå leveres fagbøkene i Adobe Digital Edition, der man kan skrive inn kommentarer og notater, lage bokmerker og liknende.

Konsekvensen er at utlånet av fagbøker har tatt seg opp. I september lånte Randers Bibliotek ut 55 faglitterære og 26 skjønnlitterære e-bøker.

- Det økte utlånet av fagbøker skyldes også at det er blitt mange flere bøker, påpeker Bechmann. – Mye innhold og stadig nytt innhold er helt avgjørende for at e-bøkene skal bli en suksess.

Glem lesebrettet. Samlet månedlig utlån av e-bøker fra Ebib.dk og Ebogsbiblioteket.dk anslås pr 1. oktober å ligge på 2 000 bøker. Det er lavt i forhold til en annen digital nykommer i bibliotekets utlånsportefølje; e-lydboka.

E-lydboka – eller nettllydboka – ble introdusert i 2004, blant annet med støtte fra Blindebiblioteket i Danmark. Satsingen skyldtes i stor grad at arbeidet med e-bøkene sto på stedet hvil fordi det kom så få nye titler fra forlagene. I en rapport fra ressurscenteret for e-bøker i 2004, beskrives situasjonen: ”De tekniske muligheter er klar, bibliotekerne er klar, nu venter vi bare på indholdet.”

- I begynnelsen var vi mest opptatt av hardware, av ulike typer lesebrett og e-boklesere. Vi trodde lesebrettet var framtiden, men interessen forsvant fort, forteller Pia Bechmann.

Hun tror lesebrettet har begrenset betydning for e-boka.

- Glem lesebrettet. Folk ønsker ikke så mange apparater. De har en bærbar pc, en stasjonær pc, en lommepc eller en avansert mobiltelefon. Og det holder både til e-bøker og e-lydbøker.

Kostbar suksess.

I april 2008 ble utlånsportalen Netlydbog.dk åpnet som en ordinær utlånstjeneste for bibliotekene. Før året var omme var utlånet oppe i 10 000 nettllydbøker i måneden.

Høsten 2009 har Netlydbog.dk noe over 500 titler til utlån. I september lånte Randers Bibliotek ut 329 nettllydbøker. Det var tre ganger så mange som utlånet av e-bøker.

- Den største suksessen er e-lydbøkene, sier Pia Bechmann. – Men suksessen koster penger. Mye penger.

Årsaken at bibliotekene betaler per utlån. I motsetning til trykte bøker, cd-er og dvd-er kan ikke bibliotekene kjøpe en e-bok eller nettllydbok som et produkt til odel og eie, og som så kan lånes ut så mye man ønsker. I stedet betaler biblioteket en avgift hver gang en fil med e-bok eller lydbok lastes ned.

Avgiften for e-bøkene ligger på cirka ti prosent av bokas utsalgspris. I snitt viser det seg å være 16 kroner. Nettllydbøkene er noe dyrere. Bibliotekene betaler også en engangsavgift for å bli med på utlånsordningen.

Ettersom utgiftene øker med suksessen, gjelder det å ta grep for at kostnadene ikke skal komme helt ut av kontroll. Det

Buskerud tester lesebrett

Buskerud Fylkesbibliotek fikk senvinteren 2009 350 000 kroner fra ABM-utvikling til utvikling av en nasjonal portal for utlån av e-bøker. På nettstedet <http://ebok.dbib.no/> ligger informasjon om arbeidet med prosjektet.

I begynnelsen av oktober startet biblioteket uttesting av lesebrett. Et utvalg brukere fikk utdelt lesebrett med ferdig installerte bøker. De skal etter hvert gi tilbakemelding med synspunkter og erfaringer.

viktigste til nå har vært å sette tak på antall månedlige utlån per bruker.

– En av våre viktigste erfaringer er at dette koster. Man må sette av et eget budsjett til dette, sier Pia Bechmann. - Utlån av e-bøker og e-lydbøker har dermed en negativ side ved at det fort kan bli for dyrt for de små bibliotekene.

Glem lesebrettet.

- Folk ønsker ikke så mange apparater. De har en bærbar pc, en stasjonær pc, en lommepc eller en avansert mobiltelefon. Og det holder både til e-bøker og e-lydbøker, mener Pia Bechmann ved Randers bibliotek.

Berlinerbrettet

I en bakgård i Berlin pønsker netthoder ut sitt eget digitale leseverktøy. Blir txtr det helt store?

På utsiden tyder lite på at folkene bak lesebrettet og nett-tjenesten txtr står foran det avgjørende øyeblikket. Bortsett fra noen amerikanere på business-visitt er det musestille i lokalene i Prenzlauer Berg øst i Berlin. Egentlig perfekte forhold for å sette seg ned med en god bok. Eller ebok.

Akkurat det er det Ronnie Vuine og de andre gründerne vil at vi skal gjøre - særlig hvis vi velger txtr. Når jeg møter Vuine i slutten av september er det bare et par uker til bokmessen i Frankfurt. Der skal lesebrettet hans («Reader» på ny tysk) presenteres for første gang. Vuine virker beundringsverdig avslappet; kanskje skyldes det at det ikke er mer å gjøre, siden første versjon av lesebrettet er satt i produksjon. Nå er det bare å vente og håpe.

DRM-kompromiss. Txtr-folkene kommer fra teknologimiljøer, flere av dem med bakgrunn fra open source-bevegelsen. Da faller det naturlig å velge mest mulig åpne løsninger på alle plan, forteller Vuine. Txtr Reader vil fungere med formatet

Epub, som den tyske bokbransjen omfavner. Men pdf og andre tekstformater, som Word-dokumenter, vil også kunne leses med txtr.

Epub-tekster kan utstyres med digital rettighetsadministrasjon (DRM), og det ser de fleste tyske forlag ut til å falle ned på. I txtr er de ikke glad for det, men villige til å inngå kompromiss.

- Vi synes det er synd. Vi tror egentlig at ebok-systemet ville fungere bedre uten DRM. På lang sikt tror vi ganske sikkert at det ikke ville skade boksalg et tilby e-bøkene uten, sier Vuine.

Tyske forlag ser ut til å velge en variant der utskrift av e-bøkene er sperret. Å låne bort eller videreselge e-boken til andre er ikke mulig. Epub med DRM innebærer at tekstene kan leses med flere maskiner - feks PC og lesebrett.

Forståelsen for bokbransjens skeptiske nøling er imidlertid stor.

- Forlagene beveger seg forsiktig inn i den digitale verdenen. De er, ikke ubegrunnet, redd for at folk ikke vil betale for innholdet deres, sier

Etisk. Ronnie Vuine tror jakten på en fungerende forretningsmodell vil ende i en etisk løsning. Brukerne må oppfatte det som en selvfølge at forfatterne skal få betalt, og handle deretter.

Vuine.

Ulovlig deling av ebok-filer tror han ikke vil ta av på samme måten som med musikk, i hvert fall hvis den lovlige varianten via nettbokhandler blir mer brukervennlig enn fildelingsplattformene.

- Det har å gjøre med hvordan bøker konsumeres. En bok leser vi en eller i høyden to ganger. Og vi velger ut hva vi skal lese med stort omhu, fordi det er en så stor investering i oppmerksomhet. I forhold til den hengivenheten man bringer med seg til en bok av en forfatter

man liker, er prisen for en bok lav, og da betaler man den også gjerne, sier Vuine.

Selv tror han jakten på en fungerende forretningsmodell vil ende i en etisk løsning. Brukerne må oppfatte det som en selvfølge at forfatterne skal få betalt, og handle deretter.

Leseopplevelsen. Som andre lesebrett (f.eks. Sonys Reader og Amazons Kindle) er txtr basert på elektronisk blekk-teknologien (eInk). Skjermen måler seks tommer og «brettet» veier 300 gram. Txtr kan kommunisere via trådløst internett og har modem for tilkobling til mobilnettet. I første omgang blir lesebrettet bare tilgjengelig i Tyskland.

Da jeg var innom var alle prototyper ute av huset, men tyske medier rapporterer om en god leseopplevelse og praktisk navigasjon. Ikke minst skal txtr reagere lynraskt når man vil bla om til ny side. På det punktet har flere andre lesebrett fått stryk av anmeldere.

For Vuine og medgründerne står leseopplevelsen i høysetet. Det elektroniske blekket blir en lise for øynene etter at vi i årevis har pint oss gjennom lengre tekster på lcd-skjermer, skal vi tro Vuine.

- Det er jo som å stirre kontinuerlig rett inn i en lys-pære, sier han om PC-lesing.

Integrerer med «tekstbase». Txtr er ikke bare et lesebrett. Nettstedet txtr.com har vært tilgjengelig en stund. Der kan innloggede brukere kjøpe og laste ned e-bøker. Mer originalt er at man kan innrette et eget område på txtr-serveren og laste opp eget tekstmateriale. Txtr.com er også tilrettelagt for at flere brukere kan samarbeide om tekster.

Txtr-nettstedet må man altså ikke ha lesebrettet for å ha nytte

av, men når det er på markedet tilføres en ekstra dimensjon. Ved tilkobling via trådløst nett eller en mobilleverandør, synkroniseres lesebrettet med innholdet i txtr-mappen. Det åpner for at lesebrettet ikke bare er laget for nytelse av fag- og skjønnlitteratur, men også kan inngå i brukerens egen kontinuerlige tekstproduksjon. Kanskje dette blir en integrert del av arbeidsprosessen for skribenter av mange slag: Først lage utkast på PC, så lese gjennom på lesebrettet i en setting som er tilpasset leseopplevelsen?

En nettleser vil lesebrettet ikke inneholde. Det ville gi et dårligere produkt, mener txtr-folkene. For nettbruk på farten vil en iPhone eller en mini-PC (netbook) være overlegne.

Doctorow. Nettbakgrunn til tross, Ronnie Vuine mener nettmenigheten til tider gjør det litt for lett for seg i kritikken av en konservativ bokbransje. Ofte vises det til en suksesshistorie som Cory Doctorow, som lykkes med en blanding av gratis nedlasting av ebok-utgave og salg av papirbøker. Doctorow tilhører også dem som gjerne reiser rundt og gjør PR for egne bøker med foredrag og opptredener.

- Forfattere som skriver fordi de vil lage litteratur er ikke typen som trives med å

skulle begeistre folk hele tiden. Å forlange av forfattere flest at de på bred front skal markedsføre seg på nett, skrive blogg osv - det er urettferdig, sier han.

Generasjonsspørsmål. Om noen skal klare å bygge bro over kløften mellom fildelings- og papirbok-generasjonen, så må det kanskje bli slike som Vuine & co. Troverdigheten de har i nettmiljøer forsøker de å vedlikeholde ved å gjøre txtr-løsningen mest mulig åpen. For eksempel skal det legges til rette for at eksterne utviklere kan programmere tjenester til txtr-plattformen. Samtidig aksepterer de DRM-begrensningene forlagene foreløpig ikke vil gi slipp på.

- Når man beveger seg utenfor internettmenigheten, er det mange kunder som sier at de ikke bryr seg om DRM, sier Vuine.

- Men når det gjelder folk under 30, så er løpet kjørt for DRM allerede. Personlig tror jeg DRM på lengre sikt vil forsvinne.

Konkurrent. Amazons Kindle får konkurranse blant annet fra «txtr Reader».

Ankerkvinne. Barne- og ungdomsbibliotekar Eli Frisvold, som for tredje gang siden 2005 har arrangert dette tilbudet til synshemmet ungdom i alderen 16-25, sammen med hele den skriveglade gjengen.

Sommerens *va k reste* eventyr

Hva skal til for å få 13 ungdommer til å sitte pal inne på et overopphetet datarom, topp konsentrert i tre kvarter mens 30 grader og strålende sommervær frister utenfor?

Skriving, så klart. Vi elsker å skrive! Forresten så er vi synshemmede også, men det er ikke så viktig. Det er Norsk Lyd- og blindeskriftbibliotek ved barne- og ungdomsbibliotekar Eli Frisvold, som for tredje gang siden 2005 har arrangert dette tilbudet til synshemmet ungdom i alderen 16-25 år. Jeg har vært så heldig å få delta på samtlige av disse leirene, som jeg velger å kalle sommerens vakreste eventyr.

For at man skal forstå fullt ut hvorfor eventyr er et passende ord, må man nesten ha vært der. Det er noe med hele stemninga,

med engasjementet og kreativiteten. Atmosfæren setter seg i veggene, og den følger oss fra datarommet og overalt hvor vi ferdes. Vi er en sammensveist gjeng med en glede og et samhold som man ikke finner overalt, ellers. Det er nesten umulig å beskrive med få ord hvorfor det er sånn, hva som gjør dette til en slik braksuksess hver gang. Men jeg skal gjøre et tappert forsøk på å dele litt av denne gleden med dere.

Inspirerende. Som jeg alt har sagt, vi elsker å skrive. Vi elsker

det til og med såpass at vi er villige til å ofre en hel uke av sommeren for å finslippe kreativiteten og ferdighetene våre. Og til dette trenger vi noen flinke folk som kan oppmuntre, inspirere og guide oss gjennom nye utfordringer. Og hva er vel da bedre, enn et par vaskeekte forfattere?

Mikkel Bugge og Simon Stranger, utgjorde nok en gang forfatterduoen som hadde det meste av skrivekurset. To flinke gutter som gjennom sitt gode humør og kreative oppgaver, iblandet en passelig dose kon-

**Av Ingunn
Mulders,
skrivelysten**

struktiv kritikk, inspirerte oss til å skrive både godt og variert.

Spekteret av sjangere varierte fra hørespill, dikt, til å beskrive scener fra et annerledes og uvant perspektiv. Hvordan skildrer man for eksempel to mennesker som er på kafé og skal slå opp, sett fra ei flues perspektiv? Slike oppgaver er både utfordrende og ikke minst, morsomme. Men kanskje inspirerte de oss litt vel mye? I alle fall har jeg ikke talt på alle de gangene et kollektivt sukk gikk gjennom rommet, ved lyden av den teite alarmen som signaliserte skrivestopp: "Bare litt mer tid, da, vær så snill!"

Rap. Foruten det vanlige skrivekurset hadde vi innslag utenfra, som også var knytta opp mot skriving i en eller annen form. Forfatteren Gro Dale fortalte om sin vei mot å finne sin skrivestil, og vi hadde et innslag om radio og radioteater som jeg tror mange satte stor pris på. Men en ting skiller seg klart ut for meg, fordi det var slik en døråpner inn i en helt ny sjanger. Vi skulle skrive rap...

Skal jeg være ærlig så var jeg ganske så skeptisk til rappekurset, siden jeg regner meg sjøl for analfabet hva hiphop-kultur angår. Kjenner de største hitsa og kan til nød høre forskjell på et par rappere, men der stopper det. Jeg kunne da umulig ha noe større glede av dette her, tenkte jeg. At jeg skulle skrive sånne overkule tekster på typisk "hiphop-norwengelsk", ispedd noen krydrende banneord, nei det så jeg bare ikke for meg. Men siden grunnholdninga mi er at jeg ikke kan si jeg misliker noe før jeg har prøvd, måtte jeg jo være med, så klart. Og gjetten om jeg ble overraska.

"Skriv om noe som opptar deg", var det første vi fikk høre. Samme hva, om det er politikk,

hetebølgen eller en irriterende reklame på tv – bare det engasjerer deg. Skriv som du snakker, ikke tenk på rettskriving, og definisjonen av rim... er en helt annen i rap enn det du lærte på skolebenken: sopp kan faktisk rime på sokk, null problem. At det klinger bra, er lett og si og følger den bestemte rytmen er mye viktigere.

For meg, som er praktisksempelen på en perfeksjonist, var det som en helt ny verden åpnet seg. Noen få, trygge regler å følge, var det, men jeg kunne skrive fritt, jeg kunne "slurve" og jeg kunne leke meg med ord. Dette var jo lett, og så gøy! Hadde noen en uke før, sagt at jeg i tiden etter skriveleir ville gå rundt og formulere små raptekster av tankene mine, ville jeg ledd høyt. Men slik endte det faktisk.

Cruise og bading. Nå har jeg tatt for meg litt av det vi utrettet med skjerm og tastatur denne uka, men det skjedde jo så mye annet fint det kan være verdt å nevne. Dette er jo tross alt en sommerleir, så noen sommerlige aktiviteter hører selvsagt med. Og det manglet det ikke på. En kveld var vi på cruise i Oslofjorden med egen båt og greier. Det var en helaften i fullstendig ro og mak full av god mat og masse sosialt samvær. Og, som seg hør og bør på en leir: bading. En slik kveld tror jeg vi alle trengte for å løsne opp, så vel deltakere som forfattere. Ja, forfatterne var med på livet utenom skrivestua også, som en del av gjengen. Noe som er med på å gjøre det tette samholdet enda tettere, etter min mening. Forskjellene utjevnes på tvers av skriveerfaring og stil, for vi er da bare et team av kreative skriveglade mennesker som også kan ha det veldig gøy sammen.

På likefot. Men hvorfor er dette tilbudet så spesielt for oss? Kunne vi ikke melde oss på et hvilket som helst skrivekurs, eller en annen vanlig "blindeleir"? Det kunne vi gjort og mange gjør det allerede, men det blir ikke det samme. På Nlb sin skriveleir, er vi nemlig på likefot på flere områder.

På en typisk interesseleir som skriveleir jo er, åpen for alle, skal det veldig godt gjøres at det dukker opp flere synshemmede. Og da kommer du i en særstilling. Ting må kanskje gjøres annerledes på grunn av deg og du trenger mer hjelp. Samme hvor hardt du prøver kan du lett bli "den blinde" istedenfor en deltaker lik alle andre. Du må virkelig jobbe for å passe inn.

Enn vanlige blindeleirer, da? Man skiller seg ikke ut på en leir for synshemma, så da skulle det problemet være løst. Men så vil vi jo omgås mennesker vi har noe til felles med, og i motsetning til hva mange tror, er ikke det å se dårlig grunn god nok til å trives i hverandres selskap. Mange av oss trenger en interesse som knytter oss sammen.

Likesynede. Her, på nlb sin leir får vi både i pose og sekk. Vi får ikke bare møte likesinnede og "likesynede" på vår egen alder, men vi får også brukt tida på å lære noe nytt om oss selv, som skribenter og som mennesker. Det handler om å gi av seg selv, glede, inspirere og dele med andre, både på papiret og i den gode samtalen.

Så da er det vel bare å begynne å vente igjen, på neste leir. For vi trenger disse sommerreventyrene, så vi nok en gang kan møtes som de kreative individene vi er og fortsette å dyrke interessen vår!

Hva skjer med et bibliotek som tar i bruk fri og åpen programvare?

Mitt bibliotek har tatt i bruk fri og åpen programvare (FOSS).

I løpet av oktober bytter vi biblioteksystem til det åpne bibliotekprogrammet Koha (www.koha.org). Valget av Koha er kanskje litt vågalt når ingen andre norske bibliotek har tatt systemet i bruk, men samtidig er over 200 bibliotek rundt om i verden Kohabibliotek, og det er ingen tvil om at funksjonelt og teknisk ligger Koha på topp, også sammenlignet med andre norske biblioteksystem.

Hvilke konsekvenser har det så for mitt bibliotek at vi nå tar i bruk Koha? Jeg kan oppsummere konsekvensene i fire ord; frihet, trygghet, utvikling og ressursvennlig.

Frihet. Koha er et en del av den typen programvare som kalles fri og åpen (Free and Open Source Software (FOSS)). Dette er programvare som blir utviklet av mange bidragsytere framfor et enkelt selskap slik tilfelle er med norske biblioteksystem.

Utviklerne jobber hver for seg, men bidrar inn mot en felles løsning som er "offisiell".

Samtidig kan man sette opp lokalt tilpassede løsninger, og sende de lokale tilpasningene inn til den felles offisielle. Etter en vurdering av fellesskapet vil bidraget enten bli tatt inn i fellesløsningen, eller avvist. Du kan fortsatt ha din lokale tilpasning, men da er det opp til

deg å sørge for at den fungerer om du vil oppgradere systemet og følge med i utviklingen.

Sjøkrigsskolens bibliotek ønsket en spesiell løsning for registrering av flere enn et eksemplar, og sendte inn et ønske om dette til vår leverandør, Libriotech (www.libriotech.no), som så sendte forespørselen videre til et kompetent miljø i Frankrike. De løste oppgaven og sendte løsningen til vår lokale installasjon, men bidro også med dette inn til den offisielle utgaven hvor det ble tatt imot med glede og inkorporert i koden. Når neste versjon av Koha, versjon 3.2, blir offisiell, vil vårt bidrag være en del av Koha.

Jeg føler meg også fri i valg av leverandør av tjenester. I dag har vi Libriotech som leverandør av konsulenttjenester, drifting og opplæring. Om vi skulle ønske å skifte, eller Libriotech forsvant, kan vi gå til et annet firma, enkeltperson for fortsette driften der, eller velge å drifte systemet lokalt. Ingen eier Koha, og ingen kan stoppe Koha, eller vår bruk av systemet.

Trygghet. Når en norsk systemleverandør går overende, forsvinner også systemet firmaet leverte. Om man er heldig blir det kjøpt opp av et annet firma og driftet videre, om man er uheldig må man ut på markedet og kjøpe seg nytt system.

Koha er ikke avhengig av et enkelt firma eller utvikler. De fleste norske biblioteksystemer har en håndfull utviklere bak seg, mens Koha har flere hundre. Noen bidrar med små ting, noen tester og sjekker at ting fungerer som det skal, og noen sitter i firmaer som leverer tjenester til Koha og driver utvikling betalt av kundene.

Tryggheten i Koha er basert på den distribuerte løsningen for utvikling og drift. Jeg kan laste ned Koha, installere på min egen server eller PC for å teste ut. Er jeg kunnskapsrik nok kan jeg drifte den helt selv uten innblanding utenfra. Ønsker jeg større sikkerhet og mangler kompetansen på drift og utvikling kan jeg kjøpe tjenester der det passer best, enten i Norge, Frankrike, New Zealand eller USA der utviklermiljøet er størst.

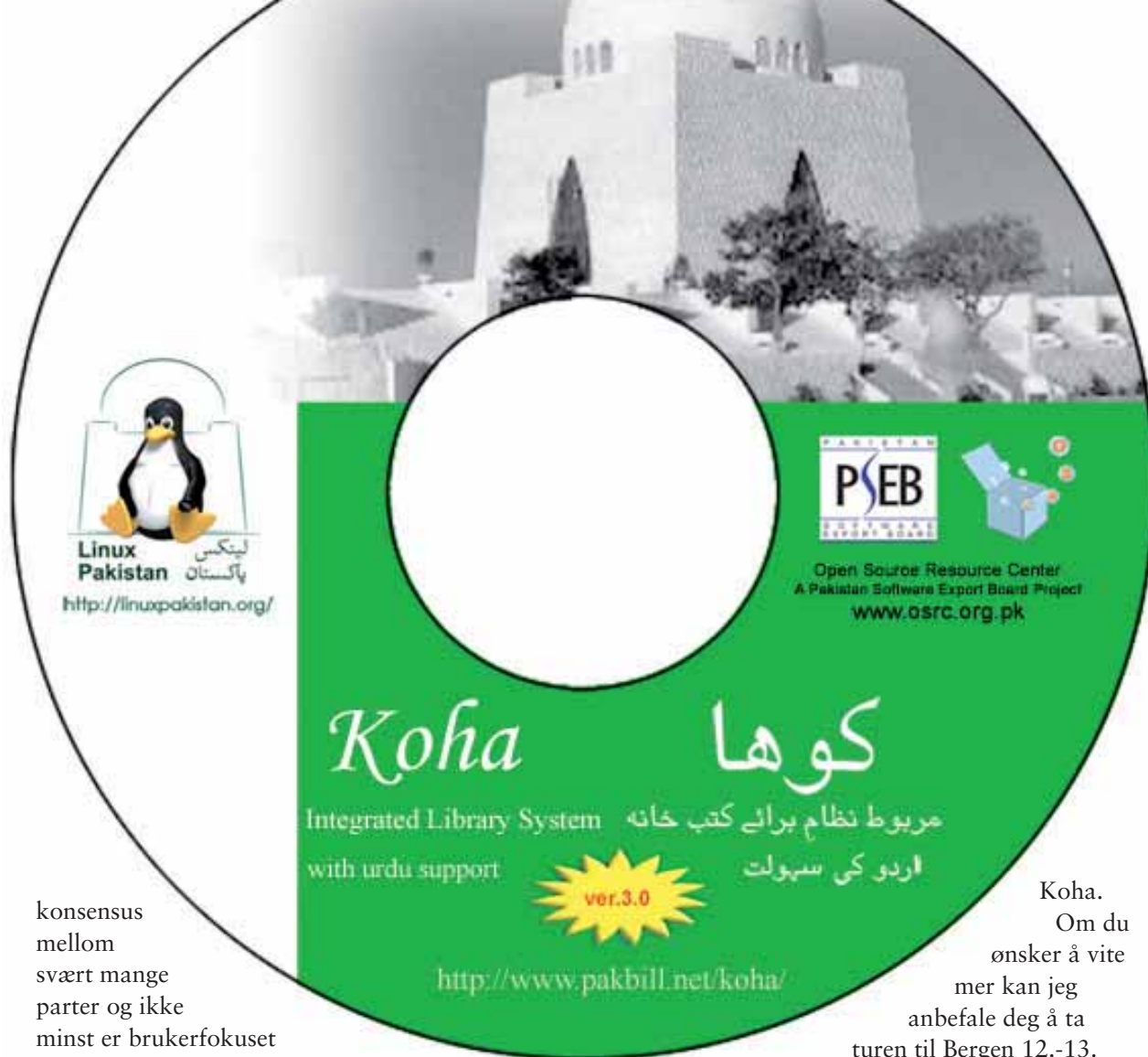
Utvikling. Koha har som sagt et stort utviklingsmiljø bak seg. Det er også et stort og internasjonalt miljø av bibliotekarere som bruker Koha, og dette miljøet er den beste garantisten for at utviklingen går i både bibliotekarenes og bibliotekbrukerens favør. Koha sitt utviklermiljø er lydhørt og mangfoldig. Om du sender ut et spørsmål på e-postlister etc. er det alltid noen som kan svare, enten med praktiske eksempler, tilbud om hjelp eller gode råd.

Utviklingen bærer preg av

Av Thomas Brevik, hovedbibliotekar, Sjøkrigsskolen, biblioteket

I støtet.
Koha vinner
fram på et
internasjonalt
marked.

konsensus mellom svært mange parter og ikke minst er brukerfokuset godt både hos utviklere og bibliotekarer. En annen ting er at Koha er tilpasset alle standarder fra MARC21 til Z39.50 og andre protokoller for utveksling av data. Ennå har vi ikke på plass den norske fjernlånsprotokollen, men det kommer. Noen må ønske det, og noen må være interessert i å gjøre jobben, eller betale for at den skal bli gjort.

Ressursvennlig. Koha er svært ressursvennlig for et lite bibliotek som mitt. Prinsipielt koster det ingenting, man kan laste all programvare gratis ned fra nettet og installere selv om man har kompetanse og andre ressurser tilgjengelig. Man kan hyre inn Libriotech til å gjøre en jobb med overgangen fra gammelt system, og drifting,

eller en egendefinert løsning.

Det mest ressurskrevende med Koha er behovet for kompetanse. Jo mer kompetanse du sitter på selv, jo billigere kan det bli. Koha er egnet for alle typer bibliotek, inkludert store biblioteksystem med millioner av eksemplarer og utlån, men majoriteten av Kohabibliotek er små bibliotek med begrensede økonomiske ressurser.

FOSS. Dette er bare et eksempel på fri og åpen programvare i bibliotek. De momentene jeg har listet opp her gjelder for all annen fri og åpen programvare, men kompetansebehovet varierer. For eksempel er kontorprogrampakken OpenOffice er vesentlig enklere å installere og ta i bruk enn

Koha.
Om du
ønsker å vite
mer kan jeg
anbefale deg å ta
turen til Bergen 12.-13.

November. På konferansen "Fri og Åpne Bibliotek" vil du få svar på alle spørsmål du kunne tenke deg om Koha og annen fri og åpen programvare i bibliotek. Her vil representanter for utviklermiljøene både i Norge og utlandet være tilstede. Du vil møte andre bibliotekfolk som er interessert i FOSS, og ikke minst du vil få en unik anledning til å sette deg inn i et av de viktigste spørsmålene som bibliotekene står overfor:

Hvordan strekke ressursene, være nyttige og gode leverandører av tjenester og utvikling til våre brukere? Og ikke minst vil du lære hvor mye nyttig og god programvare som er gratis og tilgjengelig der ute.

<http://www.hordaland.no/templates/form.aspx?id=13158>

Tett samarbeid på Jæren

Folkebibliotekene i Klepp, Time og Sola, ønsker å samarbeide tettere – ved å slå sammen kataloger og låneregistre. Men veien dit er ikke uten hindre. Datatilsynet sto først på bremsene.

Inspirasjonen fikk de blant annet fra Stortingsmelding 23 (2008-2009) om bibliotek der departementet sier de ønsker å stimulere samarbeids- og samordningsløsninger i biblioteknettverk lokalt og regionalt.

Vi er nå i planleggingsfasen der vi definerer hva som må gjøres, forteller biblioteksjef i Time, Vidar Lund. Han er prosjektleder og koordinator for samarbeidsplanene. Finansieringen er i boks med et tilskudd på kr 150.000 fra Fylkesmannen i Rogaland.

Bedre for brukerne. – Med dette vil vi kunne tilby lånta-

Stor gevinst. – Det planlagte samarbeidet vårt vil gi en mer effektiv bruk av stillingsressursene, og bedre bruk av innkjøpsbudsjettene. Men den største fordelen er at dette skal bli et bedre tilbud for låntakerne med mer brukerstyring, sier biblioteksjef Vidar Lund på Bryne.

kerne bedre tjenester. De får en større bokbase å søke i og kan bestille bøker direkte fra de tre bibliotekene uten å måtte gå gjennom fjernlån. De kan også velge hvor de vil hente og levere boka, forteller Lund.

Han forventer at innkjøpsbudsjettet blir brukt bedre. Med en felles katalog behøver ikke bibliotekene lenger kjøpe inn samme bok innen samme emne.

Siden bibliotekene kjøper inn katalogiseringstjenester fra BIBBI, og har lite som skal katalogiseres utenom, forventes det ikke store besparelser her. Men de ressursene de likevel får frigjort, vil bli brukt til formidlingsarbeid.

– Det planlagte samarbeidet vårt vil gi en mer effektiv bruk av stillingsressursene, og bedre bruk av innkjøpsbudsjettene. Men den største fordelen er at dette skal bli et bedre tilbud for låntakerne med mer brukerstyring. Vi har dog ingen planer om å slå oss sammen til et bibliotek, understreker Lund.

Han ønsker ikke en samsøkeportal, da det ikke gir samme funksjonalitet som sammenslåing av låneregistre.

Utfordringer. Det å slå sammen katalogpostene til bibliotekene, er en enkel oppgave. Det til tross for at det i en overgangsperiode

blir en god del registreringsarbeid av eldre bøker uten isbn-nummer, samt filmer og musikk. Derimot kan det å slå sammen modulene "Fjernlån" og "Innkjøp/tidsskriftskontroll", by på utfordringer.

– Problemet er at disse to modulene har koblinger mot selve katalogen. Disse koblingene kan være vanskelige å ta vare på når vi slår sammen de tre basene våre til en. Vi bruker Mikromarc 2. Vi har ikke fått noen konkret lovnad ennå om at dette skal bli bedre i Mikromarc 3, sier Lund.

Problem med personvern.

Men fram til nå er det ikke datasystemet som har utgjort den største bøygen.

I mai i år sendte Lund en forespørsel per e-post til Datatilsynet for å høre om de kunne slå sammen de tre låneregistrene til ett. Svaret han fikk var at en slik samkjøring må baseres på et frivillig, uttrykkelig og informert samtykke fra de registrerte. Det ble vist til § 8 i personopplysningsloven.

Med tanke på at de tre kommunene har et folketall på godt over 50.000, er det en temmelig motløs oppgave å måtte spørre hver enkelt låntaker om samtykke til at de vil stå i et felles låneregister.

Tekst: Kjetil S. Grønnestad
Foto: Odd Letnes, red.

Etter at Bok og Bibliotek ringte Datatilsynet for å høre om det var riktig at bibliotekene må kontakte hver enkelt låntaker for å få et slikt samtykke, har Datatilsynet kontaktet biblioteksjefen og bedt ham sende problemstillingen på ny. Denne gang i brev form. Svaret han fikk i første omgang på e-post er ikke feil, men Datatilsynet vil nå vurdere om det kan finnes bedre løsninger for bibliotekene enn innhenting av samtykke fra hver enkelt låntaker.

– Lovverket åpner for andre løsninger med hensyn til interesseavveining. Men det må vi se nærmere på, sier Gunnel Hølmers, seniorrådgiver i Datatilsynet.

– Dette er et komplisert spørsmål siden det er flere som skal samarbeide om et register. Noen må ha det reelle ansvaret for dette registeret, legger hun til.

Vidar Lund vil nå sende inn en ny henvendelse til Datatilsynet. Det blir spennende å se hvilket svar han får. For som han sier: – Hvordan skal en få til biblioteksamarbeid, hvis det ikke er mulig å få til i praksis?

Jobbe for lovendring. Kanskje må det en lovendring til som kan overstyre personopplysningsloven.

I ABM-utvikling mener de det er viktig med samordningsløsninger som styrker lånesamarbeidet og som gir felles utnyttelse av ressursene. En sammenslåing av låneregistre vil være et virkemiddel for å oppnå dette.

– Hvis det er nødvendig med en lovendring for å få slått sammen låneregistre, vil ABM-utvikling bidra til at det settes i gang et slikt arbeid, forteller Nina Karlstrøm, seniorrådgiver ved ABM-utvikling.

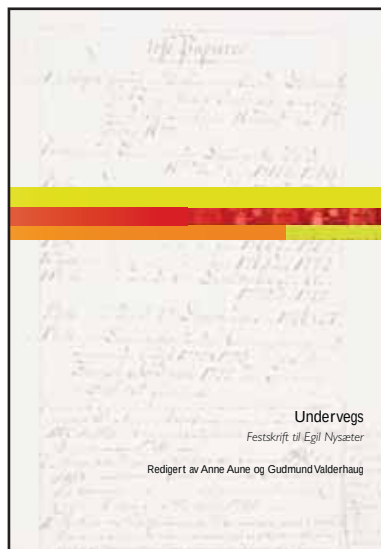
Bøker fra ABM-media as:

Asbjørn Langeland.
Biblioteklover og annen statlig politikk i Norden.
– Oslo 2009. – 89 s.
– ISBN 978-82-997932-9.

Pris: 200,00

Boka gjør rede for hva som er lovfestet i det enkelte land og sammenlikner innholdet i lovbestemmelsene og graden av lovregulering. Den viser hvordan lovforvaltningen er organisert, og hvordan nasjonale og regionale fellestjenester er lagt opp.

Undervegs : festskrift til Egil Nysæter / redigert av Anne Aune og Gudmund Valderhaug. – Oslo 2009. – 305 s.
– ISBN 978-82-997932-6.

Pris: 300,00

Egil Nysæter har i løpet av de siste 40 årene gjort en stor innsats for å utvikle to viktige og beslektede samfunnsområder: det regionale arkivlandskapet og det lokalhistoriske arbeidet. Festskriftet inneholder 18 artikler med tilknytning til disse fagfeltene.

Ytterligere opplysninger:
www.bokogbibliotek.no

Bestillingsadresse: post@abm-media.no

Bli oppdatert og inspirert – ta en tur innom bokogbibliotek.no

Hovedfeltet

- Nettpubliserte artikler fra den trykte utgaven av Bok og Bibliotek
- Aktuelt stoff produsert spesielt for nettutgaven

Venstre spalte

- Sitatet
- Siste papirutgave som nedlastbar pdf
- 5 sist kommenterte artikler
- 5 sist publiserte
- 5 mest leste den siste måneden
- RSS-strøm
- Besøksstatistikk

Høyre spalte

- Søkefelt
- Biblioteknyheter
- Nytt fra Norsk bibliotekforening
- Glimt fra norske bibliotek-blogger
- NBF skole
- Nytt om Nasjonalbiblioteket
- Nytt om ABM-utvikling
- Aktuelt tilbakeblikk

www.bokogbibliotek.no

The screenshot shows the Bok og Bibliotek website interface. The main header features the site's name in a large, bold font. Below the header, there's a navigation bar with links like 'Hjem', 'For abonnenter', 'Aktuelt', etc. The main content area is divided into several sections. The top section is titled 'Nye bøker fra ABM-media' and features a large image of a book cover. Below this, there's a section titled 'Nå må Giske utfordres!' with a sub-header 'Aktuelt' and a text block. The right sidebar contains a search bar and a list of 'Biblioteknyheter' (Library news) items. The bottom section of the main content area is titled '58 millioner mer til bibliotek, språk og litteratur' and includes a sub-header 'Aktuelt' and a text block. The left sidebar contains a 'Sitatet' (Quote) section, a 'Biblioteknyheter' section, and a 'Besøksstatistikk' (Visit statistics) section.

Bok og Bibliotek

Hjem For abonnenter Aktuelt Bok og Bibliotek 2008- Arkiv 2003-2007 Abonnement Om Bok og Bibliotek

Nye bøker fra ABM-media

Nå må Giske utfordres!

Aktuelt

Skuffelse er ikke riktig ord på det budsjettet så langt synes å bringe - oppgitt og et snø av forbannelse passer bedre.

Av Ole Eikund, Arendal bibliotek

Skriv kommentar (0 Kommentarer)

Gratulerer Kirkenes!

Aktuelt

Etter mange års arbeid og gode resultater på området med norsk-russisk bibliotekstjeneste i Kirkenes, ser det nå ut som om det endelig begynner å lyse. I forslaget til statsbudsjett, Prop. 15 (2009-2010), er det satt av kr. 500 000,- til utvikling av tjenesten. Dette er en del av regjeringens nordområdesatsing innen kultur.

Denne glødemeldingen ble lagt ut på Biblioteknorge 13. oktober av Hildur Ekås Virksomhetsleder Sør-Varanger bibliotek.

Følges opp. I sin behandling av vårens satsingsmelding om bibliotek, St.meld. (2008-2009), ble det anbefalt at departementet (KKD) skulle vurdere om Sør-Varanger kommune kunne få et nasjonalt ansvar for bibliotekenes russiskspråklige litteratur.

Det følges opp i forslaget til statsbudsjett for 2010: "Det foreslås tilskudd på 0,5 mill. kroner til utvikling av en norsk-russisk bibliotekstjeneste i Kirkenes." (s. 58).

Fornuftig. Dette er gode toner fra regjeringen. Og forhåpentligvis et første skritt i retning av å gi Sør-Varanger bibliotek det fulle nasjonale ansvar for norsk-russisk bibliotekstjeneste.

- Odd Løtnes, red.

Les også

Brennpunkt Kirkenes

Leder 1/09: Russisk til Kirkenes

Skriv kommentar (0 Kommentarer)

Sist oppdatert [torsdag 15. oktober 2009]

Når vil regjeringen splitte ABM-utvikling?

Aktuelt

A'en går til arkivverket. B'en går til Nasjonalbiblioteket, som kan plukke det det trenger. M'en går til Nasjonalmuseet.

Skriv kommentar (0 Kommentarer)

Sist oppdatert [torsdag 14. oktober 2009]

58 millioner mer til bibliotek, språk og litteratur

Aktuelt

Innspøringsordninga for ny, norsk sakprosa aukar med 2,5 millionar kroner. I tillegg blir tilskota til ei rekke formålsauka i tråd med tilkoma i satsingsmeldingane om bibliotek, digitalisering og språk. Mellom anna aukar læyvinga til Nasjonalbiblioteket med 22,5 millionar kroner.

Skriv kommentar (0 Kommentarer)

Sist oppdatert [torsdag 14. oktober 2009]

Besøksstatistikk

Besøkende: 271,684

Besøkende i dag: 605

Sidvisninger: 1,620,388

Sidvisninger i dag: 5,736

Sidvisninger i går: 6,058

For denne siden: 114,371

Biblioteknyheter

- Høle bygdebok bind 5 i salg. - Høle kommune
- Klevnerier i biblioteket - Aftenposten
- Dikter evenyrer for å bli bedre i norsk - Østlands-...
- Lom folkebibliotek på utlånstopp - Lom kommune
- Gir bibliotek 100 mill. dollar - NA24.no
- Basseng og bibliotek i fastferien - Trollheimsporten

Nytt fra NBF

- Biblioteksvik eller en beskjeden opstart?
- Bibliotekforum nr 8: E-bøker, brukerstyring og forskingsformidling
- Bli hørt på Hamar!
- NBF slant de mest kritiske til Googles bokavtale
- Bibliotekforum nr 7: Multikulturelle bibliotek
- Nye Deichman: Forprosjektet starter om kort tid

Norske bibliotekblogger

- Den utgrunnelege Hamsun - Aktivitet & friluft - Litteratur...
- Klevnerier i biblioteket - Østlands-...
- Læyvingar til bibliotek
- Trondheim militærforenings bibliotek
- Program for Litteraturuka 2009 = Sørpors bibliotek - kulturell ...
- Østsvind - blogg for bibliotekene i Oslofjord: Astronomåret 2009 på...

NBF skole

- Ny undersøkelse av skolebiblioteket
- Spennende videreutdanning i Nordland for skolebibliotekarar i vgs
- Har skolebiblioteket en framtid?
- Digital lesing blir debattert
- Presentasjonsvideo fra biblioteket ved Ulf
- Bruk av multiple tekster - darøner eller stengsel for bedre...

Nytt om Nasjonalbiblioteket

- En uspiselig type ...
- By bok om norsk utvandring...
- Gjør det enkelt å dele...
- Originalt Amundsen-foto fra Sydpolen funnet...

Nytt om ABM-utvikling

- Uken kulturminne - Uke 43 - Kulturnett.no
- Kultur-Norge finner sin plass i Europa - Riksantikvaren
- Sult - En Kristianstads...

Bok og Bibliotek

Nr. 5. 2009

9.11.1989

Suksess med "bok i butikk"

Webteknologi og bibliotek

For abonnement, ta kontakt med

DB Partner as

Telefon 67 11 38 05

bob@dbpartner.no

Bok og Bibliotek

Nr. 4. 2009

**Nye krav til
bibliotekarene**

Bergen Offentlige i celebrert selskap på Flickr Commons

Skole i Steinkjer

Bok og Bibliotek

Nr. 3. 2009

Tør vi ikke lenger snakke om kvalitet?

Norge må på banen!

Bok og Bibliotek

Nr. 2. 2009

**Ideene groer
i London**

Pengedryss fra ABM-utvikling

...de være gratis?

Bok og Bibliotek

Nr. 1. 2009

**Grensesprengende
i Kirkenes**

Biblioteksøk i 2009

Fylkesbibliotekene må styrkes

Finanskrisen utfordrer biblioteksektoren

Bok og Bibliotek

Nr. 6. 2008

Det nye biblioteket

Derfor skal du ikke velge Fagforbundet

Wikipedia-modellen settes på prøve

Bibliotekarer ønsker ikke å drive samlingsutvikling

Bok og Bibliotek

Nr. 5. 2008

**Nå kommer jeg og
forsker på deg!**

- tema: side 27-56

Utviklet medlemsbilde i Skanonger

side 18

ABM-utvikling - nødvendig, men fortsatt ikke perfekt

side 16

Finanskrisen på Skrive Augus

side 55

Digital kompetanse endelig anerkjent!

Jeg spiller dataspill. Men det har tatt tid å bli anerkjent i en verden full av lesehester og andre nerder. Det begynte på ungdomsskolen. Jeg kjøpte et håndholdt dataspill hvor jeg ved å knappe på noen taster kunne teste min digitale kompetanse. Ved ny pers kvitterte spillet med en artig høy lyd. Men den håpløse lærergjøken innførte forbud i timene, fordi vi skulle konsentrere oss om skolearbeidet på skolen! Derfor måtte jeg spille mer hjemme – ofte til langt på natt – særlig etter at nettspillene kom. Men lærerne hadde jo knapt noe som kunne kalles digital kompetanse den gangen.

Jeg fikk en viss anerkjennelse for min digitale utvikling tidlig. I min første jobb ble et såkalt eventyrspill installert på den ene (!) datamaskinen vi hadde. Det var gjennom andre dataspillere jeg fikk vite om dette – slik var det den gangen – alt foregikk i det skjulte. Men så ble belastningen på

datamaskinen for stor i arbeidstiden, og spillet ble stengt mellom 0800 og 1800. Men – det ble ikke forbudt – og vi skjønte at vi var mange! Dette var oppmuntrende, men jeg jublet ikke akkurat, det ble jo langt kjedeligere på jobben.

I dag er digital kompetanse anerkjent på arbeidsplassene. Vi spiller nok helst i det skjulte, men jeg er sikker på at snart blir dataspill like godtatt på jobben som å lese nettaviser, laste ned musikk, bestille ferieoppholdet, betale regninger i nettbanken, eller bare surfe rundt på veven. For vår stadig mer avanserte digitale kompetanse er jo uunnværlig i dagens samfunn.

Kulturavdelingen i Rogaland fylkeskommune har nylig gitt oss avgjørende støtte. ”Barn som ikke får spille dataspill fra tidlig alder kan bli digitale analfabeter” sier kulturavdelingen, og legger til at ”barn som ikke får prøvd seg på dataspill kan bli hengende etter på en rekke områder”. Jeg håper at den gamle skjeeggapa fra ungdomsskolen leser dette! Dette har gitt meg inspirasjon til kjempe videre for en utdanning på bachelor-, master- og doktorgradsnivå i dataspill. Mange av oss har en realkompetanse som kan fylle alle professoratene som må lyses ut! Bibliotekarutdanningen i Oslo bør merke seg at det snart er flere anmel-

delser av dataspill enn bøker. En nyorientering av studiet er opplagt.

Men vi er ikke i mål ennå. Som et eksempel på hvor utviklingen vil gå, har jeg lagt inn noen anførselstegn i teksten for å markere såkalte sitater. Med ganske alminnelig digital kompetanse vil du finne at de er hentet fra Aftenposten. Som om det endrer på saken. Jeg er jo helt enig med det som er kopiert inn! Derfor: bort med slike unødvendige anførselstegn. Studenter med avansert digital kompetanse kan produsere både bachelor- og master-avhandlinger på no time hvis de tenker som meg. Det ryktes at noen få studenter allerede har fått en velfortjent A på denne metoden.

Utrolig nok mener likevel mange lærere at studentene skal si det de mener med egne ord, og fortsatt bruker sensorer ved høyskoler og universiteter millioner av kroner på å avsløre at vi henter våre analyser og meninger fra nettet. Det er jo nettopp det som er digital kompetanse, meneske! Men jeg blir ikke så aggressiv lenger når jeg hører om disse motkreftene. For nå er jeg sikker på at vi vinner fram til slutt. Fornuft er på vår side.

- Sekken Leif